

Nr. 2 (37) 2016 m.

ISSN 1822-6221

Prie Nemunėlio

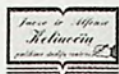
LIETUVIŠKAS KULTŪROS ŽURNALAS

LEIDĖJAI

Rokiškio rajono savivaldybės
Juozo Keliuočio viešoji biblioteka

Juozo ir Alfonso Keliuočių
palikimo studijų centras

RĖMĖJAI

Spaudos, radijo ir televizijos
rėmimo fondas (Projekto
„Romuvos keliais“ parama: 1–85 p.)

Rokiškio rajono savivaldybė

VISUOMENINĖ

REDAKCIŅĖ KOLEGIJA

Alicija Matiukienė (ats. redaktorė)

Arūnas Augutis

Nida Lungienė

Nijolė Šniokienė

Rita Viskaitienė

Leidiniui fotografavo

Albinas Kuliešis

prozvilgsnis@yahoo.com

Nepriklausomybės a. 16

LT-42117 Rokiškis

www.rokiskis.rvb.lt

www.keliuociucentras.rvb.lt

El. paštas alicijam@rokiskis.rvb.lt

Telefonas 8 458 51502

Faksas 8 458 52656

Pirmajame žurnalo viršelyje –

Žiemos pavakarys Rokiškio mieste

Nepriklausomybės aikštėje.

Nuotr. Albino Kuliešio.

Ketvirtajame žurnalo puslapyje –

Žvilgsnis į Tyzenhauzų alėją pro

Rokiškio dvaro vartus.

Nuotr. Albino Kuliešio.

Išleido leidykla „Margi raštai“

Laisvės pr. 60, LT-05120 Vilnius.

Spausdino UAB „Petro ofsetas“

Savanorių pr. 174D, LT-03153 Vilnius.

Tiražas 500 egz.

ISSN 1822-6221

Žurnalas „Prie Nemunėlio“ –

prenumeruojamas leidinys.

Prenumerata priimama

„Lietuvos pašto“ skyriuose

Leidinio indeksas – 5729

Kaina: 6 mėn. – 3,00 EUR

12 mėn. – 6,00 EUR

Turinys

- 3.... BIRUTĖ JONUŠKAITĖ. Kalba, pasakyta Liudo Dovydeno premijos
iteikimo ceremonijoje
- 5.... „Tikiu, kad yra tokia Atmintis“
- 9.... VILMA LUKŠTARAUPYTĖ. Komorovskių giminės istorija
- 18.... MARGARITA MATULYTĖ. Baltais bijūnais apšviesta naktis
- 25.... „Jūs visi – mano, o aš esu JŪSŪ!“
- 29.... SALVINIJA KALPOKAITĖ. Juozas Albinas Herbačiauskas – dviejų
kultūrų žmogus, Juozo Keliuočio draugas
- 37.... MARTYNAS LUKOŠIŪNAS. Žodžiai
- 39.... MIGLĖ MORKŪNAITĖ. Dailininkė Asta Keraitienė: dažais ir
teptuku sekanti pasakas
- 41.... DAIVA VILKICKIENĖ. Rokiškio krašto literatūrinio kelio pažinties
ženklai
- 49.... GIEDRIUS KUJELIS. Senoji Rokiškio dvarvietė
- 58.... INDRA DREVINSKAITĖ-ŽILINSKIENĖ. Baibokų kaimo legenda
- 64.... ARŪNAS AUGUTIS. Apie mano seną draugą – bardą, dailininką,
pedagogą – Edmundą Petrovą
- 69.... RASA VINGELIENĖ. Šimtmečiais puoselėtos vertybės Ilzenbergo
dvare
- 78.... MARIJONA MIELIAUSKIENĖ. Tautodailės parodos Rokiškio krašto
muziejuje
- 86.... VILIUS GUŽAUSKIS. Kas džiaugiasi gyvenimu – *maži vilties
paukščiukai*
- 88.... ALGIMANTAS BUČIUS. Eilėraščiai
- 92.... AGNĖ MACKUVIENĖ. Rokiškio choreografijos mokykla: šokio ir
tradicijų sintezė kreipiama į jau du dešimtmečius srauniai tekantį
„Nemunėlį“...
- 96.... AUDRONĖ BEREZAUSKIENĖ. Liudvika Didžiulienė-Žmona ir jos
„Lietuvos gospadinė“
- 100.... JONAS BALAIŠIS. Eilėraščiai
- 102.... RITA VISKAITIENĖ. 2016 metais išleisti rokiškėnų leidiniai

A: 14/45

Mieli skaitytojai,

naujojo žurnalo numerio publikacijos skirtos Rokiškio kultūrinės aplinkos tyrinėjimų sklaidai ir apžvalgai bei kitų Lietuvos regionų, turinčių sąsajų su Rokiškio kultūriniu paveldu, autorių tekstams populiarinti. Skaitytojams atveriamas dvarų kultūra su ryškiais istoriniais faktais, dvarų gyvenimo būdo savastimi, legendomis. Visada intriguoja dvarų gyvenamoji aplinka, jų savininkų šeimos bendravimo tradicijos, laisvalaikis bei pomėgiai, puoselėjamos kultūrinės vertybės. Apie to laikmečio kultūros ir meno lygį Lietuvoje sužinome iš pavyzdžių ir archyvinių fotografijų. Įdomu, ar dvaruose buvo dalijamasi kultūrinio pažinimo gėriu su šalia esančiu beturčiu? Pavyzdžių gal ir būta, tik jie neaprašyti, neužfiksuoti. Su skaitytojais dalijamės informacija apie darnų autentikos, verslumo, ekologijos pavyzdį atkurtame Ilzenbergo dvare.

Literatūros mylėtojams pažadame intriguojančią pažintį su žavia rašytojo, filosofo Albino Juozapo Herbačiausko asmenybe. Jo nenusėjamas, konfliktiškas elgesys, maištaujančio opozicionieriaus vieši pasisakymai buvo suprantami ir palaikomi tik Juozo Keliuočio. O dviejų profesorių – A. J. Herbačiausko ir B. Sruogos – ginčiuose atrastos ar nepripažintos tiesos jau tapo chrestomantiniu terminu.

Tarnystė menui reikalauja talento, pasiaukojimo, intuicijos, vaizduotės ir laiko. Dešimtmetį autorius ieškojo subtilių ir palankių akimirkų charakteringam kūrėjo portretui sukurti meninės fotografijos galerijoje, kurioje ir Rokiškio krašto žmonės. Susikaupimas ir meditacija ties kuriamu paveikslu – tai dailininko nevienkartinis pokalbis su pačiu savimi, tai vaizdinių, spalvų, nuotaikų paieška, pavaldi tik talentingam kūrėjui.

Dėkoju straipsnių autoriams, fotografui A. Kuliešiui, Maironio lietuvių literatūros muziejui už šio numerio publikacijas.

Per 10 leidybos metų buvo kuriama žurnalo turinio koncepcija: krašto istoriją ir kultūrą pažinti per asmenybių, menininkų, kūrybą, įvykių analizę, renginius, kultūrinę veiklą, pokalbius, archyvinių dokumentų studijas. Esu tikra, kad ateityje per dešimtmetį surinktas ir publikuotas gausus pluoštas krašto kultūrą liudijančios medžiagos taps svarbus po kelių dešimtmečių, kai šiandieninė „išmanioji“, globalizacijos išblaškyta karta ieškos savo šaknų ir prigimtinės teisės sugrįžti.

Malonaus skaitymo, gerų emocijų, netikėtų pažinčių kituose žurnalo numeruose.

Alicija Matiukienė

Rokiškio rajono savivaldybės
Juozo Keliuočio viešosios bibliotekos direktorė,
Juozo ir Alfonso Keliuočių palikimo
studijų centro pirmininkė

Kalba, pasakyta Liudo Dovydėno premijos įteikimo ceremonijoje

BIRUTĖ JONUŠKAITĖ

Rašytoja

Esu dėkinga likimui, kad, nors gimiau Lenkijoje, Punsko krašte, tėvų dėka augau lietuvių kalbos lauke. Už tai jiems ir visiems kitiems žmonėms, nuo vaikystės mokiusiems mylėti Lietuvą ir gerbti šalį, kurioje gyveni, esu ir visada būsiu dėkinga.

Taigi į gimtąją kalbą panirau anksti ir greitai ji man tapo antrąja tėvyne. Iš gimtinės išėjau devyniolikos, bet iki šiol ją regiu, ir, perfrazuodama Česlovo Milošo (Czesław Miłosz) eilėraštį „Mano tėvynėje“ (išverstą Algio Kalėdos), galiu sakyti: „Mano gimtinėj, kurion nesugrįšiu, / Ežeras ilgas, neplatus

tyvuliuoja, / viską regiu stebuklingai, sakytum sapnuoju, / Debesys grėsliai nuostabūs sklaidosi dryžiais. / Ir vandenų tamsusis šnabždesys atmintyje išliko, / Ir erškėčiuotos dugno žolės susiviję, Juodų žuvėdrų klyksmas, speiguoto vakaro degimas, / Menu padangėn šaunančius paukščius, tą sprangią garso giją. / Danguj manajam tas erškėčiuotas ežeras užmigęs, / Pasilenkiu ir jo dugne su atšvaitais matau / Gyvenimo paveikslą <...>.“

Kalbos dėka visus tuos gyvenimo paveikslus mėginu (kaip moku, kaip sugebu) atgaivinti knygoje. Sugrįžda-

ma į praeitį, apmąstydamą sukaupią patirtį, kiekvienu kūrinium stengdamasi atsakyti sau (o gal ir skaitytojams) į daugybę klausimų, padėjusi tašką, iš karto suvokiu, kad tai tik laikinas ir labai neišsamus atsakymas. Kalbu ne tik apie savo knygas. Kad ir kokį kalną jų perskaitytum, realusis pasaulis vis tiek stulbina ir stebina labiau. Todėl nors ir džiaugiamės gavę bilietą į šį neaprėpiamą Dievo teatrą, bet neįmanoma pamiršti, jog to bilieto galiojimo laikas juokingai trumpas. Taigi nesinori jo iššvaistyti niekam.

Matyt, esu nepataisoma humanistė, nes „Marantoje“ ir apskritai

Liudo Dovydėno premijos įteikimo Rokiškio Juozo Keliuočio viešojoje bibliotekoje akimirka. Iš kairės: premijos laureatė rašytoja Birutė Jonuškaitė, premijos mecenatas fotomenininkas Jonas Dovydėnas, Rokiškio rajono meras Antanas Vagonis, bibliotekos direktorė Alicija Matiukienė ir direktorės pavaduotoja Daiva Vilckickienė. Nuotr. iš Rokiškio Juozo Keliuočio viešosios bibliotekos archyvo

Šventiniame renginyje. Iš kairės: aktorė Virginija Kochanskytė, Liudo Dovydeno premijos laureatė rašytoja Birutė Jonuškaitė ir smuikininkė Julija Deksnytė. Nuotr. Alicijos Matiukienės

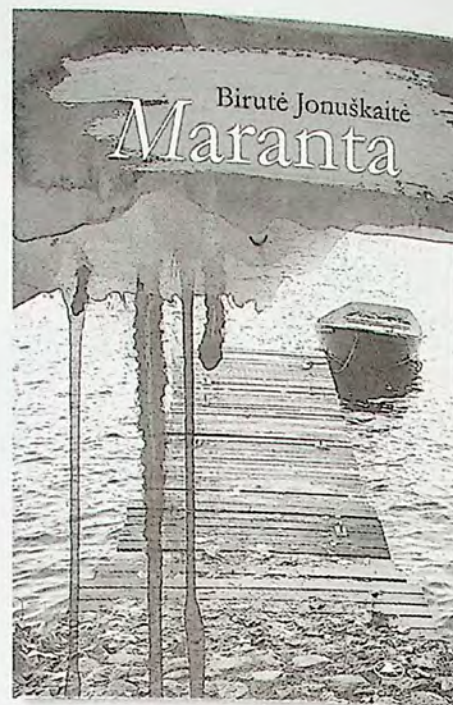
savo kūryboje, net ir rašydama apie pačius baisiausius dalykus, negaliu nepalikti mažyčio plyšelio, pro kurį skaitytoją pasiektų šviesos, vilties, meilės spindulys. Kad ir kaip būtų, tikiu, jog meilė yra pasaulio ašis, kad ji – anaipatol ne abstraktus žodis. Jos prigimtis yra konkreti – kasdienėje veikloje pasireiškianti mūsų nuostatomis ir elgesiu, mūsų gebėjimu tarnauti kitam, aukotis dėl kito, skirti kitam laiko, neniekinti silpnėsio, mažiau talentingo. Kalbu ir apie meilę žmogui, ir apie meilę savo tautai, savo šaliai.

Esu parašiusi jau nemažai knygų, bet šiandien norėčiau prisiminti apsakymų rinkinį „Užsagstyk mane“. Deja, šiuolaikiniai skaitytojai pavadinimą perskaitė ir įsiminė kaip „Atsagstyk mane“... Paviršiniai pojūčiai daugeliui yra priimtinesni nei gilinimasis į rimtus dalykus. O iš tikrųjų apsakyme „Užsagstyk mane“ rašau apie labai subtilų dvasinį moters ir vyro bendravimą. Moteris kasdien velkasi vis kitokios spalvos suknelę,

bet jos visos susegamos ant nugaros daugybe mažų sagelių. Moteris pati jų nesugebėtų užsisiegti. Taigi kiekvieną rytą vyras kantriai gaudo kilpelę po kilpelės ir užseginėja moters suknelės sageles – vieną po kitos, per visą nugarą... Moteris lygiai taip pat kruopščiai užsega vyro marškinių sageles. Žinoma, tai simbolinis ritualas, bet argi po juo neslypi kiekvieno mūsų širdyje rusenantys troškimai: kad ir kaip skubėtum į darbą, skirk man laiko, pasirūpink manimi, turėk kantrybės, būk man atidus, atidi, užsagstyk mane švelniai ir suteik man jaukumo bei saugumo jausmą.

Štai Liudo Dovydeno premijos laureatas Vladas Kalvaitis yra sakęs, kad meilė – subtili dviejų žmonių kūryba, kurią reikia dozuoti, kad užtektų jos iki gyvenimo pabaigos. Norėčiau, kad ir „Marantą“ žmonės skaitytų po mažą dozę – įsiklausydami į dzūkų tarmę ir personažų pamąstymus. Stengiausi, kad jie būtų kupini tos išminties, kurią man teko išgirsti bendraujant ne tik su savo krašto žmonėmis, bet ir su tais, kurie lydėjo mane per gyvenimą, taip pat ir literatūrą. Negaliu šiandien prisiminti a. a. prof. Elenos Nijolės Bukelienės, savo buvusios lietuvių literatūros istorijos dėstytojos, kuri jau studijų metais yra ne kartą sakiusi: rašyk, tu gali. Taip pat visada vienu geru žodžiu minėsiu rašytoją Juozą Aputį, išspaudinusį anuometinėje „Pergalėje“ mano pirmuosius apsakymus, paskatinusį išleisti pirmąją knygą ir palydėjusį kiekvieną kitą. Visiems visiems, skyrusiems man laiko ir dėmesio, širdingai dėkoju. Be jų nebūčiau šiandien tokia, kokia esu. Ir tikiuosi – jų nenuvyliau.

Ačiū garbingai komisijai, gerbiamam prof. Vytautui Martinkui, kuris visada mane palaikė, jis, beje, kaip tik vadovavo Lietuvos rašytojų sąjungai, kai buvau priimta į ją. Ačiū mielai humanitarinių mokslų daktarei Donatai Mitaitėi, perskaičiusiai, kiek man žinoma, ne tik tas tris, oficialiai

Birutės Jonuškaitės romanas „Maranta“, pelnęs 2016 m. Liudo Dovydeno premiją už geriausią lietuvišką romaną

L. Dovydeno premijai pristatytas knygas, bet ir kalną kitų – juk turėjo teisę ir patys komisijos nariai siūlyti savo kandidatūras. Ačiū gerbiamam mecenatui Jonui Dovydenui už šį geranorišką, kilnų sumanymą – pagerbti savo tėvo, garsaus rašytojo atminimą, įsteigiant jo vardo premiją, o tai reiškia – kasmet dosniai paremti literatūros žmones. Nedažnai mes esame lepinami tokiais solidžiais „honorarais“. Greičiau tai, kas dabartiniam politikui ar verslininkui yra kišenpinigiai, rašytojui – viso mėnesio, o kartais ir dviejų mėnesių alga.

Aš tikiuosi, kad savo kūrybiniu darbu nenuvyliau skaitytojų, kad jie šiandien džiaugiasi kartu su manimi. Kad ir kaip būtų, „Maranta“ – sąžiningai, ilgai rašyta knyga, joje įdėta labai daug mano širdies. Jeigu bent keletas tai pajus – jau būsiu laiminga.

Ačiū J. Keliuočio viešosios bibliotekos direktorei Alicijai Matiukienei už visą šios dienos šventės organizavimą, už šiltą priėmimą. O kad labai neįkyrėtume šeiminiškams ir susirinkusiems svečiams, savo kalbą baigiu.

„Tikiu, kad yra tokia Atmintis“

Išskirtinis Lenkijos prezidento, Rokiškio krašto garbės piliečio Bronislavo Komorovskio (Bronisław Komorowski) interviu Rokiškio krašto kultūros žurnalui „Prie Nemunėlio“. Su prezidentu kalbėjosi Rokiškio Juozo Keliuočio viešosios bibliotekos direktorė, žurnalo redaktorė Alicija Matiukienė konferencijos „Lietuvos ir Lenkijos verslo ryšiai“, įvykusios 2016 m. rugsėjo mėn. 18 d. Rokiškyje, metu.

Pokalbis su prezidentu prasidėjo nuo istorinės Liaudos žemės Lietuvoje aptarimo, prisimenant joje gimusį Nobelio premijos laureatą rašytoją Česlovą Milošą (Czesław Miłosz) ir jo artimuosius.

Bronislavas Komorovskis: Milošai gyveno Šetenuose, prie Nevėžio, o mano šeima gyveno

Sirutiškyje – kaimyniniame dvare. Abu dvarai buvo Siručių nuosavybė. Paskutinis Sirutis turėjo dvi dukras. Viena jų ištekėjo už Milošo, ir tai buvo Česlovo Milošo senelė, o kita Sirutytė – Ona – ištekėjo už Antano Komorovskio, ir tai buvo mano proprosenelė. Milošai artimai bendravo su Komorovškių gimine,

Petras Komorovskis buvo Česlovo Milošo krikštatėvis.

Alicija Matiukienė: Kada ir iš ko sužinojote apie Jūsų giminės šaknis Kavoliškyje?

B. K.: Tai įvyko vaikystėje, kai tik pradėjau suvokti senelių ir tėvų pasakojimus apie Kavoliškį. Tėvas dažnai prisimindavo Kavoliškio

Lenkijos prezidentas Bronislavas Komorovskis ir Rokiškio Juozo Keliuočio viešosios bibliotekos direktorė Alicija Matiukienė prie parodos „Komorovškių giminės įspaudai Rokiškio krašte“ Rokiškio kultūros centre, 2016 m. rugsėjo 18 d. Nuotr. Piotro Komorovskio

metus. Iš prosenelių girdėdavau apie Vilniaus laikmetį. Apie tai dažnai buvo kalbama šeimoje.

A. M.: Koks liko įspūdis pirmą kartą apsilankius Kavoliškyje? Kokie tai buvo metai? Ar bendravote su vietos gyventojais?

B. K. Pirmą kartą į Kavoliškį atvykau nelegaliai 1988 metais. Atvykęs į Vilnių, apsistoju pas tetą Romerytę, turinčią šaknų Rokiškio krašte, Bagdoniškyje. Ji gyveno Vilniuje, o dirbo Baltosios Vokės žemės ūkio technikumui bibliotekoje. Iš Vilniaus nelegaliai autobusu atvykau į Rokiškį. Nežinojau, kur yra Kavoliškis, kaip pavyks jį rasti. Turėjau vadovautis savo tėvo pasakojimu. Na, ir tetos sakė, kad nuo bažnyčios turiu eiti į kairę, apie 3 kilometrus. Kairėje bus pilkapis, o už jo – Kavoliškis. Bijojau ko nors paklausti, nes atvykau nelegaliai. Tačiau aš nuėjau. Tai buvo pirmas mano atvykimas į Kavoliškį. Vykau į Kavoliškį su laišku. Tėvo ir tetos prisakytas paklausti, sužinoti apie žmones, kurie tikrai prisimins, kad gavo 4 ha žemės už tai, jog 1919 m. pirmosios sovietų okupacijos metais išgelbėjo prosenelį. Atvažiavęs klausinėju, niekas nieko nežino, neprisimena. Sutikau jauną lietuvį: jis veda, klausinėja, lankome įvairius žmones, bet niekas nieko nežino. Pasirodo, kad į Kavoliškį žmonės persikėlę iš įvairių rajonų. Žinoma, kad yra dar žmonių, kurie prisimena Kavoliškyje gimusius ir augusius mano tėvą ir jo brolius. Internetu radau, jog yra moteris, pamenanti, kad mano senelis turėjo mokyklą. Tikiu, kad yra tokia atmintis. Bet praėjo šitiek metų... Ją dabar atgaivinu savo šeimoje. Aš Kavoliškį pamačiau 1988 metais. Mano akyse važinėjo buldozeris ir lygino dvarvietę, kalnelį, kur šiandien pastatyta mokykla. Atmintyje išliko mano senelių, o ne mano prisiminimai. Mano senelių prisiminimų likučiai.

A. M. Vėlesni Jūsų vizitai į Lietuvą taip pat buvo susiję su giminės istorija?

B. K. Lietuvai tapus nepriklausoma šalimi, atvykdavau vienas ir su šeima. Ėmiausi iniciatyvos organizuojant viso pasaulio Komorovskių giminės suvažiavimą Lietuvoje. Atvyko giminės atstovai, kurių šaknys Lietuvoje, iš 10 šalių, nes Antrasis pasaulinis karas išsklaidė mūsų giminę po platųjį pasaulį. Buvome Kavoliškyje, aplankėme Rokiškio bažnyčią. Pavyzdžiui, buvo atvykusi mano teta, žymi Lenkijos aktorė Maja Komorovska, kilusi iš Skrebiškių, netoli Suvainišio. Dabar čia likę tik nežymūs dvaro pėdsakai. Susitikime dalyvavo mano pusbroliai iš Prancūzijos – Gikonių šakos atstovai. Mes esame Kavoliškio Komorovskių šakos atstovai. Malonu giminės suvažiavime sutikti dabartinės Belgijos karalienės Matildos šeimos atstovus, nes karalienės motina yra Komorovska, jos šeimos šaknys – Lietuvoje. Verta apie tai žinoti. Iš Galicijos atvyko Adamas Komorovskis – generolo Tadeušo Boro-Komorovskio sūnus, armijos vadas. Į Lietuvą Komorovskiai atvyko, kad pamatytų savo lietuviškas šaknis. Mes su vaikais buvom to susitikimo organizatoriai. Smagu buvo susitikti. Kelionės po Komorovskiams brangią Lietuvą potyriai gana įvairūs: važiavome nuo griuvėsių prie griuvėsių, nuo kapinių prie kapinių, rasdavome jau sunykusius kapus. Aplankėme Antoną Rozeną Gačionyse, Rokiškio rajone. Tai vienintelis lenkų dvarininkas, atkūręs dvarą Gačionyse, kurį šiandien puoselėja sūnus Piotras. Tai gerai veikiantis dvaras, kuriame galima džiaugtis gyvenimu, ne vien prisiminimais. Labai džiaugėmės aplankę mano mylimą, artimą dėdę. Tada mano vaikai pasakė: pagaliau ne vien griuvėsiai, tėtė!

A. M.: Kokį Komorovskių giminės atminimo įamžinimą Rokiškyje norėtumėte matyti? Ar galėtų būti atkurti XIX a. dvaro puoselėti verslai?

B. K.: Kavoliškyje veikė Komorovskių saldumynų fabrikas, įkurtas XIX a. Jame buvo gaminami įvairūs saldumynai. Šiandien šioje konferencijoje Rokiškyje pristatau „Delicje“ fabriko reklaminę medžiagą. Fabrikas buvo įkurtas senelio ir senelės pastangomis, daugiau senelės, nes senelis buvo poetas, filosofas, o senelė buvo praktiška moteris. Tačiau abu kūrė šiuolaikišką, ekonomiškai stiprų dvarą, kurį puoselėjo lenkiško pozityvizmo dvasia. Pastatė ne tik saldumynų fabriką, bet ir durpių briketų fabriką, pieninę, sūrinę, gamino sūrius, kuriuos parduodavo Maskvoje, Peterburge, Vladivostoke, Varšuvoje. Kavoliškio dvaras – tai vieta Lietuvoje, kurioje atsirado pirmieji traktoriai. Ekonominės naudos tai neturėjo, nes arkliai buvo pigesni, tačiau tai buvo svajonė apie šiuolaikišką ūkininkavimo būdą. Melioravo, investavo į ūkį, bet prasidėjo Pirmasis pasaulinis karas, po to – Antrasis, ir viskas dingo. Šiandien yra likę „Delicje“ fabriko pastatai, kurie primena lietuviams, kad čia kažkada funkcionavo verslas, gal nedidelis, bet sėkmingas. Kas žino, gal kas nors investuos, kad būtų atkurtas verslas, aš mielai prisidėčiau, bet saldainių gamybos recepto nepasakysiu. Žinau, kad jie buvo gaminami ant didelio marmurinio lakšto, panašūs į pieniškus saldinius „Karvutė“, tik kietesni. Vyriausiąjį technologą poną Jardelį (vadino Žardel) iš Varšuvos pasamdė mano prosenelė Eliza Romerytė-Komorovska. Jis buvo prancūzas. Prosenelė Eliza įkalbėjo Jardelį atvykti į Kavoliškį, į gūdžią provinciją, tik todėl, kad jis iš Varšuvos pabėgo su svetima žmona.

Taigi, Kavoliškio saldumynų fabriko verslumui daug įtakos turėjo dvi moterys: mano prosenelė ir Jardelio mylimoji.

A. M.: Pone Prezidente, ar rašote prisiminimus?

B. K.: Prisiminimų dar nerašau. Parašiau knygą apie savo kelią į politiką iki 1989 metų. Joje daug šeimos prisiminimų. Parašiau knygą tam, kad būtų aišku, kodėl esu toks, koks esu, kas mane auklėjo. O auklėjo mane lietuviškos tradicijos, įvairių tautų, kultūrų ir religijų žmonės, ir tai visada mane domino. Lenkų Lietuvoje buvo nedaug, jie gyveno prie Liaudos. O Rokiškyje lenkų buvo vos keletas. Čia buvo lenkų dvarai. Netoli buvo Kurliandija, miesteliuose buvo žydų, rusų sentikių. Mane auklėjo Kavoliškio tradicijos, Lietuvoje gyvenusių įvairių tautų kultūros. Visa tai mane galbūt parengė gyventi dabartinės Europos integracijos sąlygomis, kur taip pat egzistuoja skirtingų religijų, skirtingų kultūrų, skirtingų tautų sugyvenimo problemų. Tokius prisiminimus jau parašiau, o dabar ketinu rašyti antrąją knygos dalį,

skirtą mano viešajai tarnystei nuo 1989 metų. Ją pradėjau pirmojo nekomunistinio premjero Tadeušo Mazovieckio (Tadeusz Mazowiecki) vyriausybės kabinete. Buvau diplomatas, Seimo maršalka, gynybos ministras ir karjerą baigiau kaip prezidentas. Yra apie ką rašyti. Galbūt tai darysiu su sūnumi Piotru, kuris šiandien vieši Rokiškyje. Jis domisi istorija. Mes galbūt parašysime šeimos istoriją: truputį dokumentų, truputį prisiminimų ir būtinai bus fragmentas apie Kavoliškį.

A. M.: Dalį šeimos archyvo dokumentų dovanojote Rokiškio krašto muziejui. Kokia Jums brangiausia, prasmingiausia šeimos relikvija, įprasminanti Komorovskių giminės vardą?

B. K.: Tiesa liūdna: archyvų išliko nedaug. Karo sumaištis, mano šeimos pasitraukimas pirmiausia į Vilnių 1939 m. pabaigoje, kai bolševikai atėjo į Lietuvą, vėliau – repatriacija į Lenkiją. Todėl asmeninio atminimo ženklų daug neišliko, tačiau kažkiek jų išsaugota. Įdomu tai, kad išliko brolio atvežti į Len-

kuri pagal tradiciją perduodama iš kartos į kartą moteriškos lyties atstovėms, kurios pagimdo Komorovskį. Taip šis porceliano servizas perduotas jau šešioms kartoms. Šiandien jo savininkė yra mano žmona. Mes laukiame anūko Komorovskio, tuomet šią relikviją paveldės mūsų marti. O tarp dokumentų, kuriuos padovanojome Rokiškio muziejui, yra nemažai žemėlapių arba autentiškų jų kopijų, kurios išliko Lenkijoje. XVIII a., 1798 m. pabaigoje, dėdė Piotras Komorovskis nupirko Kavoliškio dvarą iš vokiečių barono Liudingshausen-Volf, Kurliandijos šeimos. Archyve yra 1800 m. žemėlapis, kuris, mano nuomone, būtų įdomus studijuojantiems žymios Romerių giminės, nusipelnusios Lietuvai ir Lenkijai, istoriją. Vienai šios giminės pusei priklauso Tadeušas Romeris – Lenkijos užsienio reikalų ministras Antrojo pasaulinio karo metais, kitai – profesorius Mykolas Romeris, vienas pirmųjų Vytauto Didžiojo universiteto Lietuvoje rektorių. Dalis šios šeimos atstovų rinkosi lietuvybę, dalis – lenkiškumo poziciją. Šioje šeimoje ryški Vokietijos tradicija. Mano

Liaudos – istorinio Lietuvos regiono – žemėlapis. XVIII a. pab. – XIX a. pr. Šaltinis: [http://lt.wikipedia.org/wiki/Liauda\(regionai\)](http://lt.wikipedia.org/wiki/Liauda(regionai))

kiją vienos mano senelės lietuvės tarnaitės, kurios brolis išvyko į Lenkiją ir 1960 m. tapo žemės ūkio viceministru, išsaugoti dokumentai. Viceministras pasinaudojo tuo faktu, kad nebuvo tikrinamas kaip kiekvienas gyventojas, ir pervežė dalį šeimos portretų, dokumentų bei įvairių šeimos relikvijų į Lenkiją. Todėl šiandien galiu džiaugtis šeimos relikvijomis. Pati vertingiausia – porcelianas, atvežtas senelių iš Vilniaus. Tai mano proproprosenelės palikimas, kuri gavo šį porcelianą kaip kraitį. Tai buvo jos vedybų dovana,

prosenelė buvo Romerytė ir, kaip tai būna tokio tipo šeimose, niekas nekentė vokiečių labiau nei mano prosenelė.

A. M.: Teko skaityti, kad Komorovskių giminėje buvo kūrusių grožinę literatūrą. Ar kas nors iš dabartinės Komorovskių giminės atstovų kuria eiles?

B. K.: Taip, mano prosenelis ir teta Sofija rašė eilėraščius. Mano tėvas – taip pat. Jo eilės Lietuvos tematika labai gražios, jausmingos. Yra puikus, jaudinantis mano tėvo eilėraštis „Lietuva“. Na, ir aš rašau

Prezidento Bronisława Komarowskio senelės prisiminimų apie Žemaitiją knygos viršelis. Knyga išleista 2013, leidykla „Tyto alba“, 224 p., iš lenkų k. išvertė Kazys Uscila

eilėraščius. Mano sesuo, sūnus rašo. Tokia šeimos tradicija – rašyti eiles. Keletas mano eilėraščių yra publikuoti, o dauguma jų įvairiomis progomis išdalyti bičiuliams, šeimos nariams. Mano senelė Magdalena Nałęcz-Gorska Komarowska, kilusi iš Žemaitijos, kurios šeima į Lietuvą atvyko XVI a., visada pabrėždavo: „Aš esu žemaitė“. Patriotiškos lenkiškos šeimos senolė, kuri jautė glaudų ryšį su Žemaitija, parašė ir savo vaikams skaitydavo labai gražius prisiminimus apie Žemaitiją. Jie publikuoti Lenkijoje, taip pat išleisti lietuviškai „Sugrįžimas į Žemaitiją“. Šiame leidinyje yra ir mano eilėraštis apie senelę, apie jos sentimentus Žemaitijai, apie tai, kokią aš mačiau Žemaitiją, šiek tiek užsimenu apie Kavoliškį. Tai puikūs prisiminimai, parašyti XIX a. sentimentalios ir

romantiškos asmenybės. Senelės pasakojimai apie jos vaikystę, jaunystę Žemaitijoje man primena Henriko Sienkiewičiaus (Henryk Sienkiewicz) kūriniuose aprašytus Vadaktus, Pociūnėlius, kitas Liaudos apylinkes su jų tradicijomis, gražia Vidurio Lietuvos gamta.

A. M.: Pone Prezidente, pristatykite savo šeimą.

B. K.: Mano mamos šeima yra iš Vilniaus. Mama buvo lenkų karininko dukra, todėl dažnai keitė gyvenamąją vietą, keliaudavo ten, kur tarnavo senelis. O jis tarnaudavo įvairiuose daliniuose, tačiau abiturus mokslus mama baigė Poznanėje. Prieš pat karo pradžią mama atvyko į Vilnių, kur ir praleido okupacijos metus. Senelis buvo Armijos Krajovos karininkas, vėliau repatriavo į Lenkiją. Dabar mamai 95-eri, ji gyvena pas savo dukrą, mano seserį. Aš turiu dvi seseris: vyresniąją ir jaunesniąją, jas labai myliu. Turiu savo šeimą. Su žmona užauginame penkis vaikus. Jie jau suaugę, savarankiški, išėję į pasaulį. Jauniausia dukra Elžbieta šiemet baigė antrąją studijų – europeistikos – kryptį ir pradeda savo gyvenimą. Jai tiek metų, kiek Nepriklausomai Lenkijai. Dukra gimė 1989 m. rugsėjo 10 d., kai aš pradėjau dirbti premjero Tadeušo Mazowieckio Ministrų taryboje. Vyriausioji dukra Sofija dirba NVO. Sūnus Tadeušas, paveiktas sentimentų Lietuvai, savo studijoms pasirinko Teisės universitetą Lietuvoje, pavadintą jo proprosenelio Mykolo Romerio vardu. Čia jis studijavo pagal „Erasmus“ programą. Dabar sūnus dirba teisininku, gyvena savarankiškai ir netrukus sulauks

trečiosios atžalos. Dukra Marija – laiminga, tris vaikučius auginanti mama. Ji dirba NVO sektoriuje, nes Lenkijoje prezidento vaikams dirbti viešajame sektoriuje nedera, kad nebūtų įtarimų dėl tėvo protekcijų. Nė vienas iš jų mano protekcijomis nesinaudojo. Sūnus Piotras, kuris šiandien vieši Rokiškyje, baigė politechnikos studijas ir dirba privačiame medijų versle. Domisi istorija, todėl abu rašysime knygą apie šeimos istoriją. Visi vaikai yra buvę Kavoliškyje.

A. M.: Kalbamės dviejų šalių – Lietuvos ir Lenkijos – verslo kontaktų konferencijoje Rokiškyje metu. Kokia Jūsų nuomonė apie tarptautinius kultūrinius mainus, bendradarbiavimą, šalių kultūrinį dialogą? Kokią reikšmę šalių ekonomikai ir verslui turi kultūra?

B. K.: Nėra tautos be kultūros, nėra valstybės be kultūros. Mano supratimu, dar niekada kultūra Lenkijoje, manau, ir Lietuvoje, neklestėjo taip, kaip šie procesai vyksta dabar, kai abi šalys integruosi į Europos Sąjungą. Šios sąlygos palankios pirmiausia dėl didelio ES pinigų srauto kultūrai, įvairioms kultūros institucijoms, regionų tradicijoms įtvirtinti, puoselėti. Tai matyti ir Lietuvoje. Buvau Biržuose – pilis renovuota už ES pinigus. Taip, manau, yra visoje Lietuvoje, o Lenkijoje – kiekviename žingsnyje. Šiandien už ES lėšas skatindami šalių tautinę kultūrą, kurdami darbo vietas, skatindami turizmą, neabejotinai stipriname šalių ekonomiką.

A. M.: Ačiū už pokalbį.

*Iš lenkų k. išvertė
Alicija Matiukienė*

Komorovskių giminės istorija

VILMA LUKŠTARAUPYTĖ

Rokiškio Juozo Keliuočio viešosios bibliotekos vyresnioji metodininkė

Komorovskių giminės įspaudai Rokiškio krašte

Rokiškio apylinkėse savo dvarus turėjo ne viena garsi didikų giminė. Viena jų – Komorovskių giminė (herbas *Korczak*), kurios pradininku laikomas XIV a. gyvenęs riteris Dmitrijus Komorovskis (Dymitr Komorowski) iš Komorovo. Nuo XV a. Komorovskiai jau tituluojami grafais. Valdant Vladislovui III (Władysław III), Komorovskiai dalyvavo Vengrijos, Lenkijos ir Lietuvos politiniame gyvenime, turėjo valdų Lenkijoje ir Lietuvoje.

Lietuviškajai grafų Komorovskių šakai priklausė dvarai Žiemgaloje, Lietuvoje – Gikonių, Skrebiškio, Si-

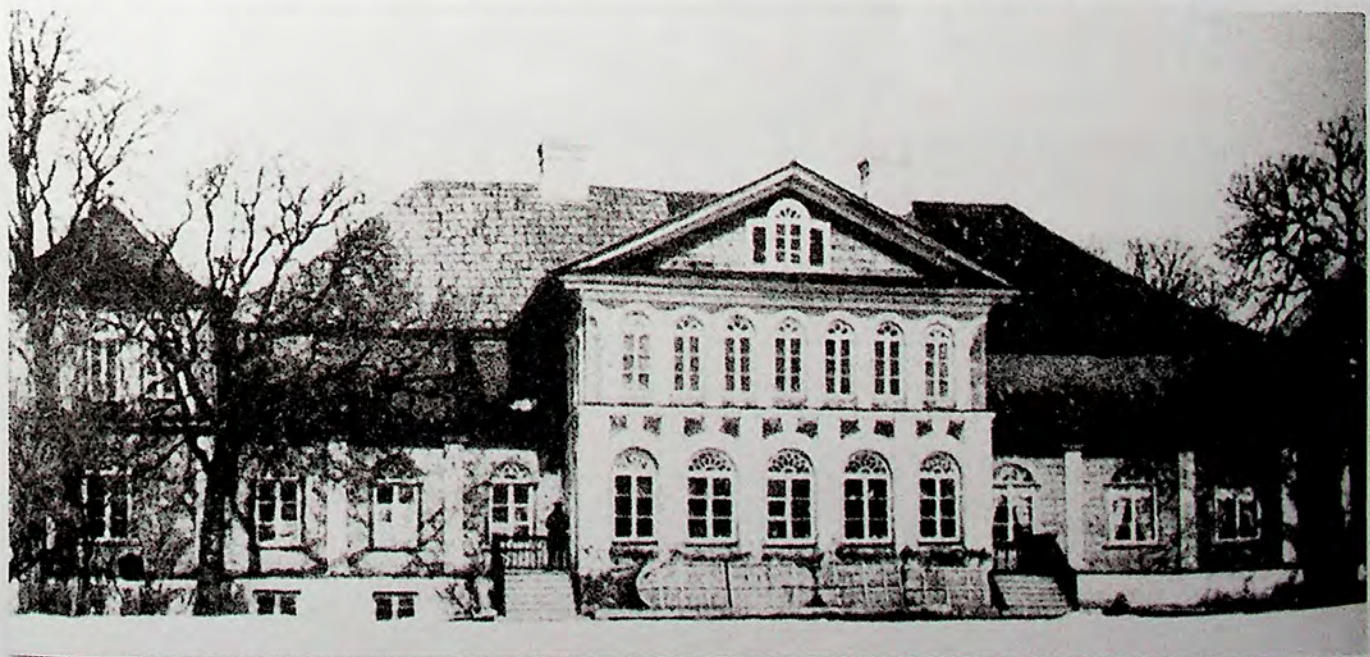
Komorovskių herbas Korczak.

Nuotr. iš Rokiškio krašto muziejaus archyvo

rutiškio, Pabiržės, Kvetkų dvarai, o Rokiškio krašte Komorovskiai valdė Kavoliškio, Ratkūnų ir Panemunėlio dvarus.

Panemunėlio dvarą Viktoras Komorovskis (Wiktor Tomasz Komorowski, 1821–1885) už 40 tūkst. rb įsigijo iš žmonos Vandos Stravinskaitės sesers Bronislavos Svenceckienės. Po jo mirties dvarą paveldėjo jo sūnus Leonas Komorovskis (Leon Wilhelm Komorowski, 1849–1896), kuris 1893 m. Panemunėlio dvarą pardavė savo pamotės Vandos Komorovskos turtų paveldėtojui Kazimierui Svenceckiiui.

Ratkūnų dvaras nugriautas sovietmečiu, dabar likę tik tvirtų rąstų svirnas, apleistas, tačiau įspūdingas parkas ir užpelkėję tvenkiniai. Šalia buvusios Ratkūnų dvaro sodybos iki šių dienų yra išlikusios ir grafų Komorovskių šeimininės kapinaitės, dabar atrodančios gana varganai,

Panemunėlio dvaras, 1939 m. Nuotr. iš Rokiškio krašto muziejaus archyvo

Ratkūnų dvaras, 1914 m. Nuotr. iš Rokiškio krašto muziejaus archyvo

Grafų Komorovskių kapavietė Ratkūnuose, 2011 m. Nuotr. iš Rokiškio krašto muziejaus archyvo

apaugusios medžiais, be vartų, išvartytais paminklais ir kryžiais. Senieji Suvainišio gyventojai dar mena paskutinįjį Ratkūnų grafą Petrą Komorovskį (Piotr Komorowski) ir jo šeimą. Pirmąją jo žmoną Pelagiją Komorovską su sūnumis Bogdanu ir Zbignevu iš Ratkūnų ištrėmė sovietų valdžia.

Lietuviškos Komorovskių šakos pradininku laikomas Vilkmėrgės (dab. Ukmergė) taurininkas Baltramiejus Komorovskis (Bartholomaeus Komorowski, m. 1758). Lenkų istoriko Romano Aftanazy teigimu, jo sūnus Pranciškus Antonijus Komorovskis (Fran-

ciszek Antoni Gf Komorowski, 1723–1800) XVII a. iš žmonos Lukrecijos fon Liudingshausen-Volf brolio įsigijo Kavoliškio dvarą. Nuo tada iki 1940 m. šis dvaras pagal vyriškąją liniją priklausė grafams Komorovskiams. Vietiniai gyventojai lenkų kilmės grafų pavardę sulietuvino ir vadino juos Kamarauskais.

Kavoliškio dvarą grafai Komorovskiai valdė apie 300 metų. Pastatytas apie 1700 m., su parku

ir sodu prie dvaro rūmų, užimantis iki 1 ha plotą, apsuptas nukarpytų liepų alėjos. Prieš dvaro rūmus puošniai žydėjo didelis gėlynas, tyvuliavo senomis liepomis apaugęs tvenkinys. Taip Kavoliškio dvaras atrodė iki 1940 m. sovietinės okupacijos.

Po Antrojo pasaulinio karo Kavoliškio dvare veikė pradinė mokykla, mašinų ir traktorių stotis, kultūros

Kavoliškio dvaras, XX a. pr. Nuotr. iš Rokiškio krašto muziejaus archyvo

Kavoliškio dvaras, 1914 m. Nuotr. iš Rokiškio krašto muziejaus archyvo

Liepų alėja Kavališkyje, 2016 m. Nuotr. E. Valentaitės

Rokiškio technologijos, verslo ir žemės ūkio mokykla, 2016 m. Nuotr. E. Valentaitės

buvo nugriautas, jo vietoje 1990 m. pastatyta pagrindinė mokykla, vėliau, 2008 m., į ją persikėlė Rokiškio technologijos, verslo ir žemės ūkio mokykla.

Dabar grafų Komorovskių laikus Kavališkyje mena išlikę dvaro ūkiniai pastatai, graži karpytų liepų alėja, tvenkinys, ant kalvelės stovintis medinis koplytstulpis, žymintis grafo Zigmunto Leopoldo Komorovskio (Zygmunt Leopold Piotr Komorowski) kapą.

namai, kino salė, biblioteka, apgyvendinti žmonės. Neprižiūrimas ir nugyventas dvaras apie 1981 m.

Išlikę Kavališkio dvaro ūkiniai pastatai, 2016 m. Nuotr. E. Valentaitės

Koplytstulpis ant Z. L. Komorovskio kapo, 2015 m. Nuotr. E. Valentaitės

Kavoliškio dvaro Komorovskiai

Kavoliškis – žemė, išauginusi garsios grafų Komorovskių giminės palikuonių lietuviškąsias šaknis, pagarbą mūsų kraštui ir kalbai.

Kavoliškio dvarą valdė net šešios Komorovskių kartos:

Jonas Bonifacijus Komorovskis (Jan Bonifacy Komorowski, 1767–1826) su žmona Antonina Višnevskia (Antonina Wiśniewska);

Antonas Komorovskis (Antoni Jakób Komorowski, 1790–1846) su žmona Dorota Grotkovska (Dorota Grotkowska);

Piotras Jonas Komorovskis (Piotr Jan Komorowski, 1838–1905) su žmona Felicija Gfin Komorowska (Felicja Gfin Komorowska);

Zigmuntas Leopoldas Komorovskis (Zygmunt Leopold Piotr Komorowski, 1865–1920) su žmona Eliza Irena Romer (Eliza v. Römer);

bei jų sūnūs:

Hektoras Komorovskis (Hektor Leopold Piotr Komorowski, 1892–1966) su žmona Aleksandra Holšteina (Alexandra v. Holstein);

Julius Komorovskis (Juliusz Wiktor Onufry Komorowski, 1893–1982) su žmona Magdalena Gorska (Magdalena Gorska).

Komorovskiai buvo apsiskaitę, kultūra rūpinęsi intelektualai, gerai kalbėję lietuviškai. Tai liudija archyvuose užfiksuotas faktas, kad iki 1914 m. Kavoliškio dvaras garsėjo turtinga biblioteka, turinčia apie 5000 leidinių, komplektuotų keturių dvarininkų kartų.

Bibliotekoje buvo saugoma daug unikalių senosios raštijos egzempliorių. 1940 m. nacionalizacijos aktuose minima, kad paimta 2000 knygų įvairiomis kalbomis. Kur dingę likusios, nežinoma. Šeimos archyve daugiausia dokumentų susiję su Kavoliškio Komorovskiais.

Grafiene Eliza Romer su vyru grafu Zigmuntu Leopoldu Komorovskiu, XX a. pr.
Nuotr. iš Rokiškio krašto muziejaus archyvo

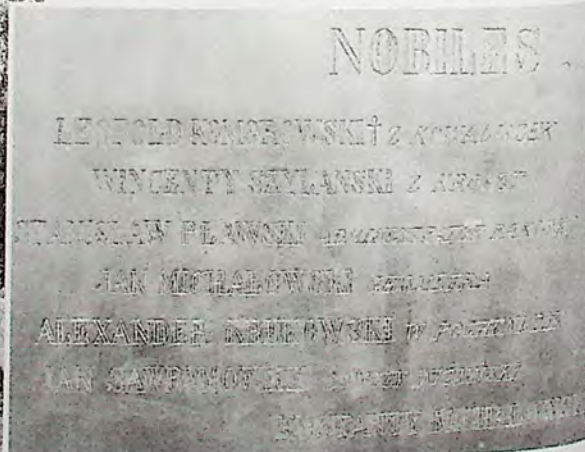

Grafų Komorovskių bibliotekos spaudas.
Nuotr. iš Rokiškio krašto muziejaus archyvo

Grafas Zigmuntas Leopoldas Komorovskis (1865 04 06–1920 04 13) – vienintelis iš dvaro savininkų, palaidotas Kavoliškyje, kalnelyje, apaugusiame išlakiomis pušimis. Lietuvai atgavus nepriklausomybę, 1994 m. jo provaikaičio, tuometinio Lenkijos seimo nario Bronislavo Marijos Karolio Komorovskio (Bronisław Maria Karol Komorowski) užsakymu proseneliui buvo pastatytas medinis koplytstulpis su lenkišku ir lietuvišku užrašu.

Pasakojama, kad Pirmojo pasaulinio karo metais grafas Zigmuntas Leopoldas Komorovskis išsaugojo jam brangios gražiosios Rokiškio bažnyčios bokštą, atkalbėjęs vokiečius nuo ketinimų jį susprogdinti.

Įrašas Rokiškio bažnyčios centriniame altoriuje, 2015 m. Nuotr. G. Kujelio

Koplytstulpis ant Z. L. Komorovskio kapo, 2015 m. Nuotr. E. Valentaitės

АНГЛІЙСКІЕ БІСКВИТЫ
"ПОЛУМЪСЯЦЫ"
 ГРАФИНЯ Э. КОМОРОВСКАЯ
 Имѣніе Ковалішки, Ковен. губ. ст. Ракишки
 БІСКВИТЫ: "АЛБЕРТЪ"
 "ПОЛУМЪСЯЦЫ", "МИМОЗА", "КОКЕТКИ" и др.
 ПРЯНИКИ, СЛИВОЧНЫЯ КОНФЕТЫ, ДЕЛИСЬ,
 КАРАМЕЛЬ и МАРМЕЛАДЪ.

ANGIELSKIE HERBATNIKI
"ROKSIĘZYCE"

HRABINA E. KOMOROWSKA
Osoba Kowaliska, Kowenka, gubernia Poczta Rakiszki.
 HERBATNIKI: "ALBERTY"
 "ROKSIĘZYCE", "MIMOZY", "KOKIETKI" i t. d.
 pralinki rozne cukierki santonkowe, DELISKI
 KARMELEKI i MARMEŁADKI.

E. Romer-Komorovskos fabriko produkcijos reklama.
 Nuotr. iš Rokiškio krašto muziejaus archyvo

Kavoliškio grafienė
 Eliza Romer-Komorovska.
 Nuotr. iš Rokiškio krašto
 muziejaus archyvo

grafienės E. I. Romer-Komorovskos (1871–1961) portretas. Ji buvo labai graži, elegantiška, išsilavinusi ir protinga moteris (žymaus teisininko, Kauno Vytauto Didžiojo universiteto rektorius Mykolas Romeris sesuo). Gimusi po baudžiamos panai-kinimo šeimoje, kurioje pirmiausia

Ši bažnyčia grafiui buvo itin brangi, nes jo dėdė Leopoldas Komorovskis (Leopold Komorowski, m. 1872) – vienas iš Rokiškio bažnyčios fun-

datorių. Tai liudija įrašas centrinio altoriaus galinėje sienelėje. Senųjų kavoliškėnų atmintyje ryškus ir Z. L. Komorovskio žmonos

ПРЕССЪ-КУРАНТЬ
 ПРОИЗВОДСТВЪ

ГРАФИНИ
Э. КОМОРОВСКОЙ

Колѣе КОВАЛИШКА ст. Ракишки, Ковенскій губеріа.
 Давлаво-Россійскій жез. дор.

УСЛОВІЯ:

1. Цѣна сего прессъ-куранта раздѣляется фирмно ст. Ракишки Давлаво-Россійскій жез. дор.
2. Товары отпускаются за наличная денги на наличнаго покупателя.
3. Изъ всѣхъ товаровъ преимущественно высылать заказы въ раздѣлѣ "А" стоимости сруба заплата.
4. Заказъ нахъ Давлаво-Россійскій жез. дор. высылается лишь по получении впередъ денегъ савдѣреннаго двести стомака.
5. Указаннаго не считается.
6. Претензія принимается во внимание только въ теченіи 3 дней со дня получения товара.
7. При получении товарахъ г.г. покупателямъ должни вѣстъ брутто проверить на стапигахъ ж. д.

— 2 —

Продукты	Цѣна	Въ руб.
Продукты: пшеница 1. Пшеница	25	25
2. Ржанка	25	25
3. Ковалішка	25	25
4. Пшеница	25	25
5. "Лепше Вилішкі"	25	25
6. Лепше	25	25
7. Лепше джамішкі	25	25
8. Шпонахъ жез. дор.	25	25
9. Финляндія	20	20
10. "Лепше Ковалішка"	20	20
11. Норвегія	20	20
12. Рокішкі	20	20
13. "Пшеница"	20	20
14. "Пшеница"	20	20
15. Савдѣреннаго	20	20
16. Мелко-Россійскій	20	20
17. Пшеница жез. дор.	20	20
18. Английскія	15	15
19. Савдѣреннаго	15	15
20. Туркменія	15	15
21. Английскія	15	15
22. "Пшеница"	15	15
23. Мелко	15	15
24. Мелко-Россійскія	15	15
25. "Пшеница"	15	15
26. Английскія	15	15
27. Рокішкі	15	15
28. Рокішкі	15	15
29. Рокішкі	15	15
30. Рокішкі	15	15
31. Рокішкі	15	15
32. Рокішкі	15	15
33. Рокішкі	15	15
34. Рокішкі	15	15
35. Рокішкі	15	15
36. Рокішкі	15	15
37. Рокішкі	15	15
38. Рокішкі	15	15
39. Рокішкі	15	15
40. Рокішкі	15	15
41. Рокішкі	15	15
42. Рокішкі	15	15
43. Рокішкі	15	15
44. Рокішкі	15	15
45. Рокішкі	15	15
46. Рокішкі	15	15
47. Рокішкі	15	15
48. Рокішкі	15	15
49. Рокішкі	15	15
50. Рокішкі	15	15
51. Рокішкі	15	15
52. Рокішкі	15	15
53. Рокішкі	15	15
54. Рокішкі	15	15
55. Рокішкі	15	15
56. Рокішкі	15	15
57. Рокішкі	15	15
58. Рокішкі	15	15
59. Рокішкі	15	15
60. Рокішкі	15	15
61. Рокішкі	15	15
62. Рокішкі	15	15
63. Рокішкі	15	15
64. Рокішкі	15	15
65. Рокішкі	15	15
66. Рокішкі	15	15
67. Рокішкі	15	15
68. Рокішкі	15	15
69. Рокішкі	15	15
70. Рокішкі	15	15
71. Рокішкі	15	15
72. Рокішкі	15	15
73. Рокішкі	15	15
74. Рокішкі	15	15
75. Рокішкі	15	15
76. Рокішкі	15	15
77. Рокішкі	15	15
78. Рокішкі	15	15
79. Рокішкі	15	15
80. Рокішкі	15	15
81. Рокішкі	15	15
82. Рокішкі	15	15
83. Рокішкі	15	15
84. Рокішкі	15	15
85. Рокішкі	15	15
86. Рокішкі	15	15
87. Рокішкі	15	15
88. Рокішкі	15	15
89. Рокішкі	15	15
90. Рокішкі	15	15
91. Рокішкі	15	15
92. Рокішкі	15	15
93. Рокішкі	15	15
94. Рокішкі	15	15
95. Рокішкі	15	15
96. Рокішкі	15	15
97. Рокішкі	15	15
98. Рокішкі	15	15
99. Рокішкі	15	15
100. Рокішкі	15	15

— 3 —

Продукты	Цѣна	Въ руб.
Продукты: пшеница 1. Пшеница	25	25
2. Ржанка	25	25
3. Ковалішка	25	25
4. Пшеница	25	25
5. "Лепше Вилішкі"	25	25
6. Лепше	25	25
7. Лепше джамішкі	25	25
8. Шпонахъ жез. дор.	25	25
9. Финляндія	20	20
10. "Лепше Ковалішка"	20	20
11. Норвегія	20	20
12. Рокішкі	20	20
13. "Пшеница"	20	20
14. "Пшеница"	20	20
15. Савдѣреннаго	20	20
16. Мелко-Россійскій	20	20
17. Пшеница жез. дор.	20	20
18. Английскія	15	15
19. Савдѣреннаго	15	15
20. Туркменія	15	15
21. Английскія	15	15
22. "Пшеница"	15	15
23. Мелко	15	15
24. Мелко-Россійскія	15	15
25. "Пшеница"	15	15
26. Английскія	15	15
27. Рокішкі	15	15
28. Рокішкі	15	15
29. Рокішкі	15	15
30. Рокішкі	15	15
31. Рокішкі	15	15
32. Рокішкі	15	15
33. Рокішкі	15	15
34. Рокішкі	15	15
35. Рокішкі	15	15
36. Рокішкі	15	15
37. Рокішкі	15	15
38. Рокішкі	15	15
39. Рокішкі	15	15
40. Рокішкі	15	15
41. Рокішкі	15	15
42. Рокішкі	15	15
43. Рокішкі	15	15
44. Рокішкі	15	15
45. Рокішкі	15	15
46. Рокішкі	15	15
47. Рокішкі	15	15
48. Рокішкі	15	15
49. Рокішкі	15	15
50. Рокішкі	15	15
51. Рокішкі	15	15
52. Рокішкі	15	15
53. Рокішкі	15	15
54. Рокішкі	15	15
55. Рокішкі	15	15
56. Рокішкі	15	15
57. Рокішкі	15	15
58. Рокішкі	15	15
59. Рокішкі	15	15
60. Рокішкі	15	15
61. Рокішкі	15	15
62. Рокішкі	15	15
63. Рокішкі	15	15
64. Рокішкі	15	15
65. Рокішкі	15	15
66. Рокішкі	15	15
67. Рокішкі	15	15
68. Рокішкі	15	15
69. Рокішкі	15	15
70. Рокішкі	15	15
71. Рокішкі	15	15
72. Рокішкі	15	15
73. Рокішкі	15	15
74. Рокішкі	15	15
75. Рокішкі	15	15
76. Рокішкі	15	15
77. Рокішкі	15	15
78. Рокішкі	15	15
79. Рокішкі	15	15
80. Рокішкі	15	15
81. Рокішкі	15	15
82. Рокішкі	15	15
83. Рокішкі	15	15
84. Рокішкі	15	15
85. Рокішкі	15	15
86. Рокішкі	15	15
87. Рокішкі	15	15
88. Рокішкі	15	15
89. Рокішкі	15	15
90. Рокішкі	15	15
91. Рокішкі	15	15
92. Рокішкі	15	15
93. Рокішкі	15	15
94. Рокішкі	15	15
95. Рокішкі	15	15
96. Рокішкі	15	15
97. Рокішкі	15	15
98. Рокішкі	15	15
99. Рокішкі	15	15
100. Рокішкі	15	15

Kavoliškio saldumynų fabriko produkcija. Nuotr. iš Rokiškio krašto muziejaus archyvo

Hektora Komorovskio ranka rašytas raštelis.
Nuotr. iš Rokiškio krašto muziejaus archyvo

Šiuo liudijimi Rad Ona Tervidaitė
tarnavo Kavališkiu dvaru kaip vyreja
nuo 17 balandžio 1940 m. iki 14/IX 1940 m.
gandama 35 litus už mėnesį. Už vieną
mėnesį buvo sulikta 40 litu.

Išmokėta jai 85 litai 40 centu.

Dvaro Komitetas nesutinka jai sumo
beti uždėti pinigų, nesijurint to
Rad per pastutini savaitė buvo išm
beta alga ir pradėjusius apie 1000 lit
ir Rad tas pats Komitetas palieša
Tervidaitė nuo tarnystės.

14/IX 1940 m. H. Komorovskis

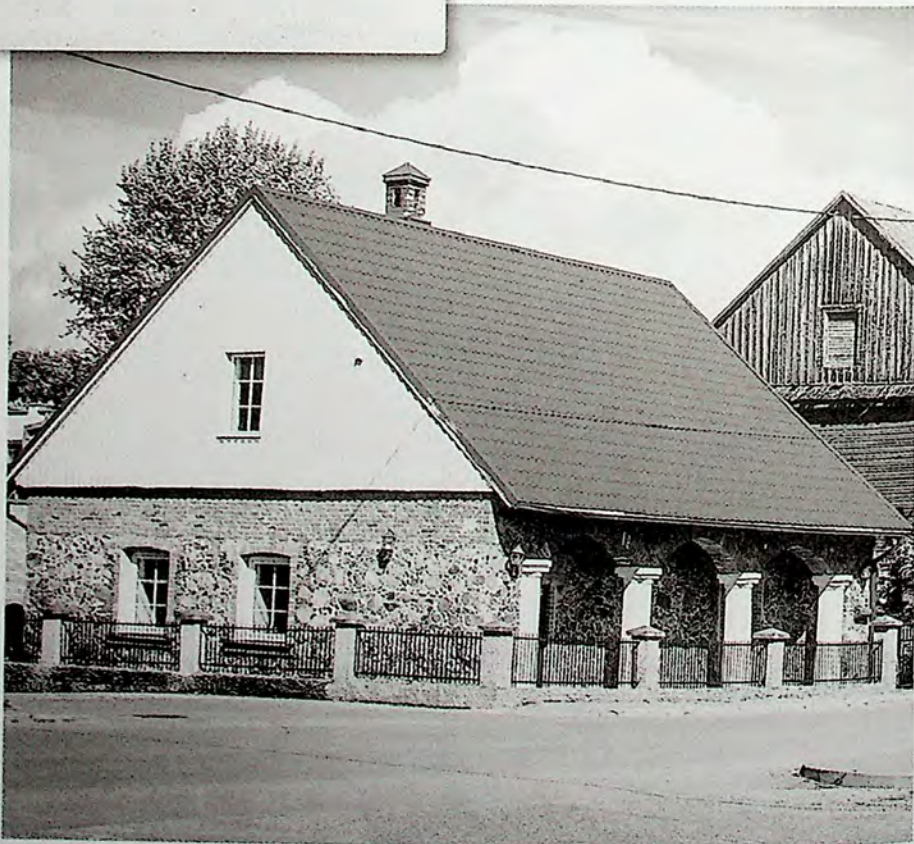
kartą pelnė aukso ir sidabro meda-
lius. Saldumynais buvo prekiaujama
tiek Rytų, tiek Vakarų rinkose. Iš
Rokiškio geležinkelio stoties fabrika
produkcija keliavo į Varšuvą, Sankt
Peterburgą, o iš ten – į mažesnius
miestus.

Šalia dviaukščio fabriko, pasta-
tyto iš akmenų ir medžio, stovėjo
ledainė, kurioje buvo laikoma
gatava produkcija. Iki šių dienų
miestelio centre išlikę akmeniniai
pastatai, kuriuose XX a. pradžioje
veikė cukrainė. Iki šiol Lenkijoje
gaminami saldainiai „Delicje“ pa-
vadinimu.

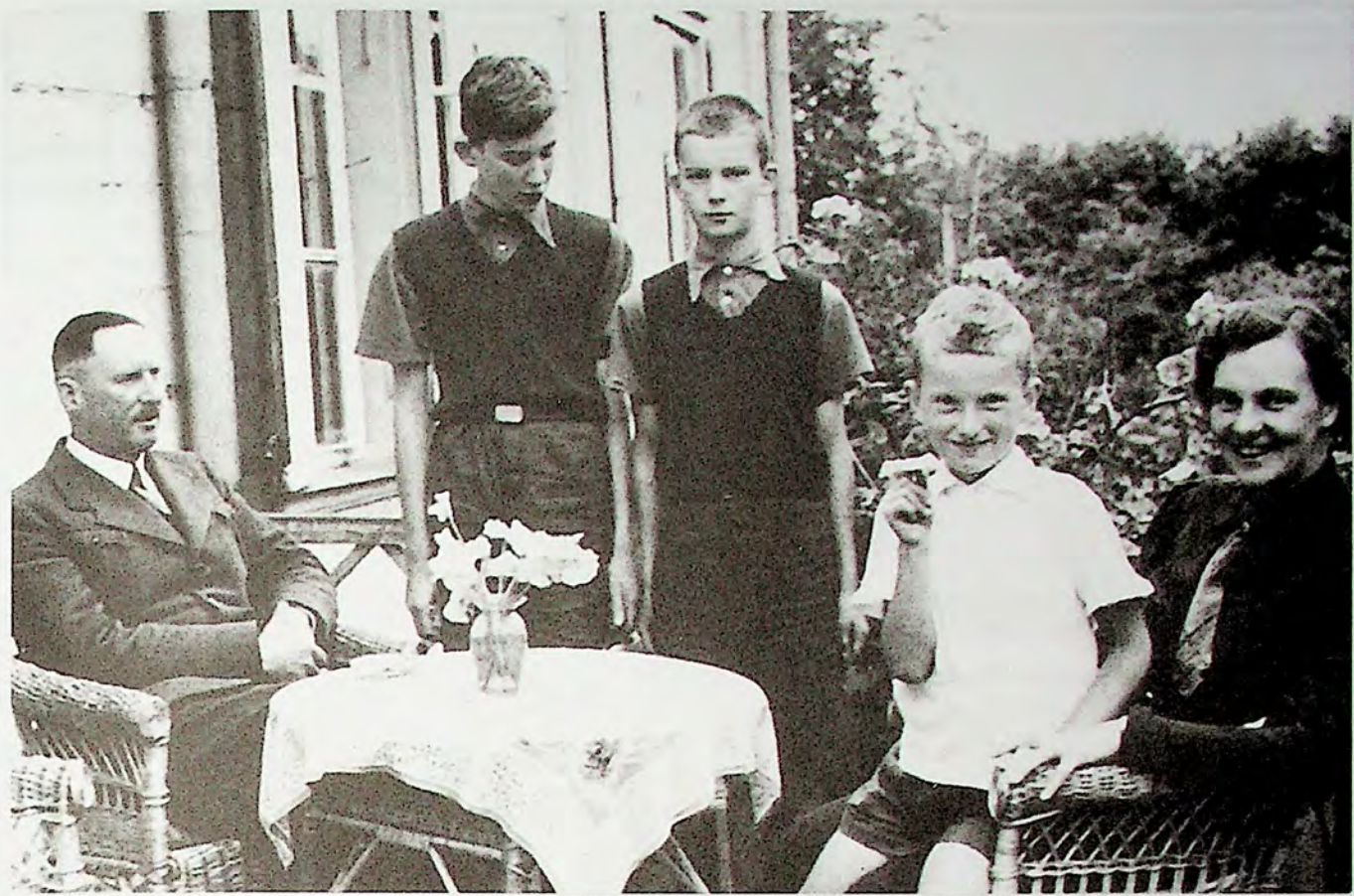
Paskutiniai Kavališkio dvaro
savininkai buvo Julius Viktoras
(1893–1982) ir jo brolis Hektoras
Leopoldas Komorovskiai (1892–
1966). 1940 m. vasarą ir rudenį
Hektoras Komorovskis dar gyveno
Kavališkyje. Šį faktą patvirtina
muziejuje saugomas labai įdomus
dokumentas – taisyklinga lietuvių
kalba 1940 09 14 grafo ranka rašyta

buvo vertinamas protas ir iniciatyva,
jaunoji grafiene, atitekėjusi į Kavoliškio dvarą, ėmėsi kurti verslą. Iki Antrojo pasaulinio karo Kavališkyje veikė Elizos Romer-Komorovskos įkurtas saldinių ir sausainių fabrikas „Delicje“.

Pagal dvaro buhalterines knygas XX a. pradžioje Kavališkio dvaro fabrikelyje buvo gaminama 43 rūšys meduolių, 7 rūšys biskvitų, 38 rūšys karamelių, irisų, šokoladų ir 5 rūšys sūrelių. Populiariausia produkcija buvo saldainiai „Karvutė“. Grafių Komorovskių konditerijos produkcija įvairiose parodose ne

Komorovskių fabrikėlio ledainė, 2016 m.
Nuotr. E. Valentaitės

Julius ir Magdalena Komorovskiai su sūnumis Zigmuntu, Bronislavu ir Antoniu Kavoliškio dvare, 1939 m. Nuotr. iš šeimos archyvo

pažyma dėl buvusios dvaro virėjos Onos Tervidaitės atlyginimo, kurio jai nenori mokėti dvaro komitetas. Anot Kavoliškio senbuvių, grafas buvo griežtas, teisingas, mokėjo puikiai ūkininkauti. Dėl gražaus ir stambaus stoto Kavoliškio gyventojai jį vadino „storuoju grafu“.

Grafas Julius amžininkų kavoliškėnų prisimenamas kaip tarnų mylimas „gerasis Komorovskis“, mokęs vaikus lietuvių kalbos. Juliaus Komorovskio žmona Marija Magdalena Gorska buvo išsilavinusi, rūpestinga, visų švelniai vadinama „munia“. Ji buvo ne tik prisirišusi prie Rokiškio, bet ir rašė eiles. „Naktis, krinta rasa, mintis akimirksniui skrenda ten, kur liepos, tuopos senosios, kur langų blyški liepsnelė mus dar mena,“ – manoma, kad šios jos eilės parašytos apie senąsias Kavoliškio liepas. 1940 m. iš Kavoliškio su žmona ir sūnumis Zigmuntu, Lenkijos prezidento B. M. Komorovskio tėvu, Bronislavu, Antoniu ir dukra Ana Maria išvyko į Vilnių.

Kavoliškis – žymių Komorovskių giminės atstovų tėvonija

Žymiausias grafulių Komorovskių giminės atstovas – Lenkijos Respublikos prezidentas Bronislavas

Marija Karolis Komorovskis. Tėvas Zigmuntas Leonas Komorovskis (1925–1992) – Varšuvos universiteto profesorius, sociologas, antropologas, diplomatas – gimė Kavoliškio dvare, iš kurio su tėvais 1940 m. išvyko

Jadvyga Komorovska su sūnumi Bronislavu Komorovskiu Oborniki Sląskie, 1953 m. Nuotr. iš šeimos archyvo

Zigmuntas Komorovskis su sūnumi Bronislavu Komorovskiu Oborniki Sląskie, 1953 m. Nuotr. iš šeimos archyvo

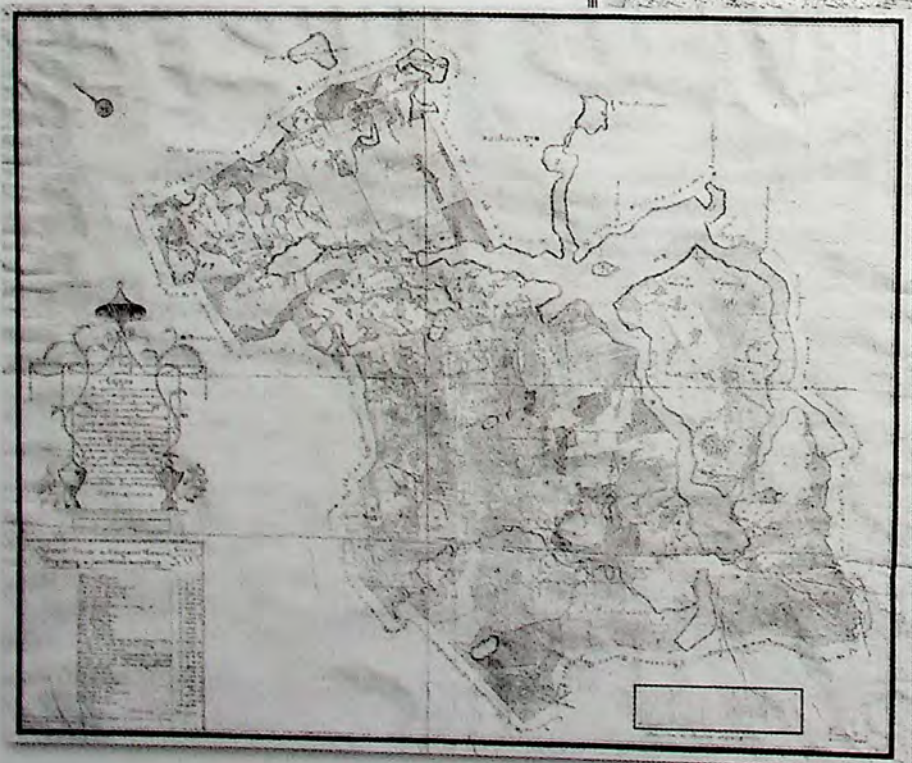
1800 m. Kavoliškio dvaro žemėlapis.
Nuotr. D. Baltakio

į Vilnių, motina – Jadvyga Šalkovska (g. 1921), sociologė, humanitarinių mokslų daktarė.

Lenkų istorikas, visuomeninis ir politinis veikėjas, buvęs Lenkijos Respublikos Seimo maršalka, gynybos ministras, 2010–2015 m. kadencijos Lenkijos prezidentas, Lietuvos Mykolo Romerio universiteto garbės daktaras (2008 m.), Rokiškio krašto garbės pilietis (2015 m.) Bronislavas Marija Komorovskis gimė 1952 m. birželio 4 d. Silezijos Obornikuose, Lenkijoje. Bronislavo vardas duotas jaunesniojo tėvo brolio, sušaudyto Paneriuose prie Vilniaus 1943 m., atminimui. Apie savo tėvoniją Rokiškio krašte atsiliepia šiltais žodžiais: <...> Mano šeima iš tėvo pusės kilusi iš Lietuvos ir Latvijos paribio, iš Aukštaitijos, iš Rokiškio apylinkių Kavoliškio dvaro, kur Komorovskių giminė gyveno kelis šimtus metų. <...> Mūsų giminė

1922 m. Kavoliškio dvaro planas su savininkų sąrašu. Nuotr. D. Baltakio

1804 m. Kriaunų Romerių dvaro valdos žemėlapis.
Nuotr. D. Baltakio

1897 m. Rusijos štabo sudarytas žemėlapis su teritorijomis, į kurias įėjo ir Komorovskių valdos. Nuotr. D. Baltakio

tris šimtmečius valdė Kavoliškio dvarą, net kelios kartos. <...> Netgi eglutę Lenkijoje puošdavom kaip Kavoliškyje, o kalėdačius ir kūčiukus, apie kuriuos Lenkijoje mažai kas buvo girdėjęs, pagal Kavoliškio papročius dalindavo ne šeimos galvos, o žmonos ar motinos.“

Paskutinėmis savo kadencijos dienomis Lenkijos prezidentas Bronislavas Komorovskis Lietuvai padovanojo vertingų dokumentų. Rokiškio krašto muziejus gavo Kavoliškio dvaro žemėlapių, dvare veikusio saldumynų fabriko produkcijos etikečių, apdovanojimų ir Komorovskių giminės fotografijų.

2015 m. rugsėjo 25 d. kadenciją baigusiam Lenkijos prezidentui B. M. Komorovskiui suteiktas Rokiškio krašto garbės piliečio vardas.

Rokiškio krašto garbės piliečio B. M. Komorovskio regalias, 2015 m. Nuotr. G. Kujelio

B. M. Komorovskis su Rokiškio krašto garbės piliečio regalijomis, 2015 m. Nuotr. J. Kačerausko

2015 m. spalio 13 d. Rokiškio krašto muziejuje įteiktos regalias. Atsidėkodamas prezidentas kalbėjo: „Atsiprašau, kad nekalbu lietuviškai. Tačiau daug ką galiu suprasti. Rokiškio kraštą gerai žinau nuo pat gimimo, nes apie jį pasakojo seneliai ir tėvai. Širdyje esu lenkas, bet daug vietos yra Lietuvai. Lietuviai man yra lyg broliai.“

Po iškilmingos ceremonijos prezidentas ir kiti garbingi svečiai dalyvavo atidarant muziejaus parodą, kuriai eksponatus pats dovanojo. Prezidentas lankėsi Kavoliškyje. Aplankė prosenelio kapavietę, susitiko su kavoliškėnais, pasodino Komorovskių giminės ąžuolą ir pušaitę.

Lenkijos prezidento Bronislavo Komorovskio ąžuolas, 2015 m. Nuotr. G. Kujelio

Baltais bijūnais apšviesta naktis

MARGARITA MATULYTĖ

Humanitarinių mokslų daktarė

Rokiškėnai dar mena tuos laikus, kai Rokiškio dvaro parke birželį nuo pražydusių baltų bijūnų naktimis būdavo šviesu. Šis efemeriškas vaizdinys persikėlė į mitinę atmintį ir iki šiol veikia taip stipriai, kad sklaidydamas senas dvaro fotografijas nevalingai ieškai baltų bijūnų. Tačiau netrukus užmiršti, nes įtraukia tiršta ir sodri dvaro gyvenimo

fotokronika. Fotografijos tarsi balti bijūnai apšviečia praeitį. Klaidžioji vaizdais, jungi įvykių nuotrupas, rūmų kaitą, stebi augančius, bręstančius, senstančius, išeinančius dvaro gyventojus ir kartu su jais išgyveni laiko tėkmę.

Dvarą puoselėjusių Tyzenhauzų epochos pabaigą žymi viena mirties akto fotografija. 1880 m. Heidelber-

ge su grafu Reinoldu Tyzenhauzu atsisveikinantys artimieji kreipėsi į Eduardo Schultzės fotoateljė, kad jos fotografas J. Gunkelis įamžintų šviesios atminties velionį. Pietvakarių Vokietijoje gerai žinomoje studijoje fotografuotų filosofo Kuno Fischerio, politiko Georgo Meyerio, filologo Gustavo Uhligo ir fiziologo Friedricho Arnoldo portretai yra

Rokiškio dvaro rūmai, XX a. 4 deš. „Aikštėje prieš rūmus XX a. 4 deš. augo daugybė bijūnų. Birželio mėnesį, kai bijūnai žydėdavo, nuo jų baltų žiedų būdavo net naktį šviesu.“ – tokią aikštę paauglio berniuko akimis matė Stasys Mieliauskas (1925–2007), kurio tėvas dirbo dvaro kumečiu. Visos straipsnio nuotr. iš Rokiškio krašto muziejaus archyvų

Rokiškio dvaro rūmai vasarą skendėjo žalumoje. Juos puošė didžiulės palmės, susodintos į vazonus, XX a. 4 dešimtmetis

reprezentatyvūs – garbingi vokiečių nacijos atstovai atrodo rimti, susikaupę, sustingę, o grafo Tyzenhauzo palaikai byloja apie palaimingą kelionę anapus – jis šypsosi taip natūraliai, tartum trumpam užmigo ir tuoj nubus bei susiruoš į ten, kur visada traukė širdis – į savo mylimą Rokiškį. Netrukus kūną čia ir pervežė, palaidojo Šv. apaštalo evangelisto Mato bažnyčioje, kurios statytojas ir fundatorius buvo velionis. Šventovės įrengimo darbus tęsė ir užbaigė jo sesuo Marija Tyzenhauzaitė, lenkų istoriko grafo Aleksandro Pšezdzieckio našlė.

Po Marijos mirties 1890 m. Rokiškio dvarą septynerius metus valdė jos sūnus Konstantinas, tačiau čia ūkininkaudamas iniciatyvos nerodė, nes pirmenybę teikė savo Mykolajivo rezidencijai Podolėje, o ir interesai, kurie reiškėsi Varšuvoje, buvo kiti: domėjosi literatūra, menu, archeologija. Tad Rokiškio dvaro fotoarchyve yra vos keli

priminimai apie buvusį šeimininką: jo ir šeimos (žmonos Elžbietos Pliaterytės-Zyberk ir vaikų) portretai, artimųjų apsuptyje gulincio ligos patale (matyt, Varšuvoje, nes čia ir mirė) fotografija. Dėmesį patraukia trys Opatijoje (fotokortelių vinjetėje įspausta „Abbazia“ yra Vakarų Kroatijos miestas) daryti portretai, priklijuoti ant popieriaus lakšto

su įrašu: „Garbingam kaimynui atminimui / dovanoju portretą savo bei mano žmonos ir dukrų / Marijos Liudvikos ir Helenos ir jaunesniojo sūnaus Reinoldo / gimusio Rokiškyje, kuriam 12 metų / didžiai draugiškas / Konstantinas gr. Pšezdzieckis / Tyzenhauzas 1896 m. spalį.“ Neaišku, kas buvo tas kaimynas, kuriam dedikuota

tokia dovana, tačiau įdomu tai, kad ji buvo suruošta Tyzenhauzo dvare (vietovė anksčiau žinoma kaip Alt-Lassen, vėliau – Laši arba Veclašu, Daugpilio rajonas, Eglainės parapija, besiribojanti su Rokiškio rajono Obelių seniūnija), kuris tuo metu priklausė Konstantinui.

Radikalius pokyčius ir lenkiškos kultūros šeimos pėdsakus Rokiškio

Grafaitės Marija (1907–1977) ir Elžbieta (1913–1970) su viešniomis prie rūmų pasiruošusios išjoti, 1932–1933 m.

tinumą, paveikslais išpuoštos sienos byloja apie prasingo dailės kolekcionavimo aistrą, orkestrą talpinantis balkonas ir fortepijonas atskleidžia meilę muzikai, o šį spėjimą patvirtina viena grafo Jono su žmona Hermancija ir vaikais muzikavimo fotografija. Žinoma, šis „gyvasis paveikslas“ yra tik žaisminga inscenizacija, kuriai pasitelkti ne tik rimti instrumentai bei atversta partitūra, bet ir puodų dangčiai, skrynios, tačiau svarbiausia yra juos vienijantis malonumas būti, kurti ir improvizuoti drauge. Taip simboliškai ant fortepijono pastatyta

dvare liudija jų sūnaus Jono Aleksandro Pšezdzieckio, paskutinio giminėje dvaro paveldėtojo, 1905 m. rekonstruoti rūmai. Ignoto Tyzenhauzo 1801 m. pastatytą klasicistinio stiliaus rezidenciją mena data, iškalta vienos tarplangės akmenyje, tačiau eksterjero visuma ir ypač valgomąjo interjero elementai primena Stanisława Witkiewiczaus sukurtą Zakopanės architektūros manierą. Naujųjų rūmų statybos fotografijose galima pastebėti Tyzenhauzų mūrų liekanas, išsaugotą istorinį cokolį, dar nenugriautą pirmąjį aukštą su didingo orderio kolonomis. Tačiau diena po dienos, kadras po kadro naikina praeities ženklus ir fiksuoja pokyčius: šalia pastato sukrautas plytas, kylandžius pastolius, tinkuojamas fasado sienas, dengiamus stogus. Rūmai įgauna įmantrias formas, parkas pasipuošia palmėmis. Bet ir šis periodas nėra amžinas. Praeina ne tiek daug laiko, ir tarsi ką tik akinamai baltos sienos jau pilkėja, vietomis byra tinkas, o pro langus vidų pasiekiantys saulės spinduliai apšviečia jaukiai apgyvendintus namus.

XX a. pradžios interjerų fotografijos – retas reiškinys Lietuvos

Altorelis viename iš rūmų kambarių, 1932–1933 m. „Grafi jį bažnyčių važiuodavo trečiadieniais, penktadieniais ir sekmadieniais. Kai grafiėnė sirgdavo migrena, likdavo namie ir melsdavosi prie altorelio. Vienas grafas eidavo į bažnyčių pėsčias“ (iš vaikų auklės Julijos Kietytės (1882–1974) prisiminimų)

archyvuose (tyrinėtas ir publikuotas Kosakovskių, Tiškevičių palikimas), todėl kiekviena detalė yra svarbi – juk smalsu pažinti autentišką grafų kasdienybės aplinką. Fotografijos nenuvilia, nors ir mėgėjiškai, bet estetiškai pagauta atmosfera atskleidžia Pšezdzieckių šeimos gebėjimą mėgautis gyvenimu. Iš visų pusių fotografuotoje erdvoje menėje matyti vertybes, kurios formavo šeimos pasaulėjautą: harmoniją su gamta atspindi gausybė augmenijos, Tyzenhauzų herbas ant unikalios židinio rodo kilmingas šaknis ir tradicijų tęs-

ir net fotografijoje šviečianti stalinė lempa bei į kadra įterptas mielas baltas šuo (šis augintinis šeimai ypač brangus, nes dažnai fotografuotas) skleidžia šilumą ir provokuoja šypseną. Akivaizdu, kad šiuose namuose jauku. Apie tai byloja ir viena valgomąjo fotografija, kurioje pabrėžiamas gausiai skanumynais padengtas stalas. Šakotis, tortas, mozūras, keptas paukštis ir įvairios užkandos sufleruoja apie artėjančią šventę, kurių rūmuose surengta ne viena. Medžio drožybos apdaila, prabangūs indai suteikia iškilmingumo,

Rokiškio dvaro rūmų laiptų aikštelė, XX a. 4 dešimtmetis

o baltutėlaite staltiese dengtą stalą puošiantys ryškiai pražydę hiacintai sukuria laukimo atmosferą – gal tą dieną buvo šv. Velykos? Vaikštinėdamas po rūmus, fotografijose vis „užkliūni“ už prisėsti gundančių patogių minkštasuolių, sofucių, šalia kurių staleliai, o ant jų pagarbiai susstatyti portretai rėmeliuose, lengvai paskleistos knygos.

Tokia pat šiluma užlieja ir išėjus į lauką. Rūmų terasoje jau laukia pintos kėdės ir šezlongai, apsupti vešliomis pelargonijomis ir dekoratyvinėmis palmėmis. Vasarą čia ypač gera. Pluoštas fotografijų pasakoja apie mėgstamus pasisėdėjimus pagrindinių laiptų aikštelėje ar oranžerijoje: čia šnekučiuojamasi, geriamos arbatėlės, skaitoma, mezgama, klausomasi patefono, bendraujama su svečiais, pozuojama su šunimis ir, žinoma, fotografuojama. Pastebimas lengvas ir betarpiškas kasdienybės fiksavimas – fotodienoraštis „rašomas“ pakeliui, atminčiai, be meninių ambicijų, formalių įsipareigojimų ir viešinimo intencijų.

Velykinis stalas dvaro rūmų valgomajame, XX a. 4 dešimtmetis

Grafai galėtų pasigirti turiningu gyvenimu, tačiau jie nekuria sensacijų, kaip ir nemato reikalo formuoti savo elitinių įvaizdžių. Toks požiūris yra aukštos prigimtinės kultūros pavyzdys.

Grafas, renovuodamas rūmus, išsaugojo pirminę dvaro kompoziciją: įspūdingo dydžio parterį su jį supančiomis oficinomis, kitapus rūmų spinduliais nusidriekiančius parko takus, miesto link tarp tvėn-

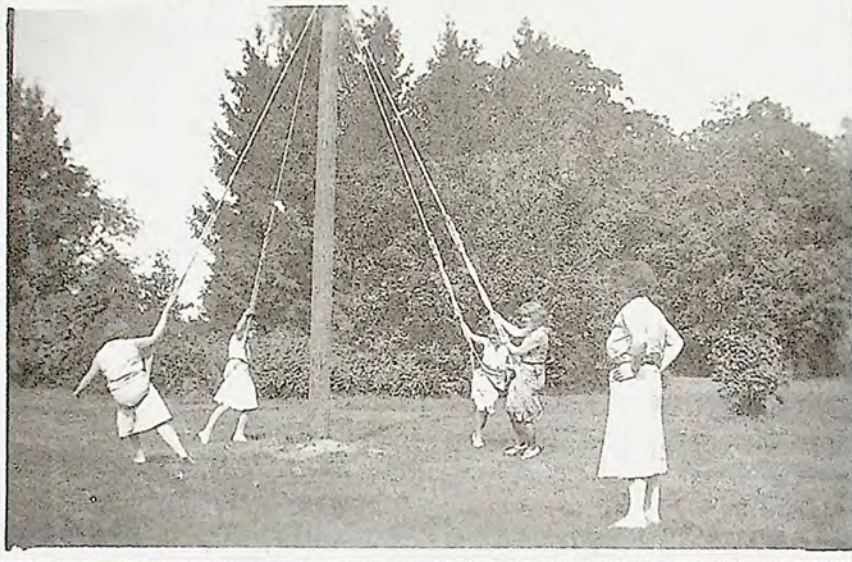
kinių nutiestą alėją, kuri sudaro simetrišką jungtį su bažnyčia. Viename vaizde kaip tik nuo paradinių laiptų aikštelės atsiveria pasakiškas vaizdas su bažnyčios bokšto smaigaliu. Sunku patikėti, kad fotografuota Lietuvoje, nes grafitė Elžbieta su dviem šunimis palmių tankmės fone atrodo tarsi princesė iš egzotiškos Rytų šalies. Tik drabužių stilius ir sijono ilgis išduoda, kad herojė kilusi iš Vakarų, o laikai – modernūs.

Slidinėjimas Bukovinoje. „Mums nebuvo šalta“ (įrašas lenkų kalba albume po fotografiją), 1932–1933 m.

Ši fotografija jau yra iš dvaro tarpukario gyvenimo, kurio pagrindinė fotometraštininkė ir buvo jauniausioji Pšezdziekių dukra Elžbieta. Kad vienas kilmingos ir pasiturinčios šeimos pomėgių buvo fotografija, rodo išlikęs iki 1940 m. Rokiškio dvare rezidavusių Jono Aleksandro ir Hermancijos Pšezdziekių bei jų vaikų Antano, Marijos, Jono (Jasiaus), Aleksandro ir Elžbietos fotoarchyvas, kurį sudaro net 1185 fotografijos. Šeima turėjo ne vieną fotoaparata, fotografuodavo ne tik Rokiškio dvare, bet ir kitose savo valdose, taip pat kelionėse, kurių įspūdžiai papildė grafų ne tik komfortiško, bet ir visaverčio gyvenimo panoramą. Išliko ne viena fotografija, kurioje pagauti momentai, kai grafas Jonas, ekipuotas fotoaparatais, stebi kilmingą sueigą Opatijoje ar dvare žiūrinėja stiklo negatyvą, kai Elžbieta ir Marija „medžioja“ su kamera ar žaidžia su lupa.

Tarpukario fotokronikoje atsiranda svarbus aristokratų atributas – automobilis, kuriuo galėjo pasigirti ir Pšezdziečiai. Atrodo, ką tik prie paradinių laiptų stovėjo arkliais kinkyta brika, bet nepraėjus nė dešimtmečiui Pšezdziečiai ir jų

Smagi pramoga, 1930 m.

Grafų Pšezdziekių vaikai, apie 1924 m. Iš kairės: Antanas (1906–1945), Elžbieta (1913–1970), Aleksandras (1911–1944), Jonas (1909–1925) ir Marija (1907–1977)

svečiai jau susėda į automobilį. Ne vienos populiaros markės, o tokios anuomet Lietuvoje buvo „Ford“, „Chevrolet“, „Buick“, „Studeba-

ker“, „Chrysler“, „Pontiac“, mašina atsiranda vaizduose: atvykstant giminėms ar svečiuojantis pas juos, pramogaujant gamtoje. Už vairo ne tik samdytas vairuotojas, bet ir patys savininkai. Vienoje fotografijoje – automobilį su numeriu P.12 (juodi skaičiai baltame fone) pasirėngęs vairuoti grafas Jonas. Pagal valstybinį numerį galima nesunkiai atsekti metus. Lietuvoje pirmoji visų automobilių registracija buvo atlikta 1921 metais. Jie gaudavo baltus numerius su juodais skaičiais, vėliau jie

pakeisti į juodus su baltais skaičiais, o raidės su registracijos vietos nuoroda įvestos 1932 metais. Tad viena arba dvi raidės ant balto fono reiškė

Hermancija Pšezdzieckienė (1879–1947) kalnuose, XX a. 3 dešimtmetis

Jonas Pšezdzieckis (1877–1944) žiūri į stiklinį negatyvą, XX a. 3–4 dešimtmetis

miestą arba apskritį (pavyzdžiui, P – Panevėžio miestas, Pa – Panevėžio apskr.), kurioje registruota transporto priemonė. Galima spėti, kad minėtas Pšezdzieckių automobilis įsigytas apie 1932–1933 m. ir registruotas Panevėžyje. O atvykusio viešnagai į Rokiškį pas brolių Joną prie rūmų lūkuriuojančio diplomato Reinoldo Pšezdzieckio prabangus „Studebakeris“ įsigytas gerokai vėliau ir ne Lietuvoje (Reinoldas tuo metu rezidavo Varšuvoje).

Į svečius iš užsienio atvyko Jono Pšezdzieckio (1877–1944) brolis Reinoldas (1884–1955), XX a. 4 deš. Dirbdamas Lenkijos užsienio reikalų ministerijoje, jis parašė monografiją prancūzų kalba apie Varšuvą. 1934 m. ir 1937 m. Paryžiuje išleido dvitomį, skirtą diplomatijos istorijai Lenkijoje. 1939 m. išvyko į Švediją ir dirbo Karališkojoje bibliotekoje bei valstybiniame archyve ir rinko medžiagą knygai apie Anglijos diplomatus Lenkijoje

Panašu, kad grafai netaupė patogiai ir greitai transporto priemonei, kurios eksploatacija anuomet kainavo brangiai ne tik dėl didelių importo muitų bei kitų mokesčių, bet ir dėl degalų (motorino) kainų, kurios, palyginti su kaimyninėmis šalimis, Lietuvoje buvo aukštos. Veikiausiai dvaro apskaitos dokumentai tai patvirtintų, nors iš išlikusių grafo Jono laiškų aiškėja, kad svarbiausias prioritetas buvo vaikų auklėjimas – minėdamas automobilių parodą jis mintis nukreipia ne į materialinę vertę, o į sūnaus Jasiaus šios srities pomėgio puoselėjimą.

Tačiau automobiliai neišstūmė iš Pšezdziekių gyvenimo būdo mėgavimosi žirgais. Dvare laikyti ne tik darbiniai arkliai, bet ir sportiniai žirgai. Fotografijose matyti, kad grafaičiai tvirtai laikosi balne jau nuo paauglystės. Jie ne tik pozuoja dėvėdami specialią jojikų aprangą, laisvai jodinėja apylinkėse, bet ir meistriškai įveikia kliūtis, suvaldo šuoliuojančius ristūnus. Be abejonių, Pšezdziečiai neaplenkdavo kaimynystėje ant Obelių ežero ledo nuo 1930 m. rengtų žirgų lenktynių. Nors fotografuojančių žirgus žvilgsniai yra labiau nukreipti į numylėtinius, braidančius tvenkiniuose, ganomus laukuose, girdomus, raminaus, glostomus. Toks jautrus santykis su augintiniais atveria dar vieną šeimos kultūrinės patirties nišą. Tai daugiau nei pramoga, kurių grafams nestigo. Dienotvarkę vasaromis papildydavo maudynės, plaukiojimai ir lauko tenisas (dvare buvo įrengta betoninė teniso aikštelė), žiemomis slidinėjimas ir čiuožimas (užšalę tvenkiniai naudoti kaip čiuožykla). Fotoarchyve – pluoštas žavingų slidinėjimo įspūdžių. Vieni parvežti iš Bukovinos (grafaitis Aleksandras su bičiuliais Karpatų kalnų fone), kiti taip pat iš pietesnių kraštų (slidinėjantys grafaičiai vilki marškinėlius be rankovių), o penkių fotografijų ciklas, panašu, darytas

namie, išsiskiria subtilia estetika – kvadratinio formato atspauduose visas vaizdas „užpustytas“ sniegu, išryškintos tik slidinėjančių figūros, o antrame plane vos įžvelgiami lietuviško kaimo kontūrai.

Laisvalaikio valandėles atspindi ir dažnai rengtos iškylos: atsipalaidavimas prie ežerų ir upių, šienapjūtės darbų stebėjimas laukuose, medžioklė, kurios metu iš tikrųjų nušaukiamas vilkas. Smagios akimir-

Elžbieta Pšezdziekaitė (1913–1970) ir Livija Dimšaitė (1899–1970) (viduryje) ant dvaro rūmų stogo, 1934 m.

kos užfiksuotos dvaro parke, sode ir darže. Nenuoramos ir padūkę grafaičiai užsilipdavo net ant rūmų stogo, nuo kurio atsiveria platus kraštovaizdis, tačiau jaunimui jis nerūpi (nėra nė vienos panoramos), aktualiau užfiksuoti savo išmones, kurioms nebuvo ribų: įlisdavo į statinę, bandydavo pakelti betoninį lauko vazoną, karstėsi medžiais, šoko, lakstė, dūko. Nerūpestingo Rokiškio dvaro gyvenimo karuselę

tik trumpam sustabdydavo tokie rimti įvykiai kaip vestuvės arba laidotuvės. Grafai Jonas su Hermancija 1925 m. palaidojo sūnų Joną (mirė šešiolikmetis), 1937 m. atšoko sūnaus Aleksandro vestuves. Tačiau archyve tokių reikšmingų ceremonijų fikscijų išliko nedaug.

1940 m. šeima išvyko į Lenkiją, brangiausias daiktus, tarp jų ir fotografijas išsivežė. Tačiau didžiausia palikimo dalis, kurią išsaugojo Rokiškio krašto muziejus, iškalbingai liudija apie ištisą dvaro – Pšezdziekių šeimos lopšio – epochą. Juk čia vienas po kito augo vaikai. Štai visi penki papuošti stilizuotais jūreviškais kostiumėliais (tik jaunėlė Elžbieta balta suknele) ir atvesti į fotoateljė. Kelerių metų vyriausias sūnus Antanas džiaugiasi žaisline karieta su dviem arkliukais, o paaugęs pozuoja su įplyšusiom kelnėm. Jauna Marija – ilgaplaukė, kaspiniu surištais plaukais, o suaugusi – trumpai kirpta šukuosena. Ji nebuvo gražuolė, tad fotografuotis nemėgo: viename vaizde ji valo sraiges ir stengiasi nepastebėti namiškio fotografo, kitame prisitraukusi lupą prie veido demonstruoja iškreiptą fizionomiją. Su mama studijoje fotografuotas mielas kūdikis Jasius ne pagal amžių mąsliai žvelgia tiesiai į objektyvą ir taip pat rimtai elgiasi jau būdamas paaugliu. Aleksandras mojuoja parke kirviu, kiek paaugęs demonstruoja triuką su juo laipiojančiomis baltomis pelytėmis, o suaugęs jau užsimeta šautuvą ant peties. Vaikystėje drovi Elžbieta stovi atsirėmusi į kastuvą arba pozuoja su pliušiniu meškiuku, bet jaunystėje fotografuojasi įvairiausiai rakursais ir atveria savo veržlią, kūrybingą natūrą.

Rūmuose seniai neskamba senųjų šeiminkų balsai, bet suknios ir kostiumai, žaislai ir rankdarbiai, baldai ir indai, paveikslai ir knygos, laiškai ir fotografijos primena, kad Rokiškio dvaro gyvenimas tęsiasi, vartai visada atviri.

Jūs visi – mano, o aš esu JŪSŪ!

Reda Kiselytė, Rokiškio Juozo Tumo-Vaižganto gimnazijos
„Romuvos“ padalinio bibliotekos vedėja, kalbina
Ferdinandą Jakšį

Žmoguje gyvena vertybių kraiptė. Čia užtenka vietos atsakomybei, kuklumui, talentui, pareigingumui, jautrumui, meilei... Visos šios savybės telpa Lietuvos aktoriaus, teatro režisieriaus, Juozo Keliuočio literatūrinės premijos laureato Ferdinando Jakšio širdyje. Tad šį kartą gerbiamas aktorius ir atvėrė savo širdies kerteles...

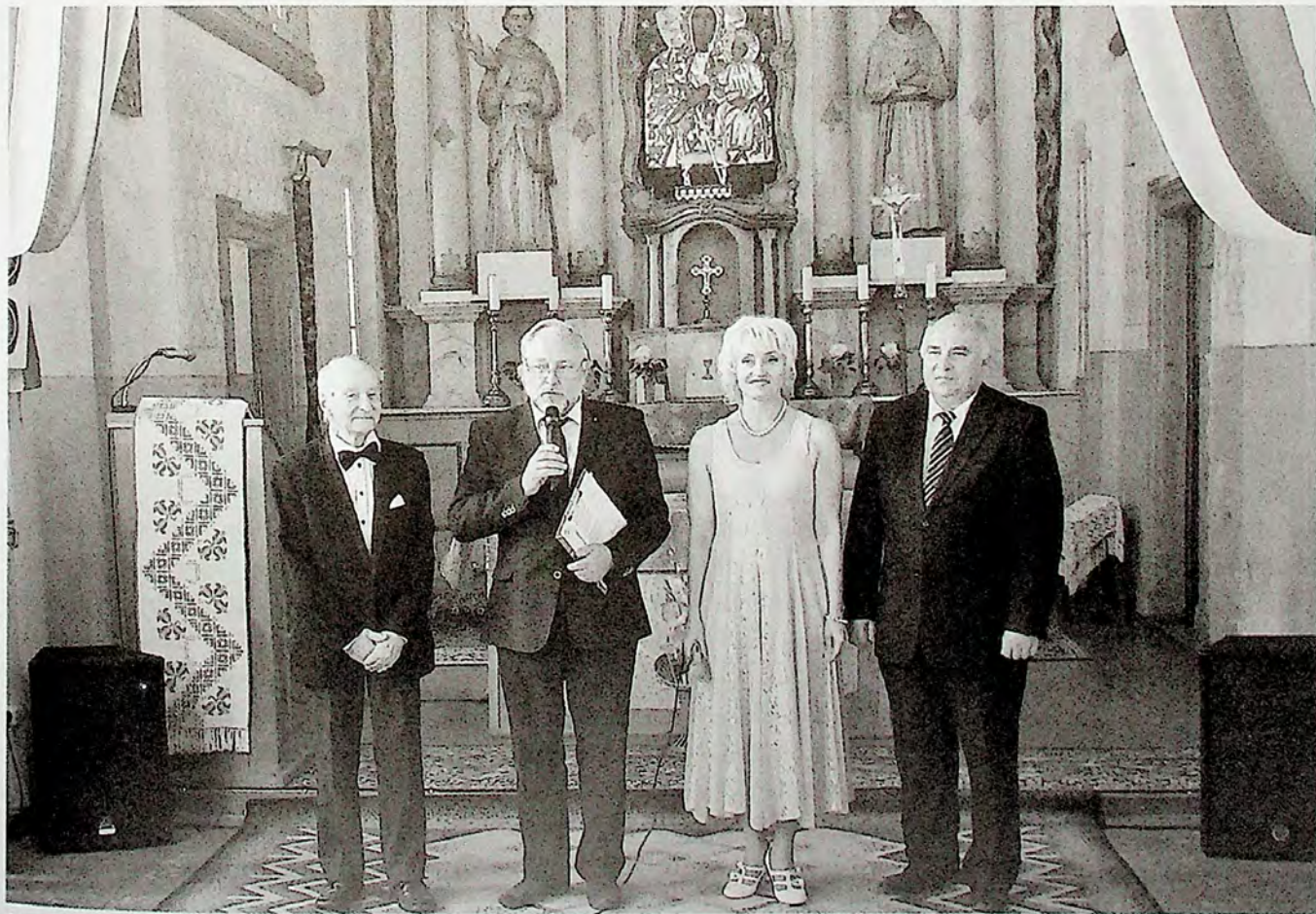
R. K.: *Ką Jums reiškia žurnalisto, redaktoriaus, rašytojo, vertėjo Juozo Keliuočio asmenybė?*

F. J.: Apie iškilią J. Keliuočio asmenybę rašė daugelis artimai jį pažinojusių, bendravusių.

Man teko trumpai būti kukliame jo bute Antakalnio gatvėje ir trumpai šneketėti. Kalbėjome apie

teatrą, dramaturgiją. Aišku, ir apie „Naująją Romuvą“.

Jaunystėje man tai buvo kultūrinė enciklopedija. Joje radau tai, ko trūko to meto gyvenime, literatūroje, mokyklos programose. Turėjau gražiai įrištą viso dešimtmečio „Naujosios Romuvos“ komplektą. Didžiavausi juo ir dėl to, kad

Juozo Keliuočio literatūrinę premiją aktoriui Ferdinandui Jakšiui įteikiant Aleksandravėlės Šv. Pranciškaus Serafiškojo bažnyčioje. Iš kairės: aktorius Ferdinandas Jakšys, renginio vedėjas Gaudentas Aukštikalnis, solistė Jolanta Stumbrienė ir Vilniaus rokiškėnų klubo pirmininkas Algis Narutis. Nuotr. Rūtos Vilutienės

Juozo Keliuočio literatūrinės premijos įteikimo šventėje Aleksandravėlės šv. Pranciškaus Serafiškojo bažnyčioje. Iš kairės: Rokiškio Juozo Keliuočio viešosios bibliotekos direktorės pavaduotoja Daiva Vilckickienė, Vilniaus rokiškėnų klubo „Pragiedruliai“ pirmininkas, Rokiškio krašto garbės pilietis Algis Narutis, 2016 m. Juozo Keliuočio literatūrinės premijos laureatas aktorius Ferdinandas Jakšys, Kriaunų bibliotekininkė Audronė Telšinskienė, Aleksandravėlės bibliotekininkė Alma Mekšėnienė, Juozo Keliuočio viešosios bibliotekos Spaudinių tvarkymo ir komplektavimo skyriaus vedėja Angelė Stučinskienė. Nuotr. Dalės Pilipavičienės

viename numerių buvo išspausdinta pašto ženklų apimties žinutė apie mano tėtį, tapusį oratorių konkurso Svėdasuose laureatu...

Vieną dieną į namus Duokiškyje užėję Rokiškio funkcionieriai – obligacijų platintojai – ir apšaukė mane nacionalistu, po pažastimi pasikišę išsinešė mano brangenybę...

Man tai buvo tikra brangenybė, suteikusi aspiraciją menui, tautinei savimonei, smalsiam romantiniam idealizmui, iškiliems žmonėms.

Tai buvo krikščioniško humanizmo pranašas, to dabartinėje kultūrinėje spaudoje trūksta. Tiesa, tos keliuotiškos tradicijos trumpai savitai ir aktualiai aidėjo sunaikintame kultūriniame laikraštyje „Dienovidis“. Malonu tai įžvelgti Rokiškio krašto kultūros žurnale „Prie Nemunėlio“ ir Suvainiško, Čedasų ir Žiobiškio parapijų leidinyje „Liepsnelė“.

Su Keliuočiu kalbėjome ir apie Stanislavskio sistemą, jis patvirtino man iškilų žmonių – mokytojo Rapolo Šaltenio, Vytauto Maknio – girdėtas mintis, kad Stanislavskio sistema yra tik metodas teatro mene...

Kalbėjome ir apie Ipolitą Teną (Hippolyte Taine), pagyrė mane už santykį su jo filosofija (dviejų tomų „Meno filosofija“ rėmiausi laikydamas egzaminus Valstybinėje konservatorijoje ir Maskvos Lunačarskio teatriniame institute (GITIS'e).

J. Keliuotis kalbėjo apie aukščiausias humanistines vertybes, apie tai, kad daug ką turi išvertęs iš užsienio kalbų, bet niekas viso to nespausdina. Tarp kalbų J. Keliuotis paleisdavo garsiai muziką, nes esą sienose daug „ausų“ ir „akių“...

Kai savo literatūrinėje programoje skaitau Marcelijaus Martinaičio

„Antano Vienažindžio raudą“, visuomet omenyje turiu J. Keliuotį:

*Pro langą žiūri
jau Cinakaktis –
ir mano verksmo
klausės per naktį.
Tai mano verksmą
jis skaudžiai trėmė
mano Tėvynėj –
svetimoj žemėj.*

Išties J. Keliuotis iki mirties buvo savotiškas tremtinys savo tėvynėje, cinakakčių priežiūroje, moraliai žlugdomas, nespausdinamas.

Laimingas, kad šiek tiek teko bendrauti su J. Keliuočiu ir su kitais to meto iškiliais žmonėmis: Gerardu Bagdonavičiumi (Šiauliuose), Vytautu Makniu, Valdu Kulboku (Floridoje), Broniumi Kvikliu (Čikagoje), kurie gyvai primindavo prieškarį Lietuvos kultūrinį gyvenimą, jo panoramą.

Taigi, visa mano kūryba remiasi tų žmonių išmintimi ir „Naujosios Romuvos“ įkvėpta tautinės savimovės raiška.

R. K.: *Šiandien jauni žmonės mokosi būti lyderiais. Vyksta amžinos varžytuvės... Ar aktoriumi sunku būti dėmesio centre?*

F. J.: Niekada nebuvau dėmesio centre, tai ir to akmens sunkumo ant kaklo nežinau.

Šiaip visokie žvilgterėjimai ar vaikiški šūktelėjimai suteikia tik daugiau nepatogumo. Gūžiuosi autobuse ar troleibuse, kai girdžiu mane apkalbant, o jei po TV seriale „Dapkai ir Butkai“ į mane kreipiasi vadindami Bočeliu, o po TV seriale „Mudu abudu“ vaikai gatvėje šaukia: „Ferdinandai! Ferdinandai!“, reiškia, ne aš centras, o tie žiūrimi ir mėgstami serialai.

Neduok, Dieve, būti „centru“: šiek tiek kas paplos, komplimentą pasakys, o išmintingi supratimai užleis vietą tuščiam aktoriniam pasipūtimui...

R. K.: *Kodėl Jums taip brangi dramaturgo, literatūros istoriko, kritiko, žurnalisto Kosto Ostrausko monodrama „Vaižgantas“?*

F. J.: Daug esu kalbėjęs ir rašęs apie monodramą „Vaižgantas“. Branginu draugystę su pačiu Kostu Ostrausku, jo atminimą. Pati monodrama suteikia plačią galimybę interpretuoti: kaskart kitaip, aktualiai, juolab, kintant visuomeniniams požiūriams, valdžioms, žmonių santykiams. Vaižganto – K. Ostrausko žodis nestabarėja... Ir aš išsakau save tuo žodžiu... Interpretuoju šiomis dienomis, visuomeniniu gyvenimu ir politika dabar...

R. K.: *Kas padeda aktoriumi gyventi ir kurti, o kas galbūt... trukdo?*

F. J.: Jeigu esi sveikas ir dar svajoji, tai ir padeda. Tam niekas netrukdo. Jei kas netiki mano svajonėmis, liūdžiu. Reiškia, esu jau bejėgis, senas, iščiulptas:

Lietuvos teatro aktorius, režisierius Ferdinandas Jakšys dalijasi prisiminimais apie Alę Rūtą jos 100-mečio proga Rokiškio Juozo Tumo-Vaižganto gimnazijos „Romuvos“ padalinyje, 2015 m. spalio 21 d. Nuotr. Jolantos Augulienės

*Aš vis sakiau, kad mes į žemę
klestėt ir kurti pašaukti,
dažnai po žvaigždėmis per žema,
kai auga jausmas ir mintis.
Aš vis turbūt juokingas rodžiaus,
kai kalbėjau nuolatos –
nepatikėjo mano žodžiais ir stumdė
nuo sausos plutos...*

Antanas Miškinis

R. K.: *Per lietuvių teatro istoriją susiformavo taisyklinga ir pastovi lietuvių kalba. Mano kartos žmonės dar prisimena šviesaus atminimo Arno Roseno, Eugenijos Pleškytės, Eugenijos Šulgaitės, Reginos Paliukaitytės ir daugelio kitų scenos meistrų taisyklingą kalbą. Ką Jūs manote apie lietuvių kalbą teatre?*

F. J.: Visiems suprantama, kad aktorius privalo gerai kalbėti: raiškiai, įtikinamai, paprastai.

Džiaugiuosi Jūsų paminėtais aktoriais, jų taisyklinga kalba. Iš daugelio jų mokiausi ir aš. Deja, jų belikę vienetai ir sceninė kalba liko apgailėtina, nebeliko teatruose kalbą prižiūrinčių kalbininkų.

Gera, kad yra aktorių skaitovų, kurie dar puoselėja mūsų literatūrą ir kalbą, bet ne visi dabartiniai skaitovai ryškūs, suprantami. Daugelis balsui teikia daugiau skambumo, griebiasi autorinių šampų – melagingo aktorinio patoso, kiekvieno žodžio išgražinimo, skandavimo.

Manoma, kad skaityti, deklamuoti ar vaidinti reikia kažkokiu nepaprastu, pakylėtu balsu. Kartais eilėraščiai skaitomi kaip proza.

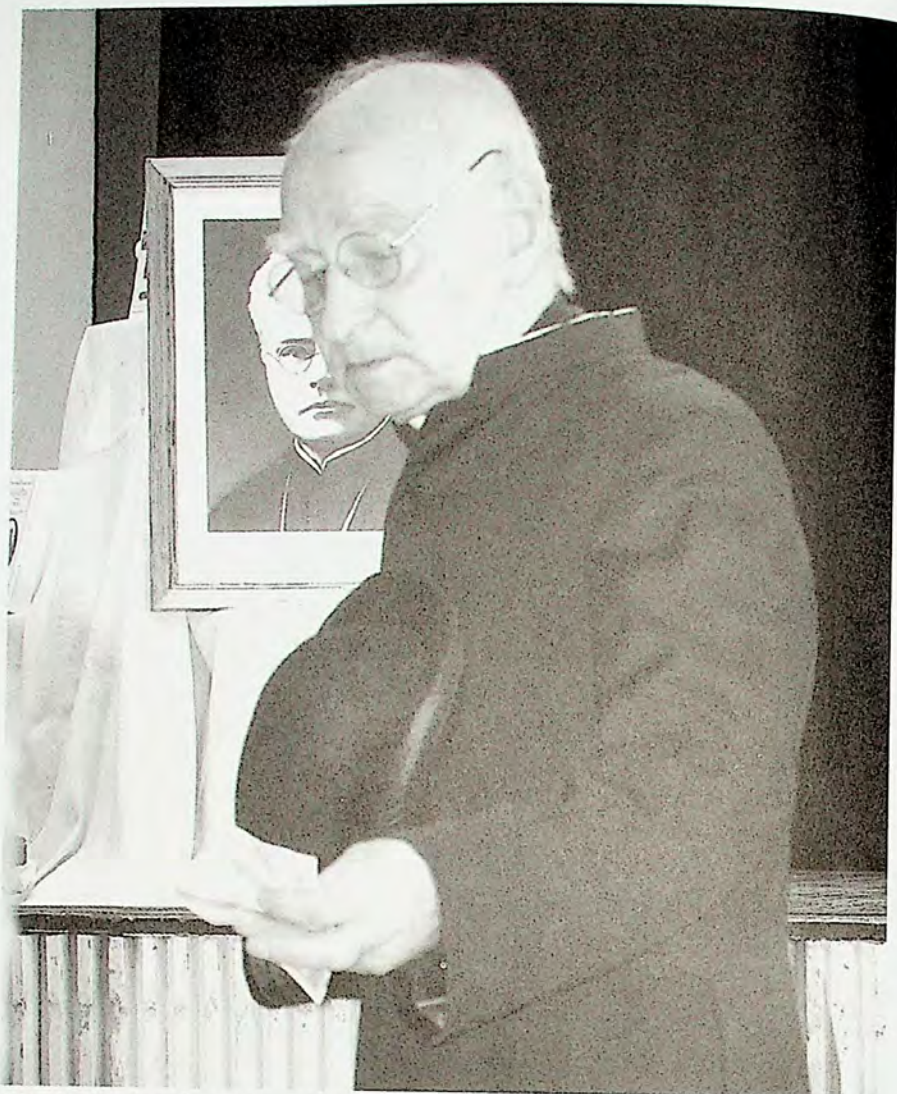
Teatruose kalba dažnai virsta marmaliavimu, ir žiūrovas, sėdėdamas net antroje eilėje nebegirdi ir nebesupranta sakomo žodžio. Aktorius turi kalbėti gražiai, reikšti kalba mintis taip, kaip reiškė Maironis, Vaižgantas. Graži, tauri skaitovo kalba – galingiausia sceninės išraiškos ir poveikio priemonė.

R. K.: *Kada daugiau galimybių įgyvendinti kūrybines idėjas: dirbant teatre ar nepriklausomam menininkui?*

E. J.: Teatre kiekvienu vaidmeniu išsakai save, bet esi priklausomas nuo režisieriaus, viso spektaklio, autoriaus koncepcijos. Anksčiau rašiau, kad viliojo dailė, kinas, režisūra, teatrologija. Tais menais daugiau nepriklausomai nuo kitų gali išsakyti save. Ir dabar, kai esu labiau atitrūkęs nuo teatro, jaučiuosi nepriklausomas rinktis, turiu daugiau galimybių rasti kūrybinių idėjų ir jas reikšti, ypač literatūrinėse programose. O apie idealą kalbama iš širdies. Išsirenki gražiausią svajonę, puoselėtą mūsų tautos ar pasaulio iškiliausių žmonių ir ją reiški intymiausiai, savitais jausmais ar dvasios pakilumu. Tą svajonę transformuoji į savo idėją.

R. K.: *Kokią įsivaizduojate teatro ateitį Lietuvoje? Teatro žiūrovas keičiasi... Koks jis šiandien?*

E. J.: Ir teatras, ir žiūrovas keičiasi greitai: intelektualėja ir keičia psichologinį, buitinį teatrą. Atsiranda naujos išraiškos formos, technologijos. Keičiasi ir žiūrovas – suprantantis teatrinį meną, jis tampa racionališnis. Pasirinkęs įvairesnio stiliaus teatrus, spektaklius, režisierius prasmingai plečia meninę minties amplitudę, dvasiškai tobulėja. Gerbiu tokį žiūrovo pasirinkimą ir džiaugiuosi kiekvienu unikaliu teatro spektakliu.

Aktorius Ferdinandas Jakšys – Vaižgantas Kosto Ostrausko monodramoje „Vaižgantas“.
Nuotr. Jolantos Augulienės

R. K.: *Gal kažkas tūno širdies kamputyje neišsakyta... Už kilnius darbus atseiktas atpildas. Vilniaus rokiškėnų klubo „Pragiedruliai“ pirmininkui Algiiui Naručiiui suteiktas Rokiškio garbės piliečio vardas, o Jūsų veikla įvertinta Juozo Keliučio premija. Gražios sąsajos... Koks valdo jausmas?*

E. J.: O širdyje tūno daug neišsakyta... Visų pirma padėka žmonėms už jų dėmesį man, gerus darbus, pagarbą. Visiems jiems, Rokiškio kraštiečiams, nusižeminęs lenkiuosi ir sakau AČIŪ.

Ačiū rokiškėnams už J. Keliučio literatūrinės premijos vardą ir premiją.

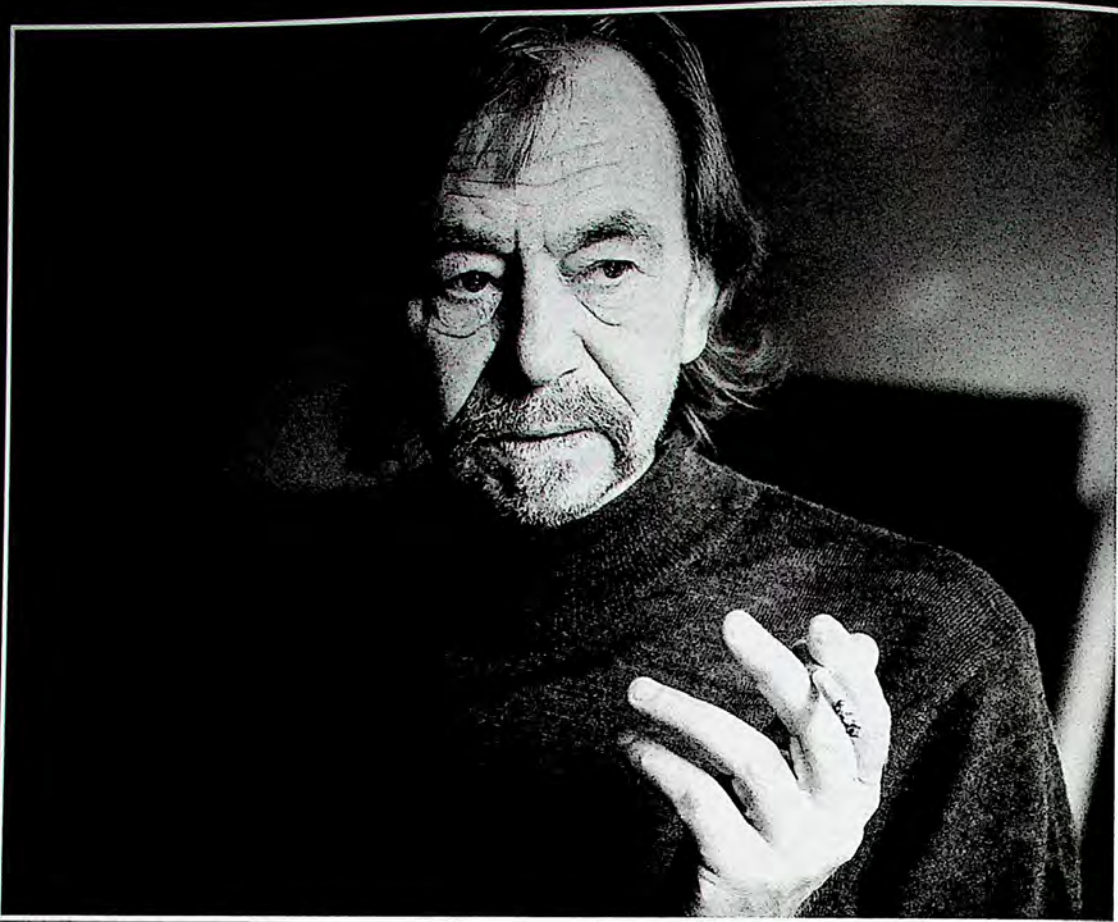
Manau ant Parnaso aukštumėlės rankomis turėčiau susiliesti su

gerbiamu Algiiu Naručiu – Rokiškio krašto garbės piliečiu, Donatu Smalinsku – Obelių krašto garbės piliečiu, angeliško balso talentingąja dainininke Jolanta Stumbriene, „Prie Nemunėlio“ redaktore Alicija Matiukiene, „Liepsnelės“ redaktore Reda Kiselyte, Suvainišio, Čedasų ir Žiobiškio parapijų klebonu Virginijumi Šimukėnu ir daugeliu jau man giminingų kraštiečių. Jūs visi – mano, o aš esu JŪSŪ!

R. K.: *Su kukliuoju Lietuvos aktoriumi, teatro režisieriumi Ferdinandu Jakšiu baigėme pokalbį. Jis – mūsų, todėl linkime jam dvasinės ramybės, stiprios sveikatos ir toliau taip prasmingai rašyti savo gyvenimo knygą, kurioje alsuoja meilė žmonėms, teatrui ir gyvenimui.*

Albinas Kuliešis. Iš ciklo „Kūrėjų veidai“. Režisierius Jonas Buziliauskas

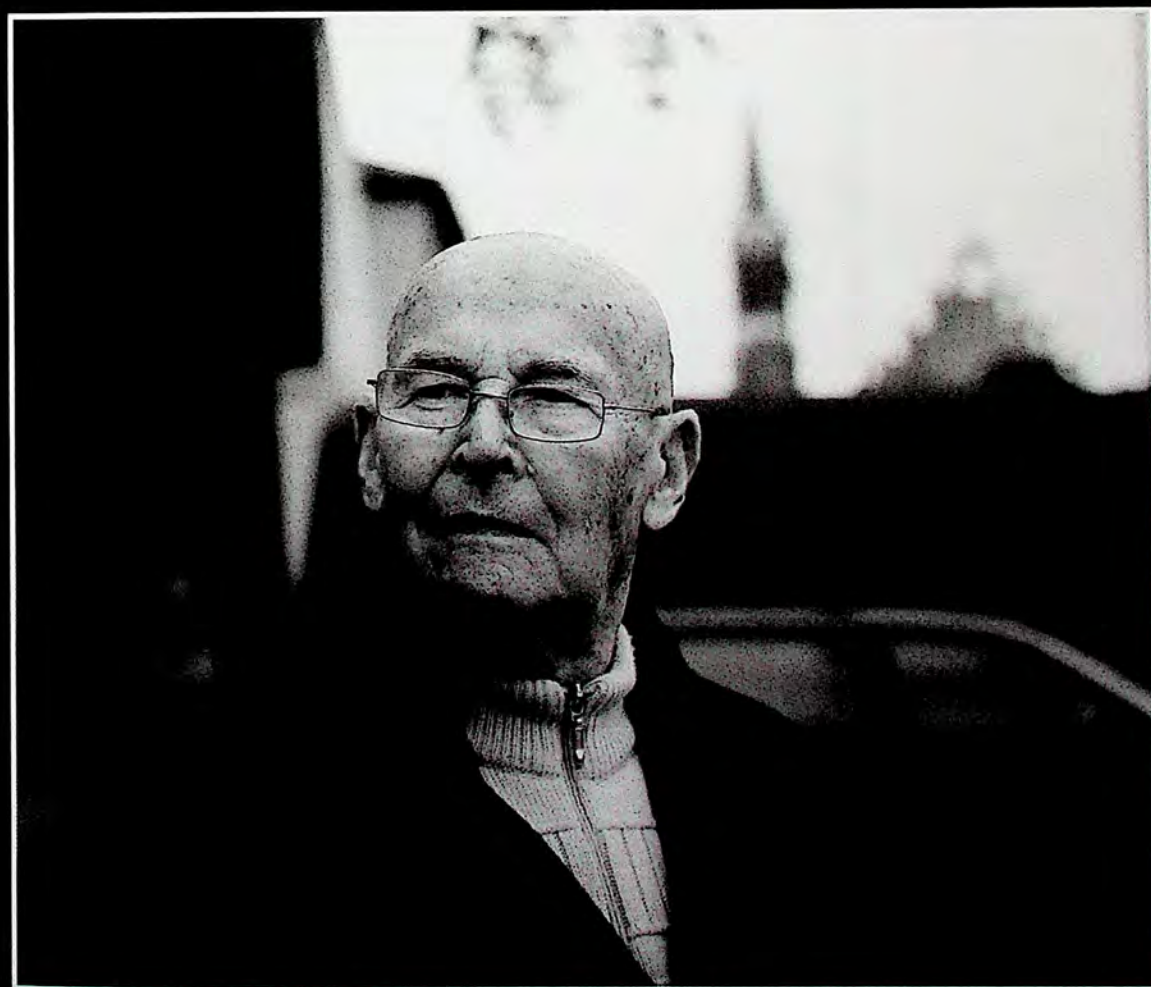
Albinas Kuliešis. Iš ciklo „Kūrėjų veidai“. Tapytojas Danas Andriulionis

Albinas Kuliešis. Iš ciklo „Kūrėjų veidai“. Dailininkas Arūnas Augutis

Albinas Kuliešis. Iš ciklo „Kūrėjų veidai“. Poetas Danas Kairys

Albinas Kuliešis. Iš ciklo „Kūrėjų veidai“. Literaturologas Vitas Arėška

Albinas Kuliešis. Iš ciklo „Kūrėjų veidai“. Dainų autorė ir atlikėja Vilija Urbonienė

Juozapas Albinas Herbačiauskas – dviejų kultūrų žmogus, Juozo Keliuočio draugas

SALVINIJA KALPOKAITĖ

Rokiškio Juozo Keliuočio viešosios bibliotekos
Vaikų ir jaunimo literatūros sk. vedėja

*„Laisvo žmogaus laisva kūryba
man buvo ir bus brangiausias ir
švenčiausias dalykas.“*

J. A. Herbačiauskas

Juozapas Albinas Herbačiauskas, 1927 m.
Nuotr. iš Maironio lietuvių literatūros
muziejaus archyvo

Nei laikas, nei istorinės pervertos nesugebėjo išbraukti iš žmonių atminties rašytojo, žurnalo „Naujoji Romuva“ redaktoriaus Juozo Keliuočio ir jo draugo – lietuvių ir lenkų literatūros atstovo, rašytojo, modernistinio romantizmo Lietuvoje pradininko, kultūros veikėjo Juozapo Albino Herbačiausko – vardų. Šis iki šiol laikomas viena paslaptiniausių XX a. pradžios figūrų, garsėjusių ekstrasenso ir pranašo sugebėjimais. Pasak XVI a. prancūzų filosofo Mišelio de Monteni (Michel de Montaigne), „niekada nebūna taip, kad du žmonės vienodai mąstyty apie tą patį dalyką, neįmanoma išgirsti dviejų visiškai vienodų nuomonių, ne tik iš dviejų skirtingų žmonių, bet ir iš to paties žmogaus, tačiau skirtingu laiku.“ Kuo J. A. Herbačiauskas žavėjo J. Keliuotį, kas juos siejo, kuo rašytojas įdomus žurnalo skaitytojams? Šiame straipsnyje apžvelgiamos J. A. Herbačiausko gyvenimo, kūrybos ir veiklos peripetijos lietuvių bei lenkų kultūrų sankirtoje, jo ekstrasenso sugebėjimai, neramus būdas, XIX a. pabaigos–XX a. pirmos pusės įvykiai.

„Mano autobiografija?! Kam ji reikalinga? Juk piktos valios žmogių šmeižtai ir plepalai sudarys apie mane „tikrą, mokslo daviniais paremtą“ Legendą! Būsiu toks, kokiu mane padarys piktų legendų kūrėjai! Ne, bereikalingi mano pasiaiškinimai. Juk žmonių „šviesybė“ tik tamsius šešėlius mato ir gerbia!“ – taip J. A. Herbačiauskas rašė apie save, nei tikėdamasis būti suprastas, nei to supratimo iš tiesų trokšdamas. – Maloniausias man likimas – būti tik Legendą žmonėms!“

Todėl nei J. A. Herbačiausko kūrybos, nei paties autoriaus neįmanoma matuoti įprastiniais matais. Jis, pasak literatūrologės Viktorijos Daujotytės, yra nuo realybės atitrūkusio, itin „nežemiško“ žmogaus tipas.

Juozapas Albinas
Herbačiauskas –
judrios inteligencijos
„gyvenimo artistas“

Juozapas Albinas Herbačiauskas gimė 1876 m. spalio 20 d. Lanckeliškiuose, Stalaukelių sodžiuje (Vilkaviškio apskr.), mirė 1944 m. gruodžio 3 d. Krokuvoje. Iš tėvo jis paveldėjo lenkišką kultūrą, iš motinos – lietuvišką kraują. J. A. Herbačiauskas – artimas Jono Basanavičiaus giminaitis. Jo motina Linkaitė buvo J. Basanavičiaus pusseserė. Ar tai turėjo didelės įtakos jo gyvenime, sunku pasakyti. J. A. Herbačiauskas mokėsi Marijampolėje. Į Lenkiją persikėlė 1894 m., kai dėl draudžiamos spaudos laikymo iš šeštos klasės buvo pašalintas iš gimnazijos. Nuvykęs į Varšuvą, dirbo buhalteriu saldinių fabrike. Apie 1896 m., slapta perėjęs sieną Silezijos krašte, nuvyko į Krokuvą. Čia rado visiškai kitokią, laisvesnę nuo žandarų ir cenzūros aplinką nei savajame krašte. Krokuvoje J. A. Herbačiauskas tapo

Jogailaičių universiteto Filosofijos fakulteto laisvuoju klausytoju, nes neturėjo brandos atestato. Apie to meto gyvenimą jis pasakojo: „Lėšų neturėjau. Teko gyventi romantišką bohemos gyvenimą. Supratau tada draugiškumo prasmę (priklausė Slavistų draugijai).“ Krokuvos universitete buvo įsteigtas pirmasis lietuvių kalbos lektoratas. Apie 1911–1923 m. J. A. Herbačiauskas buvo pirmasis Jogailaičių universiteto lietuvių kalbos lektorius. Iš aplinkinių išsiskyrė garbanomis, juoda kaklaskare ir dvieiliu plieno spalvos švarku. Kiek Krokuvoje buvo lietuvių ar bent Lietuvos žmonių, kas jie, pasak kai kurių amžininkų, niekas nesigilino, bet nuogirdos apie vieną kitą pasiekdavo ausis, taip pat ir apie J. A. Herbačiauską. Pastarasis garsėjo ne tik kritiškais pasisakymais apie dvasininkiją. Jis taip pat buvo savotiškas jaunųjų menininkų sluoksnio „frantas“, madų etalonas. Ilgainiui elegantiškasis Herbačiauskas pražilo ir sulysio, tapo piktesnis, tačiau ūseliai ir kiek senamadiška kaklaskarė taip ir liko jo „vizitine kortele“. Aptariant tai, kas jungė lietuvių jaunimą XX a. pradžios Krokuvoje, šalia bendrų studijų, nepriteklių ir madų reikia paminėti bene svarbiausia – tautinio susitelkimo idėjas, įvairių draugijų steigimą – meno, kultūros puoselėjimui ir bendram darbui Lietuvos labui. „Krokuvoj būdamas susidraugavau su įžymiausiai to laiko lenkų rašytojais. Iš jų aš išmokau kultūros. Aš buvau jaunas, o kaip gražiai, kaip draugiškai jie su manimi elgėsi,“ – J. A. Herbačiauskas pasakojo Juozui Keliuočiui.

XX a. pradžios lietuvių draugijose mezgėsi lietuvių inteligentijos kultūrinė šviečiamoji veikla, bren-do tautinė sąmonė, kristalizavosi nacionalinio judėjimo uždaviniai ir tikslai. Tuo laikotarpiu J. A. Herbačiauskas tarp lenkų garsėjo kaip lietuvių rašytojas, rašęs straipsnius

apie lietuvių literatūrą bei lietuvių liaudies kultūrą, etninės kūrybos temomis ir skelbiąs juos Krokuvos žurnaluose. Jis rašė, sekė bei aptarinėjo tautinės literatūros, kaip pats vadino, kelią Lietuvoje, domėjosi lietuvių tautinio judėjimo veikėjais ir pristatinėjo juos bei jų nuveiktus darbus lenkų kultūrinei visuomenei. Lietuviams J. A. Herbačiauskas bandė perteikti visas tas audringas XX a. pradžios meno naujoves, kuriose pats entuziastingai nardė: „*Jaunosios Lenkijos*“ neįtikėčiausiuose meno eksperimentuose. Palaipsniui kito jo ateities Lietuvos vizija nuo unijinės koegzistencijos (tuo metu pats Herbačiauskas pritarė abiejų valstybių suartėjimo, unijos idėjai) iki savarankiškos šalies – atitinkamai lietuvių tautinio judėjimo raidai iki valstybingumo atkūrimo 1918 m. 1919 m. rugsėjo mėn. J. A. Herbačiauskui atsirado galimybė apsilankyti Lietuvoje. Kartu su M. Biržiška iš Vilniaus atvyko į Kauną. Šis vizitas į Lietuvą paliko ryškų pėdsaką rašytojo gyvenime ir mąstysenoje. Dėl šio vizito jis susilaukė daugiausia kaltinimų ir abejonių, taip pat šis vizitas į Lietuvą jam pačiam tapo didelio lūžio momentu. Kadangi J. A. Herbačiauskas garsėjo tiesmuku būdu ir dar tiesesniu žodžiu, vieši jo pasisakymai apie lietuvius ir lenkus, ypač lenkų pozicijos lietuvių atžvilgiu kritika išprovokavo aštrią reakciją. Viešas savų pakitusių pažiūrų dėstymas geruoju nesibaigė. J. A. Herbačiausko lojalumui Lenkijos valstybei ištirti apie 1921 m. gruodžio mėn. buvo sudaryta speciali drausmės komisija. Iškilio įvairių keblumų. Tuo tarpu iš antrosios pusės Herbačiauskas ligi pat gyvenimo galo susilaukdavo aštrios kritikos už 1919 m. bandymą kištis politikon, dargi taip nesėkmingai ir kenksmingai tuometei jaunai Lietuvos valstybei ir už savo prounijinius pasisakymus.

Po garsiojo vizito į Lietuvą rašytojas ugingai stėjo lietuvių pusėn, pasirodė kitokio tono jo straipsniai ir knygos. Jogailaičių universitete jis dėstė iki 1923 m. Tokio jo pokyčio finalu tapo jau minėtas sugrįžimas į Lietuvą 1923 m., o tai liudija trys šiuo gyvenimo laikotarpiu parašytos knygos, skirtos vadinamajam „lietuvių–lenkų klausimui“. Vienas iš Herbačiausko kvietėjų į Lietuvą buvo Balys Sruoga. Juozas Keliuo-tis tvirtino ir gilesnius šio kvietimo niuansus: „Aš pats skaičiau ir turėjau savo archyve V. Krėvės ir B. Sruogos laiškus, rašytus J. A. Herbačiauskui, kuriuose juodu karštai kvietė būtinai atvykti į Lietuvą, o B. Sruoga net nurodė jam konkretų uždavinį: „kovoti su klerikalizmu“. Bet grįžęs Lietuvon Herbačiauskas nesusigyveno su V. Krėve ir B. Sruoga, nesuderino savo kūrybinių pastangų, o ilgainiui jie pasidarė tiesiog „priešai“. Nuo 1925 m. rugsėjo Herbačiauskas kaip lektorius ėmėsi dėstyti lenkų kalbą bei literatūrą Lietuvos (Kauno) universiteto Slavų kalbų ir literatūros katedroje. Tik nuo 1930 m. buvo išrinktas etatiniu lektoriumi. Kauno universitete jis dėstė iki 1932 m. pavasario sezono. Čia taip pat dėl jam nepalankių aplinkybių, charakterio savybių, ūmaus būdo, tuometės valdžios atstovų sprendimo buvo pašalintas iš universiteto. Apie 1933 m. vėl išvyko į Lenkiją, gyveno Varšuvoje, nuo 1943 m. – Krokuvoje. 1944 m. mirė, ten ir palaidotas.

J. A. Herbačiauskas buvo gyva, imli asmenybė. Todėl toks, koks priimtinas jis atrodytų jaunystės laikotarpiu – „Rūtos“ draugijos įkūrėjas, vyskupo A. Baranausko atminimui skirto almanacho „Gabi-ja“ sudarytojas ir karštas lietuvių tautinio judėjimo interesų gynėjas bei propaguotojas, – reikia pripažinti, kad jis keitėsi greičiausiai veikiamas socialinių veiksnių ir

Kritiko, rašytojo J. A. Herbačiausko išleistuvių pobūvio svečiai, 1933 m. Nuotr. iš Maironio lietuvių literatūros muziejaus archyvo

Lenkijos visuomeninio konteksto. Drauge keitėsi ir jo požiūriai. Būdamas gyvas žmogus, jis jautriai reagavo į aplinką, kurioje gyveno, į informaciją, kuri jį pasiekdavo, darė išvadas savaip ir elgėsi taip, kaip jam konkrečiu metu atrodė reikalinga. J. A. Herbačiauskas visur ir visada pabrėžė širdies pirmenybę prieš protą. Jo gyvenimo devizas: pirmoj eilėj Žmogus, antroj – Tauta. Baugi jam atrodė emigracija – lietuviai vergaus svetimiems. Baugios kovos dėl valdžios. „Girdi, tauta ir valstybe tesirūpina valdantieji. O tikrovėje juk visi piliečiai turėtų atsakyti už savo tautos likimą,“ – teigė rašytojas. Jis rašė apie to meto švietimo problemas, pritarė griežtam vaikų auklėjimui: „Be šeimos įgyto autoriteto kulto joks auklėjimas mokyklose neįmanomas (jis absurdiškas), nes auklėjimas remiasi tik autoritetu! <...> Jaunimui gyvas pavyzdys – labai svarbus dalykas. <...> Kiekvienas lietuvis privalo išmokti iš savo darbo, o ne iš valstybės išdo gyventi!“

Rašytojas, kritikas, kultūros veikėjas

J. A. Herbačiauskas rašė lietuvių ir lenkų kalbomis, ankstyvasias publikacijas dažniausiai pasirašydavo slapyvardžiu Jaunutis Vienuolis. Knygoje „Lietuvos atgimimas ir Lenkijos idėja“, esė rinkinyje „Erškėčių vainikas“ (1908 m.) tyrė lietuvių kultūros raidą, kritikavo jos provincinį uždaramą, apmąstė religinius ir tautinius kūrybos aspektus, menininko – maištininko, dvasios aristokrato, genijaus – misiją žemėje. Pirmasis lietuvių literatūroje suabejojo kanoniniais estetikos principais ir priešino juos metafizinei žodžio sintezei bei vidiniam kalbos muzikalumui. Skleidė demonizmo, okultizmo idėjas (esė rinkinys „Dievo šypsenos“, 1929 m.). Parašė dramų, apsakymų, eilėraščių. J. A. Herbačiausko kūrybai būdinga literatūros modernizacijos programa, individualizmas, pranašiškos vizijos, aforistinė kalba. Debiutavęs lietuvių literatūroje

1908 m. išleista knyga „Erškėčių vainikas“, tuomet gerai įvertinta lietuvių kultūros veikėjų bei kritikų už rimtį, uolumą ir rūpestį aukščiausiais lietuvių tautos idealais. Imponavo ir jo pasirinktas slapyvardis Jaunutis Vienuolis. „Jai, visuomenei, nerūpi rimto turinio lietuviška knyga („karabelninkai“ aprūpina ją „linksmo turinio“ – dažnai pornografiškai „pipirinio“ – literatūra), ji dar nebrangina nei literatūros, nei meno kūrinį! Jeigu brangintų, tučiuojau atsirastų pas mus rimti rimtų knygų leidėjai. Lietuvių tauta be lietuviškos literatūros kaip moteris be – veidrožio! Ne pilnam tautos pilve visas išganymas, o kur kitur,“ – buvo įsitikinęs J. A. Herbačiauskas. Ilgą laiką Lietuvoje buvo geriausiai žinomos ir darė didžiausią įtaką tik dvi jo knygos: „Erškėčių vainikas“ ir „Dievo šypsenos“ (pakartotinai J. A. Herbačiausko rinktinė „Erškėčių vainikas“ išleista „Vagos“ leidyklos 1992 m.). Turėjo savo nuomonę

Juozapas Albinas Herbačiauskas lauko kavinėje, 1924 m. Nuotr. iš Maironio lietuvių literatūros muziejaus archyvo

apie „grafomanus“, knygos vertę. „Be pašaukimo nėra kūrybos. O dabar kas tik nori, tas pasidaro rašytoju. Tai skandalas. Reikia grąžinti knygai jos turėtą pagarbą,“ – teigė J. A. Herbačiauskas.

Jo nuostatos, šūkių ir neįprastas tuometiniame kontekste stilius, pasak J. Keliuočio, „negalėjo neveikti karštų ir svajingų jaunuomenės širdžių. Deja, retai kas galėjo paskaičiuoti jo raštus. <...> Tik po Pirmojo pasaulinio karo jo straipsniai „Bare“, „Skaitymuose“ buvo pasiekiami, bet platesnė visuomenė jų neskaitė.“ XX a. pradžioje ir pirmoje XX a. pusėje pats J. A. Herbačiauskas sakėsi, kad lietuvių rašytoju, nepaisant jo kūrinių lietuvių kalba, jį esą pripažįsta tik nedidelė grupelė draugų, pavyzdžiui Faustas Kirša ir kt. Pats J. A. Herbačiauskas prisipažino: „Rašau, kuriu „nežinomam, nežinomoms ateities žmogui“, tikėdamas, kad jis bus tikrai Žmogus – jau nebe galvijai! Rašydamas eikvoju be galo daug jėgų: štai kodėl aš liesas,

išdžiūvęs! Aš visas degu, liepsnoju.“ Rašytojas buvo garsus kaip originaliausias ir nenuilstąs lietuvių tautinio genijaus žadintojas. Jis daugiausia grožinių kūrinių parašė tarp antrojo ir trečiojo dešimtmečio. Iš savo laiko lietuvių rašytojų J. A. Herbačiauskas, pasak literatūrologės Viktorijos Daujotytės, atrodo labiausiai vertino V. Krėvę. J. A. Herbačiauskas perspėjo kritikus, literatūros istorikus: „Jūs mokat susekti raidžių klaidas, bet dvasios, tose raidėse paslėptos, jūs dar nemokat susekti, suuoti.“ Pats pripažino, kritiškai vertino savo kūrybą, stilių: „Mano stilius agresyvus ir sintetiškas. Savo agresyviu stiliumi provokuoju naujas situacijas.“ Jis ragino visuomenę, rašytojus: „būtinai reikia pradėti organizuoti mūsų literatūros kritiką. Dabar jos nėra. Reikia griežtai nustatyti literatūrinių vertybių gradaciją ir hierarchiją. Reikalingas griežtas vertybių įvertinimas. Kada iš mūsų literatūros bus išbraukta 75 proc. „knygų“, tada mūsų lite-

ratūra pasveiks! <...> Dabar jau ir reporteriai mokina poetą Maironį – „poetikos“. Gana to nachališkumo!.. Savo paties kūryba aš nuolat nepatenkintas. Paskelbęs ją, jaučiu gėdą, tarytum „chnatą“ praradęs!“ Aš tik tiek galiu sukurti, kiek galiu iškovoti. Tiek mano kūrybos, kiek manyje valios, galios!“ Pasak Vinco Mykoliaičio Putino, Herbačiauskas mūsų literatūroje gyvas ne savo „demoniškais“ kūriniiais, bet ta dvasia, kuri kaip žiežirbų verpetas verda jo publicistiniuose rašiniuose. J. A. Herbačiauskas kritikavo geltonąją spaudą ir šiuo klausimu turėjo savo nuomonę. „Už mano drąsų atvirumą nėra jokio reikalo ant manęs supykti... Kokia visuomenė, tokia spauda. O spauda dar tokia, kokie žurnalistai. Iš tuščio nepripilsi. Iš avių nėra ryžių. Kvaili žurnalistai gamina kvailą spaudą,“ – anuomet rašė „Naujosios Romuvos“ žurnale (1932 m., Nr. 2, p. 25). „Mūsų laikraščių daugumas knisiasi po mėšlyną, visiškai pamiršdami teigiamąsias

Kritikas, rašytojas, dėstytojas J. A. Herbačiauskas tarp maištaujančiųjų Lietuvos universiteto studentų, 1928 m.
Nuotr. iš Maironio lietuvių literatūros muziejaus archyvo

mūsų gyvenimo puses ir ignoruodami tautos reikalus. 1932 m. žurnalo „Naujoji Romuva“ 100-ojo numerio sveikinimo proklamacijoje J. A. Herbačiauskas nurodė bendradarbiavimo tikslą: „Ne dėl to aš sveikinu Naująją Romuvą, kad aš jos bendradarbis, kad aš jos įtartinas guasi – meilužis, kad ji mano įtartinas guasi – kromelis! <...> Aš dėl to sveikinu N. R., kad aš (drąsiai prisipažįstu) noriu ją suvilioti (gera prasme to žodžio) prie kūrybos grieko, nuodėmės... Mes, lietuviai, tikrai jau paspringom visokiomis meluotomis „cnatomis“!

Juozapas Albinas Herbačiauskas – „slaptųjų mokslų“ atstovas, ekstrasensas

Apie „slaptuosius mokslus“ J. A. Herbačiauskas rašė: „Kai pastebėjau, kad baisiai skiriuosi nuo kitų žmonių, tai labai išsigandau, nes nežinojau, kas aš esmi. Norėdamas save suprasti, ėmiau studijuoti

slaptuosius mokslus – okultizmą, kabalą, astrologiją. Astrologijos dėka supratau save, supratau, kad aš esu tik svečias šiame pasauly; tikroji mano tėviškė – idėjų pasaulis. Tai supratęs, laimėjau pusiausvyrą, „pasikeičiau“. Aš tik vis nauju stiliumi reiškiu savo mintis, bet savo pagrindinės idėjos nekeičiu.“

Po karo iš Krokuvos Vinco Krėvės ir Balio Sruogos rūpesčiu grįžęs J. A. Herbačiauskas buvo mūsų visuomenei beveik nežinomas. Čia jis labai pagarsėjo, bet iš pačios blogosios pusės, būtent: savo okultizmu, astrologija ir kabalistika. Pradžioje, neturėdamas nei pastovaus darbo, nei pragyvenimo šaltinio, slegiamas vienvandenis, izoliacijos, visuomenės indiferentizmo ir materialinio skurdo, ėmė savo paskaitose ir pasikalbėjimuose skelbti okultizmo, astrologijos ir kabalistikos „atradimus“.

Miesčioniška visuomenė juo iš karto susidomėjo, ir jis pasidarė „garsus“, bet kaip „raganius“, „turįs

slaptų ryšių su mirusiais ir velniais“. Kai kurių jis buvo laikomas tiesiog „šėtonu“ ir „pačiu Liucipierium“. Juo dabar domėjosi, apie jį kalbėjo, bet drauge iš jo juokėsi, šaipėsi ir tyčiojosi. Jisai tai žinojo ir įsižeidinėjo, skaudžiai kentėjo, niršo, pyko, keikėsi, neapkentė visuomenės, užpuldinėjo ir įžeidinėjo net savo nuoširdžius draugus, kurie jį suprato, jį užjautė ir norėjo jam vienokiu ar kitokiu būdu padėti. Tokiomis aplinkybėmis turbūt susiformavo jo nerami, audringa, beveik isteriška asmenybė, iš kurios visko buvo galima laukti: pagrįstų ir nepagrįstų užsiuolinimų, įžeidinėjančių išpuolių, ekstravagantiškų vienašališkų deklaracijų, isteriškų laiškų, necenzūruotų posakių...

Taip visą jo gyvenimą lydįs materialinis skurdas, carinės valdžios persekiojimai, prasidėję nuo pat jo vaikystės, to meto visuomenės bukaprotiškumas sužalojo šį tikrai talentingą rašytoją, pastūmėjo jį

*Pirmojo moterų rašytojų literatūros vakaro dalyvės ir svečiai, 1930 m. Trečias iš dešinės sėdi J. A. Herbačiauskas, viduryje – Maironis.
Nuotr. iš Maironio lietuvių literatūros muziejaus archyvo*

vienašališkumo ir ekstravagancijos kryptimi, suardė jo fizinę ir psichinę sveikatą, neleido jam nurimti, susitelkti ir sukurti didelių bei originalių literatūros veikalų. Jis turėjo pasitenkinti tik aktualiais, vaisingais ir originaliais šūkais, aštriais ir audringais išpuoliais, kurie atliko savo nemažą vaidmenį literatūrai ir visuomenei išjudinti, bet nevirto nemirtingais meno kūriniais.

„Gyvenimo realybė J. A. Herbačiauskui buvo didžiausia fikcija, o fantastiškiausios istorijos – didžiausia realybė. Nei jo kūrybos, nei paties autoriaus neįmanoma matuoti įprastiniais matais. Neatskiriamai susipynę kūrybiškumas ir epigonizmas, atvirumas krikščioniškojo Dievo problematikai ir okultizmas ar net juodoji magija. Įžvalgus, negailėstingas sustingusių meno formų kritikas ir būrėjas iš rankos,“ – taip Juozapą Albiną Herbačiauską apibūdina Viktorija Daujotytė.

Manau, didelio pasisekimo jis būtų sulaukęs šiais laikais. Juk toks dėmesys ekstrasesams, būrėjams, jų paslaugoms, tiek daug tikinčių

jų galiomis (kai kam ir padedančių), kai apie būrėjas kuriami filmai, organizuojami ekstrasesų mūšiai!

Juozo Keliuočio draugas

Lenkijoje J. A. Herbačiauskas turėjo bent keletą lietuvių bendraminčių, o Lietuvoje, Kaune, turėjo tik vieną draugą, kuris jam gero norėjo. Tai savaitinio kultūros, literatūros ir meno žurnalo „Naujoji Romuva“ redaktorius ir leidėjas Juozas Keliuotis. Jiedu susitikinėdavo garsiojoje „Konrado“ kavinėje, kur virė bohemiškas gyvenimas: rinkdavosi visi Kauno inteligentai ir menininkai. Nė viena diena nepraeidavo be J. A. Herbačiausko prakalbų ir dėl jų įsiplieskdavusių ginčų. Jis jau seniai buvo garsus kaip originaliausias ir drąsiausias avangardistas ir nenuilstantis lietuvių tautinio genijaus žadintojas.

Juozas Keliuotis straipsnyje „Gyvenimo vingiuose“ plačiai dalijosi prisiminimais apie bičiulį J. A. Herbačiauską: „Dar būdamas Lietuvos universiteto studentu, aš domėjaus J. A. Herbačiausko raštais, bet su

juo asmeniškai negavau progos susipažinti. Tada jo gyvo ir iš tolo neteko pamatyti. Tik girdėdavau daug kalbų apie jo keistumus ir ekstravagancijas, apie jo tariamus ryšius su „anuo pasauliu“, su mirusiais ir pačiu „Šėtonu“. Bet tai buvo sritis, kuria aš visiškai nesidomėjau, kurios nesupratau ir nesistengiau suprasti, ir dėl jo tų „slaptųjų ryšių“ ir atradimų nė kiek nesijaudinau. Man tai atrodė neturinio ką veikti rašytojo žaidimas, juokavimas ar tiesiog humoras, jo literatūrinės fikcijos, kurios su jo pozityviomis idėjomis beveik nieko bendro neturi. Man tik buvo gaila, kad toks originalus rašytojas užsiminėja tokiais niekais ir taip kompromituoja ir pats save kaip asmenį, ir savo idėjas, kurios ir vertingos, ir aktualios, ir vertos dėmesio.

Su J. A. Herbačiausku asmeniškai susipažinau ir susidraugavau tik po kelerių metų, kai Paryžiuje baigęs mokslus grįžau į Lietuvą ir ėmiau organizuoti naują žurnalą „Naująją Romuvą“. 1930 metų pabaigoj aš jam parašiau laišką, kuriame pranešiau, jog pradėdau leisti naują žurnalą ir

maloniai jį kviečiu būti nuolatinio bendradarbiu ir tuojau parašyti straipsnį Naujųjų metų numeriui. J. A. Herbačiauskas neužilgo atsiuntė straipsnį „Mano linkėjimai (jokie būrimai)“, kurį aš išspausdinau „Naujosios Romuvos“ 2-ame numeryje 1931 metais. Šis jo straipsnis, šie jo linkėjimai kaip tik buvo pagrįsti kabalistinės astrologijos duomenimis. Man tas mažiausiai buvo reikalinga, bet nenorėdamas iš karto su juo susipykti, nenorėdamas atstumti nuo žurnalo, jį išspausdinau, bet pridėjau redakcijos priedą: „Dedame čia žinomo rašytojo J. A. Herbačiausko linkėjimus ir pranašavimus 1931 metams, už kuriuos atsakomybę tenka pasiimti pačiam autoriui.“

J. A. Herbačiauskas suprato, kad „Naujamajai Romuvai“ nereikalingi jokie okultistiniai, astrologiniai ir kabalistiniai svaičiojimai ir daugiau niekad žurnalui tokių dalykų neberašė. Jis neatėjo ir protestuoti prieš šią redakcijos pastabą. Dar daugiau. Po to man teko su juo trejus metus artimai bendradarbiauti ir nuolat susitikinėti, tai „Konrado“ kavinėje, tai „Metropolit“ restorane, tai pačioj redakcijoje, ir man esant jis niekad neprisimindavo nei okultistinių, nei astrologinių, nei kabalistinių dalykų. Iš to aš padariau išvadą, jog šie dalykai buvo atsitiktiniai, dirbtiniai prie jo prilipę iš lenkiškojo satanizmo sąjūdžio, buvusio madoj XIX a. pabaigoje ir XX a. pradžioje Lenkijoje. Apie juos Lietuvoj jis kalbėjo tik todėl, kad tuščiavidurė, miesčioniška ir buržuazinė visuomenė jo okultizmu, kabalistika ir astrologija labai domėjosi, o apie jo tikrąsias idėjas ir girdėti nenorėjo.

Kai tik jis imdavo skelbti savo tikrai herbačiauskiškus obalsius, tuoj ji imdavo skelbti, jog J. A. Herbačiauskas „variantas“, „pamišėlis“, „visus užsipuldinėja, o pats nieko nėra parašęs“, tik „bendruoja su mirusiais, raganomis ir velniais“. Taip buržu-

Su rašytoju Jonu Marcinkevičiumi (kairėje), 1930–1932 m.
Nuotr. iš Maironio lietuvių literatūros muziejaus archyvo

azinė visuomenė pati išprovokavo jo okultistinius svaičiojimus, o paskui čia pat apsigrėžusi už tai jį kaltindavo ir „variantu“ apšaukdavo, norėdama nusikratyti jo realiais kaltinimais. Aš pakartojau, jog per visus trejus metus jo bendradarbiavimo „Naujojo Romuvoj“ jis neberašė jokių okultistinių dalykų ir apie juos nekalbėdavo nei su manimi, nei su kitais žurnalo bendradarbiais, dailininkais.“

1932 m. J. A. Herbačiauskas žurnale paskelbė straipsnį „Mūsų teatro opiausiuoju klausimu“, kuria-

me griežtai pareikalavo grynai lietuviško ir autentiško teatro ir drąsiai pasmerkė visas jame pasireiškusias rusiškumo ir blefavimo tendencijas. Tame straipsnyje rašytojas ir kritikas pavartojo naują, jo sukurtą terminą „sruogizmas“ ir išnašoje paaiškino jo prasmę: „Sruogizmas – manija anonimiškai „apsidirbti“ su priešu, pirmiau gerokai jį apšmeižus“. Po to straipsnio bei diskusijos „sruogizmo“ klausimu B. Sruoga, V. Krėvė ir kiti supyko, įsižeidė, kilo isteriškas triukšmas, ginčiai. J. A. Herbačiauskas parašė atsistatydinimo raštą, nors

Juozapas Albinas Herbačiauskas, 1906 m. Nuotr. iš Maironio lietuvių literatūros muziejaus archyvo

universiteto rektorius kelis mėnesius delsė su išvadomis, bet rašytojui neatvėsus, universiteto rektorius įsikeidė ir pasirašė V. Krėvės rezoliuciją, siūlančią J. A. Herbačiauską tuojau atleisti. Fakulteto taryba paskelbė, kad ji išrūpinsianti jam pensiją. O J. A. Herbačiauskas atsakė, jog iš „niekšų“ jis nepriims jokių pensijos, o visoje spaudoje paskelbė, jog pradėjęs bado streiką, dėl to Lietuvoje kilianti revoliucija ir pan. Juozas Keliuotis bandė atkalbėti nuo tokio sumanymo, nuo savižudybės, bet J. A. Herbačiauskas pateikė savų „gąsdinančių argumentų“. Raminti, „atvesti į protą“ įsikarščiausių rašytojų teko J. Keliuočiu. Rodos, jo bičiulis buvo persigalvojęs, norėjo grįžti į universitetą, bet jau buvo per vėlu. Šitaip Humanitarinių mokslų fakultetas susidorojo su įsikarščiausiu rašytoju, nors „sruogizmo“ terminas buvo taikliai panaudotas. Susiklosčius ir kitoms aplinkybėms, išvyko iš Lietuvos į Lenkiją. Pasak J. Keliuočio, lietuviškasis rusicizmas, susidorojęs su dinamiškiausiu ir sąmojingiausiu savo priešu Juozapu Albinu Herbačiausku, turbūt manė, jog laimėjo kovą. Bet tai buvo tik kovos pradžia. Kaip ten bebūtų, Juozapo Albino Herbačiausko populiarumas didėjo. Jaunoji karta orientavosi į „Naujosios Romuvos“ sąjūdį.

„Juozapas Albinas Herbačiauskas – labai judrios inteligencijos entuziastas, kupinas kūrybinės ugnies idealistas, nuostabiai širdingas ir draugiškas, visados atviras ir įdomus. Jis kartais per daug brutaliai tiesą į akis pasako ir tuo įgyja sau priešų. Bet jis tiesus. Ne visados su juo galima sutikti, bet visados įdomu jo nuomonę užgirsti,“ – rašė Juozas Keliuotis. Pasak jo, J. A. Herbačiauskas „dažnai kaip pati visuomenės sąžinė prabyla ir ragina visus susirūpinti savo paties ir savo tautos kultūros likimu.“ Pirmosios sovietinės okupacijos metais Justas Paleckis norėjo Herbačiauską atsikviesti iš Lenkijos – jį labai gerbė, bet pasipriešino A. Venclova ir P. Cvirka, kurie teigė: gautų pensiją, vaikščiotų po kavines ir kalbėtų, kas jam užteiktų.

Juozapas Albinas Herbačiauskas mums – tarsi profilaktinis patikrinimas. O tikriname save tam, kad žinotume, ar tinkamai gyvename. „Mūsų tautos don Kichotas, idealistas, kovotojas ir pranašas, bet nesuprastas, nes pralenkęs laiką. Jis buvo neparankus tiems, kurie „tik sau ropę skuta“. Valdžia jį laikė *persona non grata*. Iš Lenkijos istorijos išbrauktas, į Lietuvos istoriją neįrašytas. Net jo sakomi tekstai skamba kaip iš mūsų dienų! Jei tada į jo žodžius būtų įsiklausyta, gal būtų-

me išvengę daugybės bėdų, kurios užgriuvo Lietuvą. O jei tai, ką jis sakė, išgirstume ir suprastume šiandien, tai mums daug duotų,“ – sako Kauno valstybinio dramos teatro režisierius Gytis Padegimas, pastatęs spektaklį „JAH“, skirtą Juozapo Albino Herbačiausko atminimui. Pjesėje mažai jos autoriaus žodžių, daugiausia viskas dokumentuota ir paremta realiais tikrų asmenybių gyvenimo faktais. Už originalų scenarijų, paremtą autentiškais tektais iš rankraščių, laiškų, knygų, senosios spaudos, už netradicinį režisūrinių sprendimų, prikeltą iš užmaršties tarpukario Lietuvos kultūros veikėjų asmenybes, tarp jų ir Juozą Keliuotį, Gytiiui Padegimui 2012 m. buvo įteikta Juozo ir Alfonso Keliuočių palikimo studijų centro įsteigta literatūrinė Juozo Keliuočio premija.

Literatūra

1. *Lietuvių literatūros enciklopedija*. – V.: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2001, p. 176.
2. Herbačiauskas J. A. *Erškėčių vainikas: Rinktinė: Proza, esė, kritika* / sudarė V. Daujotytė. – V.: Vaga, 1992.
3. Keliuotis J. *Meno tragizmas: straipsnių rinkinys* / sudarė Rūta Jasionienė. – V.: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, 1997.
4. Vaitkevičiūtė Eugenija. *Žinomas nežinomas Juozapas Albinas Herbačiauskas*. – Kaunas: Naujasis lankas, 2007.
5. Keliuotis Juozas. Gyvenimo vingiuose: Juozas Keliuotis apie Juozą Albiną Herbačiauską. // *XXI amžius*, 2008, Nr. 18, 20, 22, 25, 27, 29, 31, 34 ir 36.
6. Keliuotis Juozas. *Mano autobiografija: atsiminimai*. – V.: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, 2003.
7. Juozas Keliuotis apie rašytojus: Iš pokalbių su Vladu Žuku // *Naujoji Romuva*, 2010, Nr. 2, p. 99–102.
8. Andriuškevičiūtė Greta. Šėtono gundytojas, gyvenimo artistas ar dvasia be vietos? : Juozapo Albino Herbačiausko istorija pagal Gytį Padegimą // *Kultūros barai*, 2012, Nr. 11, p. 77–80.

Žodžiai

MARTYNAS LUKOŠIŪNAS

Rokiškio Juozo Tumo-Vaižganto gimnazijos

„Romuvos“ padalinio gimnazistas

1.

Tada,
kai būsi be galo laimingas,
žinok,
kad gyvenimas ruošiasi
kažką iš Tavęs
atimti.

2.

Kaip lengva visiškai išprotėti
Dėl žmogaus,
Kuris prilygsta
Tavajai
Beprotystei.

3.

Mes norim skristi,
Bet bijom kristi.
Mes norim lietaus,
Bet bijom sušlapti.
Mes norim mylėti,
Bet bijom būti įskaudinti.
Kol mus varžys baimės –
Laikysim gyvenimo džiaugsmus
Savo paties gniaužtuose.
Ištrūk.

4.

*Kaip kitaip apibūdinti
Tobulybę, jei ne
Tavo vardu?*

5.

*Ir visa spalvų paletė nublanksta
Prieš tai,
Kokiomis spalvomis aš regiu Tave.*

6.

Neseniai manęs paklausė, kas yra tobula moteris. Ir kuo daugiau rašau apie tobulybę, tuo daugiau suprantu, kad aš pradedu visiškai to nesuvokti.

Taip, jos žavi mus savo plačiomis šypsenomis (Dieve, kaip žavi...), žaismingais žvilgsniais ir ilgais kaštono spalvos plaukais, strykinėdamos aplink mus lyg pirmas saulės zuikutis kambaryje, bet kam? Kad mus galutinai išvartytų iš proto? Jos tai padaryti moka geriau negu bet kas kitas... Na, bet būti jos bepročiu mielai sutikčiau, nes jos slauga mane padarytų geresnį (aišku, kad beprotystės visiškai neišgydysi, bet sustabdyti, kad tai netaptų šizofrenija – galima). Ir mes, vyrai, joms pamojus mažuoju piršteliu, tampame lyg vaikai. Strykčiojame kartu su jomis, verkiame kartu su jomis ir šypsomės be jokios priežasties. Ką aš bandau apgauti? Šypsomės dėl jų... Ir išprotėjame dėl jų. Ir stengiamės dėl jų, ir verkiame dėl jų. Nes tik jūs mūsų pilkšvam pasauliui suteikiate spalvų, nes tik jūs sugebate mus priversti nusišypsoti, kai to daryti visiškai nenorime, ir nuraminti, kai laikome tvirtai sugniaužę kumščius. Be jūsų nemokame gyventi ir, nemanau, ar galėtume. Taip, mes dažnai nekreipiame į jus dėmesio, taip, mes dažnai negirdime, taip, dažnai juokiamės iš jūsų, bet be viso to nežinia, ar atpažintumėme save veidrodyje.

Kai visa tai patirsi, suprasi, kad tobula moteris yra ta, kuri žiūri į Tave žvilgsniu, kupinu meilės.

7.

*Mūsų šilumos naktį
Išsigąsta ir mėnulis,
Skubindamas ryto saulę
Pasitikti savo varžovus.*

8.

*Nes tik Tu
Suteiki mano netobulam
Gyvenimui truputėlį
Tobulybės.*

9.

*Tu sakei man:
Aš myliu.
Kai vieversiai varstė vakaro dangų,
O mes vienas kito širdį,
Lėtai surinkdami ją
Į vienalytį kūną.
Ar meni?
Kai buvome laimingi,
Nes viskas, ko mums reikėjo, yra
Tai, ką gali pasiekti apkabinimu.*

10.

*Ar nekeista laiko sąvoka?
akimirka su Tavimi,
Tačiau amžinybė
Prisiminimuose
Mano širdyje.*

Dailininkė Asta Keraitienė: dažais ir teptuku sekanti pasakas

MIGLĖ MORKŪNAITĖ

Menotyrininkė

Dailininkė Asta Keraitienė. Nuotr. Ligito Keraičio

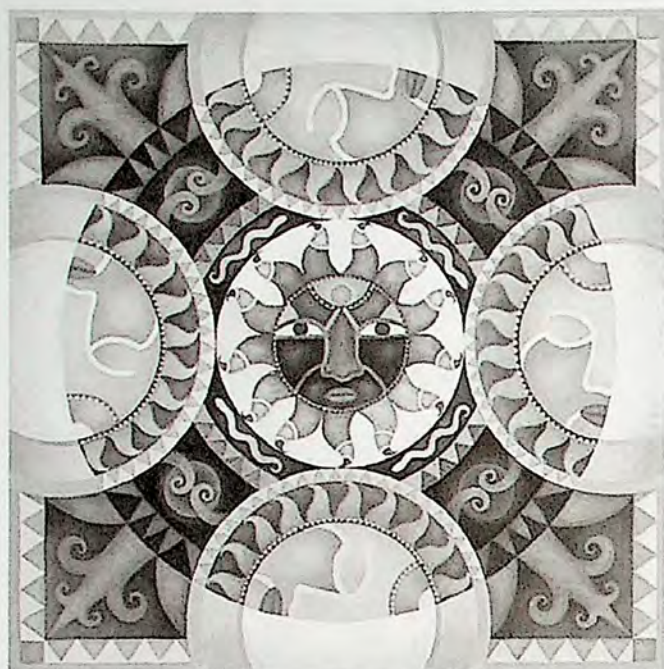
Asta Keraitienė. Keliautoja. 2014 m., drobė, aliejus, 110x80 cm

Rokiškio krašto kultūriniam gyvenime gana gerai žinomas Astos Keraitienės vardas. Tai – įvairiapusė menininkė, propaguojanti skirtingas dailės technikas: tapybą, grafiką, akvarelę, pastelę ir t. t. Ji – Saviugdos centro įkūrėja, domisi savęs pažinimo praktikomis, per filosofiją, religijų bei tikėjimų istoriją mėgina pažinti pasaulį ir siekia jį atskleisti kitiems. Tai daro lyg sektų pasaką – spalvingai, žaismingai, o kartu pamokomai ir su įkvėpimu. Kartais popieriaus lape, kartais ant medžio ar drobės. Todėl įdomu labiau pa-

sigilinti į autorės kūrybą, gvildenamas temas bei savitą pasaulėžiūrą, atsispindinčią sukurtuose meno kūrinuose, puošiančiuose ne tik privačių namų interjerus, bet ir viešąsias miesto erdves (langinių plenerų metu ištapytomis A. Keraitienės langinėmis dekoruota Rokiškio miesto medinė architektūra).

A. Keraitienės, kaip ir daugelio autorių, veikloje galima aptikti skirtingus kūrybinius etapus. Pirmasis – kuomet pieštukas ir pastelė tapo pagrindiniais išraiškos įrankiais. Tuomet gimė tamsaus kolorito,

stipriai stilizuotų motyvų piešiniai. Vėliau, kai pradėjo tapyti drobėje, pamažu gimė ryškiaspalviai vaizdiniai, kuriuose įamžinti žmogaus, paukščio, angelo motyvai, savitos augalinės kompozicijos. Iki šiol jos darbuose veikia tam tikri personažai, kurie prisideda prie prasminio darbų krūvio ir, pasitelkus vaizduotę, padeda plėtoti pasakojimo naratyvą. Būdami dekoratyvūs, pasakiškų, nematytų, unikalių formų, jie ne tik suteikia peno akims, bet ir skatina žiūrovą labai giliai apmąstyti, keliauti laiku per civilizacijas,

Asta Keraitienė. *Keturiolios saulės*. 2009 m., drobė, aliejus, 100x100 cm

Asta Keraitienė. *Rūkas*. 2016 m., drobė, aliejus, 40x40 cm

senąsias kultūras, visą sukauptą išmintį vėliau pritaikyti nūdienai. Tuomet atsiskleidžia universalios, bendražmogiškos gyvenimo tiesos, būdingos visiems laikams – visų laikų pasakoms bei mitams.

Šiuo metu autorė atsidavusi mandalų drobėje kūrimui. Mandala įdomi tuo, kad apibrėžia menininko kūrybinį lauką, įstato jį į tam tikros formos indą, tačiau, kaip tą indą pripildo, kokį turinį jam suteikia, jau priklauso nuo individualių sprendimų. Todėl mandala, kad ir kas ją bekurtų, visuomet atrodys kitokia. A. Keraitienės sukurtų vaizdinių forma artima tradicinei tibetiečių mandalai: ryškių spalvų, simetriška, kurianti harmonijos įspūdį. Būtent pozityvo, darnos ir taikos nuotaikos juntamos visuose menininkės darbuose. Beje, šių metų vasarą autorės mandalų paroda „Gėlės pabudimas“, surengta Rokiškio krašto muziejuje, sulaukė nemažo žiūrovų dėmesio.

Kas nulėmė būtent tokį menininkės kūrybos pobūdį? Galima spėlioti, kad – tolimos kelionės, knygos, filmai, kitų dailininkų kūriniai. Nors ji keliauja mažai,

tačiau metaforiškai teigia, kad jos kūrybinis siekis – „širdyje sutalpinti visą pasaulį“. Viso pasaulio globalūs kontekstai tarsi suplaukia į vieną lokalią erdvę ir nugula Astos Keraitienės darbuose. Jie plečia žiūrovo akiratį, skatina pažinti, ieškoti, ugdyti ne tik protą, bet ir dvasią.

Įdomu tai, kad dailininkės darbuose kitų šalių senųjų kultūrų vaizdiniai susipina su lietuvių etninės tapatybės ženklais – mūsų prosenelių kasdienės aplinkos atributais, praktinės paskirties daiktais, dekoruotais rankomis – skrynių, audinių, langinių raštais. Nuo seno žinoma, kad žmogui niekada ne-užteko tik daikto praktiškumo, jis visuomet norėjo ir estetikos, grožio, kurį nulemdavo to laikmečio suvokimas. Todėl ir šiandien, siekdami grynumo, funkcionalumo, visuomet trokštame ir estetinio pasigėrėjimo, todėl taip žavimės senais rakandais, dabar jau dažniausiai muziejuose vietą radusiais eksponatais.

Menininkė sąmoningai nesiremia konkrečia filosofija ir jos vaizdiniais kūryboje, o dažniausiai iš pasąmonės plaukiantys anksčiau regėti aplin-

kos daiktai, paveikslai, nuotraukos, perskaitytos knygos, sutikti žmonės nulemia tai, kad visas informacijos srautas sugula jos kūriniuose ir tampa naujais, kartu lyg pažįstamais, bet kartu ir nematytais vaizdiniais.

Iš praeities kultūrų religinės patirties ir išminties ji konstruoja autentišką, dar nepatirtą savito gyvenimo viziją. Anksčiau menininkės darbai buvo įvardijami kaip „darnaus gyvenimo eskizai“, parodantys pasaulį ne tokį, koks yra, bet koks galėtų būti. Kūryba atspindi ir jos gyvenimo būdą: harmonijos siekis, ekologijos, švaresnio ir sveikesnio pasaulio, kuriame dominuotų ne neigiama, kenkėjiška, ardanti gamta, o ją organiškai ir subtiliai papildanti žmogaus veikla.

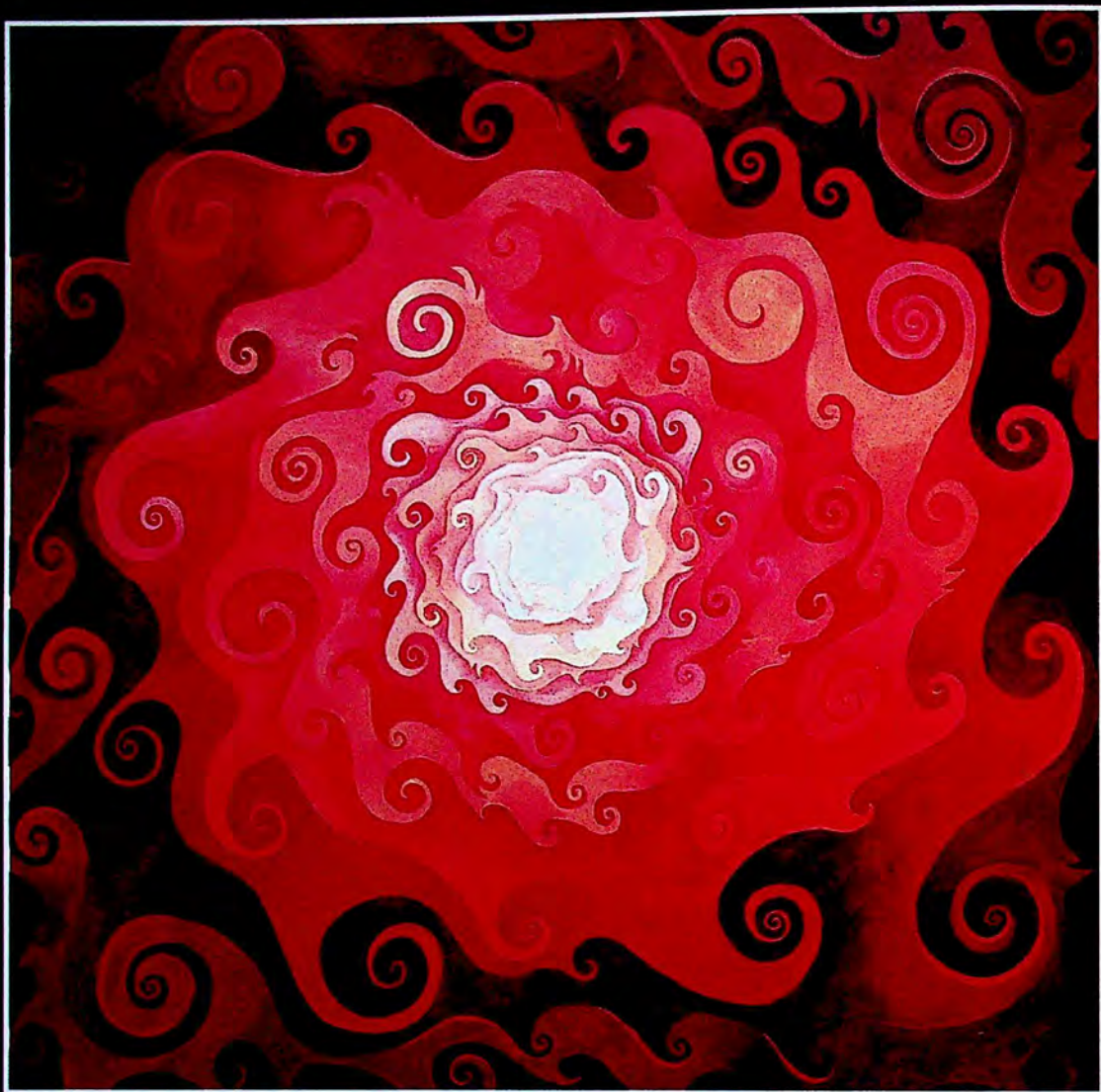
A. Keraitienės kūrybinis įkarštis gali nukreipti mūsų mintis būtis apmąstymams, padėti pažinti kultūras per simbolius, suteikti spalvingo džiugesio akims ir padėti atkurti dvasios pusiausvyrą. Ji savo kūrinius tapo, piešia taip tarsi sektų pasaką. Juk žinia, visos pasakos kažko pamoko, kažką pataria. Mums belieka tik į tą pasaką įsiklausyti...

Asta Keraitienė.
Jaukumas, 2012 m.,
drobė, aliejus, 110x100 cm

Asta Keraitienė.
Žaidimas, 2012 m.,
drobė, aliejus, 100x100 cm

Asta Keraitienė, *Spiralē*, 2016 m., drobē, akrilās, 80x80 cm

Asta Keraitienė, *Tulpēs*, 2016 m., drobē, alieģus, 90x40 cm

Asta Keraitienė. *Pasivaikščiojimas*. 2012 m., drobė, aliejus, 100x70 cm

Asta Keraitienė.
Šamanas. 2010 m.,
drobė, aliejus, 50x50 cm

Asta Keraitienė, *Agonos*, 2016 m., drobė, aliejus, 140x80 cm

Rokiškio krašto literatūrinio kelio pažinties ženklai

DAIVA VILKICKIENĖ

*Projekto „Rokiškio krašto literatūrinio kelio pažinties ženklai“ vadovė,
Rokiškio Juozo Keliuočio viešosios bibliotekos direktorės pavaduotoja*

Žmogaus visa ko pradžia yra gimtinė, tėviškė – nuo kiemo tako iki dangaus. Deja, retas iš mūsų beturi tokią vietą. Dyla senieji kaimai ir užanka išnykusių sodybų šuliniai, želia takai ir išeina paskutinieji, žinoję visų kaimynų vardus bei gyvenimus.

Rokiškio krašte, senojoje sėlių žemėje, gimė ir augo ištisos kūrybingų žmonių – liaudies dainių, poetų, prozininkų – kartos. Daugelio jų gimties ir buvimo vietose nelikę jokių atminties ženklų, sparčiai retėja gretos ir juos menančių. Kol dar užmaršties dulkės neatmenamai nenugulė, „atkasti ir paramstyti“ griūvančius atminties šulinius ėmėsi

Rokiškio Juozo Keliuočio viešoji biblioteka, 2015–2016 m. vykdžiusi projektą „Rokiškio krašto literatūrinio kelio pažinties ženklai“, „įženklinusi ir įmeniusi“ rajono vietas, sietinas su krašto kūrėjais.

Rokiškio žemė, apjuosta miškais ir žvelgianti devyniasdešimt devynių ežerų akimis – lietuvių lyrinės poezijos lopšys. Gimusių skirtingais šimtmečiais, bet liaudyje vienodai įvardytų liaudies dainiais – Antano Strazdo, Antano Vienožindžio ir Pauliaus Širvio – pradžios atbanguoja nuo gražuolių Sartų.

Jo pakrantėmis prieš du šimtmečius vaikščiojo ir laisvas giesmes giedojo Antanas Strazdas (1760–

1833), dramatiško likimo kunigas, pasaulietinės lietuvių poezijos pradininkas, pirmojo originalios lietuviškos poezijos rinkinio „Giesmės svietiškos ir šventos“ (1814 m.) autorius. Viename Sartų ežero vingyje rymančiame Astravo kaime (dabar – Margėnai) gimusį A. Strazdą mena paminklinis akmuo (skulptorius Antanas Aleksandravičius, 1933 m.) ir informacinis standas (atnaujintas 2015 m. bibliotekos projekto lėšomis). Čia Kriaunų kaimo bibliotekos iniciatyva 2015 m. gegužę vyko poezijos pavasario šventės skaitymai „Tiešijimai gražioms giesmelėms“, skirti A. Strazdo 255-osioms gimimo metinėms.

*Skaitymai „Tiešijimai gražioms giesmelėms“ Antano Strazdo gimtinėje Margėnuose,
2015 m. Nuotr. P. Prascieniaus*

Koplystulpis A. Strazdui Skulptūrų alėjoje prie Kriaunų bažnyčios, 2016 m.
Nuotr. A. Telšinskienės

Prie kito Sartų vingio prigludusiose Kriaunose – ryškūs A. Strazdo buvimo ir atminties išsaugojimo ženklai. Miestelio aikštę prie 1818–1829 m. statytos akmenų mūro Dievo Apvaizdos bažnyčios (senojoje medinėje bažnyčioje, statytoje 1684–1688 m., poetas buvo krikštytas) puošia skulptūrų alėja, kurioje – ir A. Strazdo biustas bei tekstas „Pulkim ant kelių“ senovine autentiška kalba (medžio drožėjas Vidmantas Zakarka, 2014 m.). Kriaunų bibliotekoje 2015 m. įkurta Antano Strazdo kūrybinė erdvė, kur vyksta „Strazdelių“ kūrybinės edukacijos.

Rokiškio rajono Kamajų kraštas taip pat neatsiejamas nuo A. Strazdo. Čia jis, mylimas ir remiamas žmonių, meiliai vadintas Strazdeliu, gyveno (su pertraukomis) nuo 1816 m. iki mirties 1833 metais. Čia, Kamajų Šv. Kazimiero bažnyčioje (1897–1903 m. pastatyta dabartinė plytų mūro bažnyčia), A. Strazdas vikaravo nuo 1820 iki 1824 metų. Čia jis praleido paskutiniuosius gyvenimo

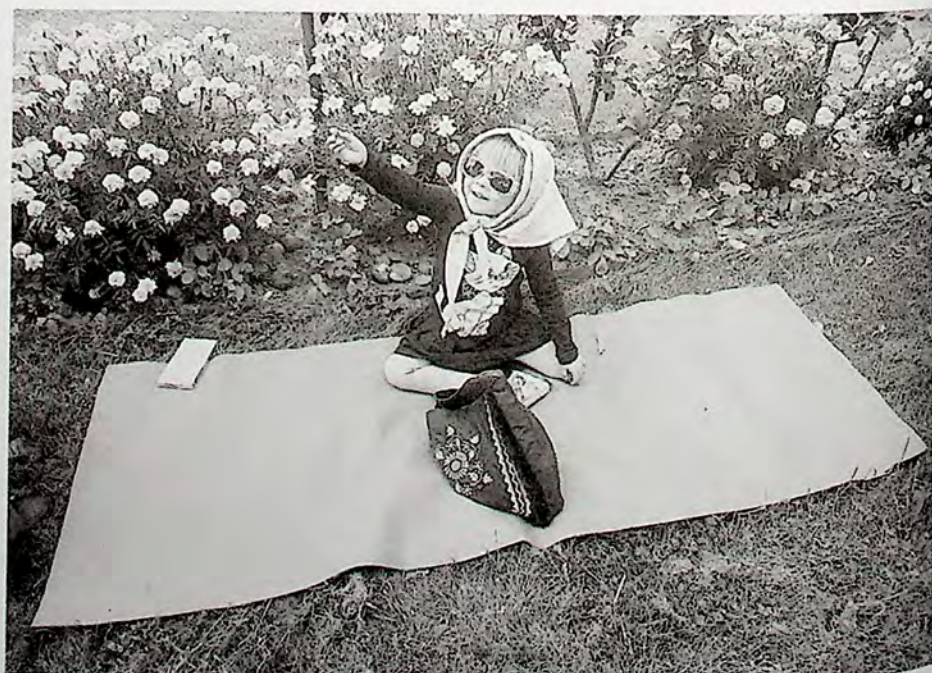

Edukacija „Giedantis molis“ A. Strazdo kūrybinėje erdvėje Kriaunose, 2016 m.
Nuotr. D. Vilkickienės

metus ir buvo palaidotas Kamajų kapinėse. Tautos dainiui miestelio centre (skulptorius Antanas Aleksandravičius, 1933 m.) pastatytas paminklas su A. Strazdo biustu. 1963 m. Kamajų gimnazijai suteiktas Antano Strazdo vardas. Miestelio herbo (patvirtintas 2005 m. Prezidento dekretu) centre – atgal žvelgiantis juodasis strazdas.

Pasilypėjęs ant gimtinės kaimo kalnelio, Strazdelis turbūt dažnai žvelgdavo į Sartų ežerą, kurio ki-

toje pusėje matyti Anapolis – kito, jau XIX a. gimusio liaudies dainiaus, kunigo Antano Vienažindžio (1841–1892), meilės lyrikos kūrėjo, gimtinė. Aukštaitiškuose Anapolio ir vėliau Gipėnų (Zarasų r.) sodžiuose skleidėsi būsimąjį kunigo ir poeto asmenybė bei gabumai: atvirumas, nuoširdus bendravimas su paprastais kaimo žmonėmis, meistriškas armonikos valdymas, sodrus, galingas balsas, skambėjęs tiek bažnyčiose, tiek kaimo laukuose. Čia gimė ir

Jaunoji „Vienušio apdūnojmų“ dalyvė Gipėnuose, 2016 m. Nuotr. D. Vilkickienės

Palivarko kelias šalia A. Vienažindžio gimtinės Anapolyje. Nuotr. A. Telšinskienės

*Informacinis stendas
A. Vienažindžio gimtinėje
Anapolyje. Nuotr. A. Telšinskienės*

pirmieji eilėraščiai, vėliau, kunigui A. Vienažindžiui keliaujant iš vienos Lietuvos parapijos į kitą, dainomis pasklidę po visą Lietuvą.

2016 m. rudenį, minint poeto 175-ąsias gimimo metines, kriauniškiai, rokiškėnai ir svečiai iš Vilniaus keliavo Vienužio meilės takais. Dainomis ir muzika palydėta kelionė, plaustu plaukiant Sartų ežeru nuo Kriaunų iki Gipėnų, kur vyko bendri su dusetiškiais ir zarasiškiais literatūrinių skaitymų ir muzikinių improvizacijų „Vienužio apdūmojimai“.

2016 m., vykdant bibliotekos projektą, A. Vienažindžio gimtoji

vieta šalia Anapolio palivarko paženklinta informaciniu stendu – su gražia viltimi, kad ji bus lankoma, kad čia vyks literatūriniai susitikimai, jaunimo kūrybinės stovyklos, susiesiančios abu Sartų ežero krantus ir du kunigus – Vienužį ir Strazdelį – giesmininkus, kurių

Skarelė – „Vienužio apdūmojimų“ puošmena, Gipėnai. 2016 m. Nuotr. R. Šileikos

*Kriaunų bibliotekininkė Audronė Telšinskienė
Gipėnuose, 2016 m. Nuotr. D. Vilkickienės*

Vakaro improvizacijos Širvynėje, 2016 m. Iš kairės: Martynas Nugaras (perkusija), Andrius Zališka-Zala (vokalas, gitara) ir Vaida Skardžiuvienė (fleita) Degučiuose. Nuotr. D. Vilkickienės

Poezijos ir muzikos valanda „Ilgesys kol praeis“ Širvynėje, 2016 m. Džiazo muzikantas Vytautas Labutis, aktoriai – Dalia Jankauskaitė ir Pijus Ganusauskas Degučiuose. Nuotr. D. Vilkickienės

sukurtas ir liaudies dainomis tapusias eiles, tikėtina, dainavo ir XX a. liaudies dainius Paulius Širvis (1920–1979) – vienintelis sovietmečio poetas virtęs legenda. Savas visai Lietuvai, o ypač įspūdingo grožio Sėlių žemės kampeliui – Zarasų ir Rokiškio kraštams, besidalijantiems Sartų ežero krantus ir poeto buvimo šiuose kraštuose ženklus. P. Širvio gimimo vieta – Padustėlis (Zarasų r.), o Degučių kaimas – jo tėviškė ir kelio pradžia.

Bibliotekininkų dovana – Poezijos suolelis draugui (aut. G.Varnas) Degučiuose, 2016 m. Nuotr. D. Vilkickienės

Degučiuose poetas lankėsi dažnai, paskutinį kartą – 1978 m. rugpjūčio mėnesį, per pačią rugiųjų mėnesį. Šiandien čia poeto žingsnius mena Širvių sodybos vieta, paženklinta paminkliniu akmeniu su bareljefu (skulptorius Vladas Žuklys, 1986 m.) ir unikalios kaimo kapinės (2016 m. pastatyta ženklinė lenta, autorius Arijus Stočkus), kuriose palaidoti poeto tėvai ir dėdė. Šiandien čia žaliuoja berželių alėja, inkilėliuose gyvena ir savas giesmes gieda paukščiai giesmininkai. Nuo 2012 m. čia kasmet vyksta poetui skirti literatūros, muzikos ir artumos vakarai prie laužo.

Poetas savas ir Aleksandravėlei (Rokiškio r.), kur buvo P. Širvio pirmoji pradžios mokykla (2000 m. pavadinta jo vardu, 2009 m. uždaryta), pirmieji mokytojai, įskiepiję meilę knygai. Miestelio centrą puošia ažuolinis koplytstulpis poetui (skulptorius Ipolitas Užkurnys, 1981 m., restauruotas 2012–2013 m. medžio drožėjo Vidmanto Zakarkos). Daug vertingos informacijos galima rasti Aleksandravėlės kaimo bibliotekoje, organizavusioje ne vieną ekspediciją P. Širvio gyvenimo takais. Juozo Keliuočio viešojoje bibliotekoje saugoma poeto žmonos Birutės Širvienės dovana – P. Širvio dėvėti, nuskalbti, suadyti jūreiviški marškinėliai – jūrinukė.

2016 m. Juozo Keliuočio viešosios bibliotekos iniciatyva Degučiuose pastatytas suolelis (medžio drožėjas Gintaras Varnas), ant kurio gali prisėsti kiekvienas, atklydęs čia pasiklausyti paukščių čiulbėjimo beržų šlamėjimo, pajauti šalia sėdint poetą. Čia kasmet beržų viršūnėmis

Zarasų kultūros centro folkloro grupė „Čir vir vyrai“ (vadovas Gintaras Andrijauskas) Degučiuose, 2016 m. Nuotr. D. Vilkickienės

sklis skaitomos ir dainuojamos P. Širvio eilės.

Dainomis it paukščių giesmėmis visoje Lietuvoje skamba ir „Aukštaitijos žvaigžde“ vadintos poetės Elenos Mezginaitės (1941–2005) eilėraščiai.

Jau seniai nebėra gimtojo namo ir Petriškių kaimo (Rokiškio r.), kur gimė talentinga poetė, stipri žurnalistė, už savo buvimą šioje žemėje dėkojusi „šaurietiškam Rokiškio dangui ir miškams, išmokiusiems ją galvoti, seniesiems gimtojo krašto žmonėms, savo elgesiu mokiusiems taurumo, dažnai nepasiekiamo šiandieniniam inteligentui.“ E. Mezginaitė nevengė susitikimų su mažu gimtinės miestelio žmonėmis, būdama šalia savo krašto žmonių niekuomet nesijautė esanti didelė poetė. Ypatinga ilgametė draugystė ją siejo su Rokiškio viešąja ir Laibgalių kaimo bibliotekomis, su rajono literatais.

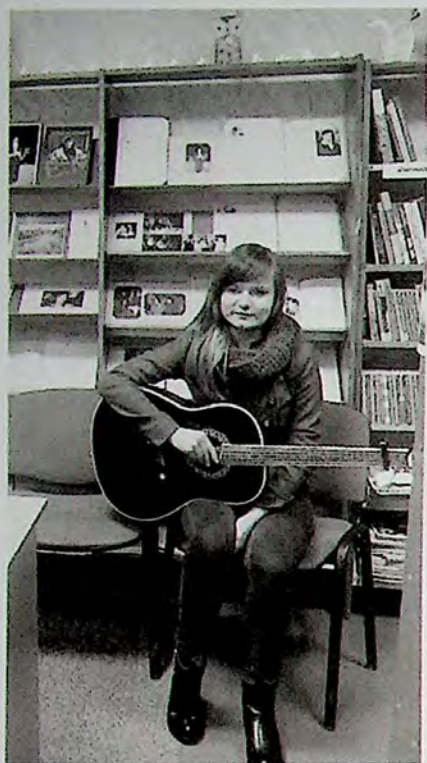
Vykdamas Juozo Keliuočio viešosios bibliotekos projektą, 2016 m. Laibgaliuose (kaimas netoli buvu-

sios gimtinės), šalia bibliotekos, pastatytas E. Mezginaitės atminimui sukurtas kopyltstulpis (medžio drožėjas Vidmantas Zakarka), bibliotekoje paminėtos poetės 75-osios gimimo metinės. Kopyltstulpio, simbolizuojančio poetės gyvenimo ir kūrybos laiptus, arkoje – knyga ir besiruošiantis pakilti paukštis, viršuje – lino žiedas, – nemirštantys E. Mezgi-

naitės asmenybės ir dainomis išskridusių žodžių simboliai. Kaip raktas, atveriantis duris į likimišką poetės kūrybos pasaulį, iškaltas posmas: „Matyk, bet nesaugok / Savęs nuo lemties / Mes buvom, užaugom / Mes buvom, ir tiek...“

Bibliotekininkų dovana – kopyltstulpis E. Mezginaitėi ir jo autorius Vidmantas Zakarka Laibgaliuose. Nuotr. A. Balčiūnienės

Raminta Rimiškytė, 2016 m. atlikusi savo kūrybos dainą pagal E. Mezginaitės „Mažam kalne“ V-ajame jaunimo dainuojamosios poezijos konkurse Panevėžyje, Laibgalių bibliotekoje, 2016 m. Nuotr. D.Vilkickienės

Buvusioje Laibgalių bibliotekoje, pirmojoje poetės darbovietėje, dabar – savo sodyboje–muziejuje svečius mielai priima Janina ir Petras Pautieniai, rodo išlikusius to laiko stalą, spintą, laiptus, ant kurių mėgo sėdėti E. Mezginaitė. Rokiškio krašto bibliotekininkai kasmet minės

Ekspedicija „Gimtosios L. Didžiulienės–Žmonos Roblių ulytėlės paieškos“ Robliuose, 2016 m. Nuotr. R. Maciūnaitės

poetę renginiu, o pavasarį prie Laibgalių bibliotekos ir Petriškių kaimo laukuose augančiuose medžiuose įkels inkilėlius, kad juose gyventų ir čiulbėtų paukščiai.

Savas giesmes šiandien jie gieda visame Rokiškio krašte, kuris garsus ir poetiškais prozos kūrėjais. Strazdelio ir Vienužio dainų įkvėpta ir pirmosios lietuvių beletristės moters – Liudvikos Didžiulienės–Žmonos (1856–1925) kūryba. Jau nebeatsekama rašytojos gimtosios sodybos vieta Roblių kaime (Rokiškio r.). Galbūt tik vienas kitas medis teatmena tuos laikus, tačiau

tebebanguoja Juodžio (Dviragio) ežeras, prie kurio, Vaitkūnuose, prabėgo dalis jos vaikystės. Salų miestelio bažnyčioje (medinė Šv. Kryžiaus bažnyčia atstatyta 1888 m.) Liudvika buvo krikštyta.

Šviesios kraštietės atminimas gimtinėje įamžintas 2016 m., minint 160-ąsias jos gimimo metines. 2016 m. Panemunėlio geležinkelio stoties biblioteka surengė ekspediciją „Gimtosios L. Didžiulienės–Žmonos Roblių ūlytėlės paieškos“. Apytikriai toje vietoje, kur galėtų būti rašytojos gimimo vieta – plyti laukai, todėl informacinį stendą (pagal bibliotekos projektą) nutarta statyti Panemunėlio geležinkelio stotyje, netoli seniūnijos ir bibliotekos pastato, šalia centrinės aikštės. Jame bibliotekininkai kviečia susipažinti su išskirtine asmenybe – šio krašto dukra – Liudvika Nitaite-Didžiulienė–Žmona. Čia 2016 m. rudenį vyko ir pirmasis renginys – kaip įžanga į kasmetinius kultūrinius sambūrius.

Savas gimtines širdyse išnešiojo ir išsaugojo likimo nublokšti į sve-

Informacinio stendo, skirto L. Didžiulienės–Žmonos 160-osioms gimimo metinėms, pristatymas Panemunėlio glėžk. stotyje. Nuotr. A. Telšinskienės

Alės Rūtos anūkas Jonas Kimo Arbas prie savo kurtos freskos Kamajuose, 2016 m. Nuotr. V. Arbas

timas šalis – išeivijos rašytojai Alė Rūta ir Liudas Dovydenas.

„Iš gimtinės ilgesio visa mano kūryba. <...> Visų mano knygų alfa ir omega – nostalgija. Gimtinė. Kaimas, kur užaugau. Rytų Aukštaitijos kaimas, kuriame žmonės gal ir buvo skurdūs, bet dažniausiai sveiki siela. Kur tikėjimas, darbo meilė, šventės ir savi papročiai gaivino, guodė ir mus į gyvenimą vedė tiesiu keliu...“ – šiuos žodžius ištarė išeivijos rašytoja Alė Rūta (Elena Viktorija Nakaitė-Arbienė, 1915–2011), kurios vaikystė prabėgo Rudžių kaime (Rokiškio r.). Gyvenant už Atlanto rašytojos širdis plakė brangiausiu žodžiu – „Lietuva“. Alė Rūta išlaikė gražią lietuvišką šeimą, sukūrė namus, persmelktus lietuviybės. Pasirinkusi slapyvardį Alė Rūta rankraščius rašė gimtąja aukštaitiška tarme, žalios spalvos rašalu, atkartojančiu rūtos žalumą.

1992 m. rašytoja paskutinį kartą lankėsi tėviškėje, kur 2015 m., šalia išlikusio namo pastatytas informacinis stendas (pagal bibliotekos projektą). Jis byloja apie čia gyvenusią, kaimo keliuku porą kilometrų iki Kamajų miestelio pradžios mokyklos keliavusią, lietuvybe už Atlanto alsavusią rašytoją Alę Rūtą.

Alės Rūtos dukra Vijolė Arbas Tyzenhauzų alėjoje, Rokiškyje, 2016 m. Nuotr. Kimo Arbas

Liudo Dovydeno literatūrinės premijos laureatė Birutė Jonuškaitė (dešinėje) ir literatūrologė Donata Mitaitė prie informacinio stendo L. Dovydeno tėviškėje, Trumpiško k., 2016 m. Nuotr. D. Vilckickienės

Rokiškio Juozo Keliuočio viešosios bibliotekos rankraštyne saugoma Alės Rūtos ikonografinė medžiaga ir korespondencija. 2015 m., minint rašytojos 100-ąsias gimimo metines, surengta konferencija „Alės Rūtos kūrybos Aukštupiai“ (Juozo ir Alfonso Keliuočių palikimo studijų centro projektas „Išeivijos rašytojų kūrybos Aukštupiai“), kurioje dalyvavo ir jos dukra Vijolė Arbas.

Rašytojos gimtinės vieta – Rudžių kaimas, esantis netoli Kamajų miestelio, šalia unikalios objekto – Lietuvos kultūros paminklo – Rudžių piliakalnio, datuojamo I tūkstantmečiu pr. m. e. – I tūkstantmečio pradžia – tikėtina taps gražių renginių, kultūrinių susibūrimų vieta.

Toli nuo gimtinės atsidūrė ir kitas talentingas krašto kūrėjas – prozininkas Liudas Dovydenas (1906–2000), kuris autobiografijoje rašė, kad jo visų „universitetų pradžia ir pabaiga“ buvo Čedasų (Rokiškio r.) pradžios mokykla, iki kurios nuo gimtinės Trumpiško kaime – 1,5 km. Šių pietinių sėlių progentės savasties ženklai, lygumų krašto gamta ir namų aplinka formavo L. Dovydeno asmenybę ir kūrybinį pradą. Gyvendamas JAV, rašytojas

L. Dovydėno sūnus Jonas Dovydėnas ir skulptūros autorius Gintaras Varnas Čedasuose. Nuotr. A. Matiukienės

sukūrė tėviškę primenančią sodybą, neapleido kūrybos, rašė gimtąja aukštaitiška tarme, dirbo žurnalistinį darbą, redagavo lietuviškus leidinius. 1998 m. paskutinį kartą lankėsi gimtuosiuose kraštuose.

Rašytojo gimtinę mena 1989 m. jo sūnėno V. Dovydėno iniciatyva senojo kaimo vietoje pastatytas akmuo su užrašu „Trumpiški kaimas“ (po kelerių metų šalia šio užrašo iškaltas tekstas: „Rašytojo Liudo Dovydėno gimtinė“). 2015 m. šalia paminklinio akmens pastatytas informacinis stendas (pagal bibliotekos projektą). Čia kasmet, kai vieši Lietuvoje ir kai teikiama literatūrinė Liudo Dovydėno premija, užsuka sūnus Jonas Dovydėnas (premijos mecenatas), premijos laureatas ir kiti iškilmių svečiai.

2002 m. kraštiečių iniciatyva rašytojo vardas buvo suteiktas Čedasų pagrindinei mokyklai (2009 m. uždaryta). Medžiaga apie rašytoją, nuotraukos, laiškai, mokyklos metraštis laikomas buvusiam mokyklos pastate, šalia bibliotekos įsikūrusiame muziejuje. Juozo Keliuočio viešosios bibliotekos rankraštyne saugomi L. Dovydėno dovanoti rankraščiai ir vokas su sauja tėviškės žemės, ilgus metus laikyta JAV ir sugrįžusia atgal į Rokiškio kraštą.

2016 m., minint rašytojo 110-ąsias gimimo metines, šalia Čedasų kaimo bibliotekos bendruomenės ir muziejaus, saugančių garbaus kraštiečio atminimą, Juozo Keliuočio viešosios bibliotekos iniciatyva pastatyta skulptūra – medžio drožinys L. Dovydėnui (medžio drožėjas Gintaras Varnas), pasitinkantis skaitytojus ir svečius bei primenantis knygos, mokslo ir kūrybos vertę žmogaus gyvenime. Šiame kūrinyje įamžintas L. Dovydėno kūrybos pradas – vaikystės diena, grojant dūdele prie upės, čia gimusi mintis parašyti rašinėlį, kurį išgyrė mokytojas ir paskatino rašyti. Čia rado vietą ir tėvo drožti medpadžiai, ir rašytojo kraitis – knygos.

2016 m., minint Alfonso Keliuočio 105-ąsias (1911–1994) gimimo metines, parengtas mobilus informacinis stendas, pristatantis poetą, mokytoją ir neeilinę mūsų krašto asmenybę.

Bibliotekininkai turi gražią mintį tęsti vietų, sietinų su krašto kūrėjais, paženklinimą ir ten kiekvienais metais suburti kūrėjus. Rajono svečiams ir turistams bus pasiūlytas Rokiškio krašto literatūrinio kelio maršrutų žemėlapis. 2016 m., vykdant bibliotekos projektą, sukurtas virtualus gidas http://virtualusgidas.lt/rokiskio_krastas/, kviečiantis virtualiai keliauti Rokiškio rajono, atkartojančio Lietuvos kontūrus, keliais, čia esančiomis atgaivintomis, atminimo ženklais ir renginiais įprasmintomis kūrėjų gimtinėmis, tėviškėmis ir svarbiomis gyvenimo vietomis – nuo kiemo tako iki dangaus – nuo praeities iki šiandienos.

Skulptūra – medžio drožinys L. Dovydėno 110-osioms gimimo metinėms Čedasuose (aut. G. Varnas). Nuotr. D. Vilckienės

Senoji Rokiškio dvarvietė

GIEDRIUS KUJELIS

Rokiškio krašto muziejaus Istorijos sk. vedėjas

2012 m. vasarą Rokiškio krašto istorijos entuziastų, vėliau susibūrusių į visuomeninę organizaciją „Tyzenhauzų paveldas“, ir Rokiškio krašto muziejinių iniciatyva pradėti žvalgomieji archeologiniai tyrimai šalia pastato, rokiškėnų vadinkamo Krošinskių pilaite. Ilgai spėliota, kur galėjo stovėti medinis 1499 m. privilegijoje Grigui Stankaičiui Astikui minimas Didžiojo kunigaikščio Aleksandro Rokiškio dvaras <...> „prie Mūsų žemių Rokiškio“ <...> „tarnavo prie dvaro Mūsų Rokiškio“ <...>.¹ Beje, minėtas pastatas (Krošinskių

pilaitė) istorijos tyrinėtojų laikomas XIX a. pradžioje pastatyta Rokiškio dvaro alaus darykla.² Tačiau ilgą laiką buvo keliamos prielaidos, kad senasis dvaras buvo būtent toje teritorijoje, tačiau jokių fizinių patvirtinimų tam nebuvo. Šias prielaidas patvirtino archeologo Broniaus Dakanio 2009 m. vykdytų žvalgomųjų archeologinių tyrimų metu Rokiškyje, Šatrijos g., vedamų komunikacijų vietoje rastas XVI a. pradžios koklio fragmentas su didžiojo kunigaikščio herbu – Vyčiu.³ Panašaus tipo koklių buvo rasta LDK Valdovų rūmų teritorijoje Vilniuje. Taip pat rasta ir heraldinių XVII a. antrosios pusės koklių fragmentų.

P. Gudyno restauracijos centre restauruotas XVI a. herbinis koklis su didžiojo kunigaikščio herbu Vyčiu. RKM 54785. Nuotr. G. Kujelio

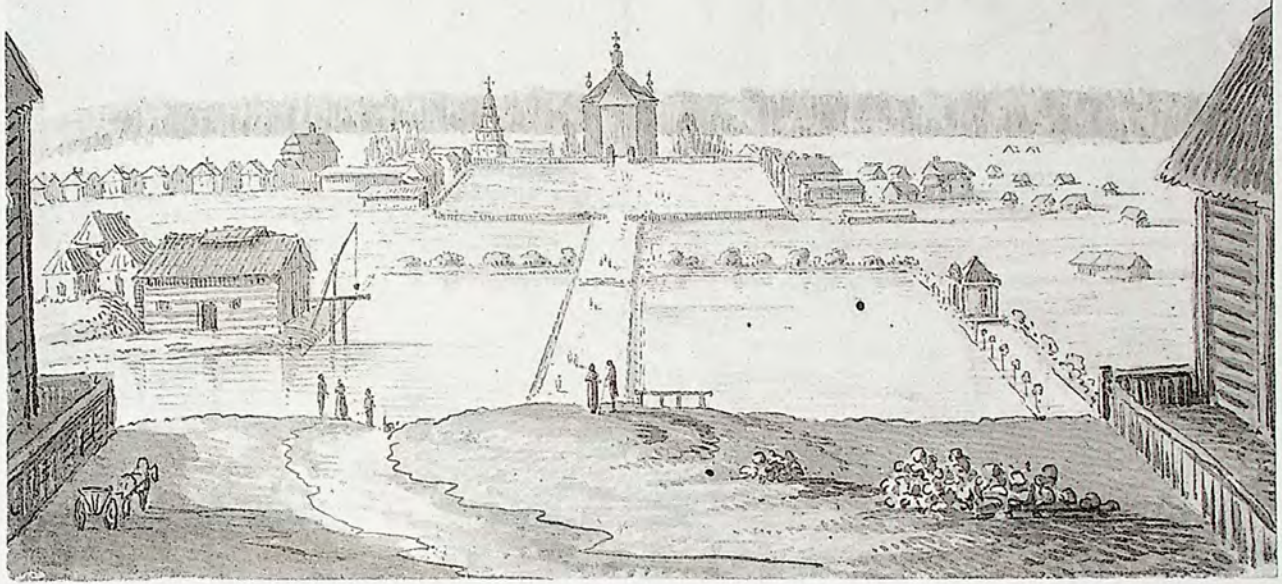
Apžvelgiant Rokiškio dvaro istoriją reiktų pažymėti, kad vėliau Rokiškio dvaras buvo paskirtas Aleksandro žmonai Elenai ir jos palydai išlaikyti. 1513 m. Elenai mirus, dvaras vėl atiteko didžiajam kunigaikščiui Žygimantui Senajam.⁴ 1514 m. ketvirtojo karo su Maskva metu maskvėnai užėmė Smolenską, kur valdą turėjo Krošinskių giminė. Nenorėdami tarnauti carui, Ivanas ir Timofiejus Krošinskiai 1514 m. Žygimanto Senojo paprašė prieglobsčio Lietuvos žemėse. Taip Ivanui Krošinskiui buvo suteiktas Ostašino dvaras Naugarduko paviete, o Timofiejui Krošinskiui – Rokiškio dvaras.⁵ Valdant Krošinskiams, Rokiškis tapo

vienu svarbiausių prekybos centru su Ryga, Europoje išpopuliarėjo Rokiškio linai. Krošinskiai savo naujose valdose puikiai tvarkėsi, skolino pinigų net didžiajam kunigaikščiui.⁶ Už nepriekaištingą tarnybą gaudavo aukštas pareigas. Krošinskių giminė Rokiškį valdė 200 metų.

1634 m. Rokiškio valdą išnuomojus Vilhelmui Tyzenhauzui, buvo sudarytas Rokiškio dvaro inventorių, žinomas kaip „Vendragovskio inventorių“.⁷ Jame išsamiai aprašyti dvaro rūmai ir kiti pastatai, esantys dvaro ūkyje. Vilniaus

universiteto bibliotekoje saugomas šio dokumento XIX a. padarytas nuorašas ir nėra aišku, kiek detalių liko nežinomų. Šį nuorašą į lietuvių kalbą išvertė dr. Tamara Bairašauskaitė.⁸

Šiame dokumente dvaro rūmai aprašomi taip: „<...> Nuo įvažiavimo iš miesto pusės yra dvivėriai vartai. Virš jų salikė, apkalta storlentėmis ir dengta gontais. Į ją veda seni nedengti laiptai. Pro šiuos vartus įvažiavus į dvarą, dešinėje pusėje ant kalvos yra pastatas arba didelis kryžiaus pavidalo namas, dengtas <...> iš kiemo pusės ažuolinėmis čerpėmis, iš laukų pusės pušiniais gontais, ant jo keturios

Rokiškio miesto vaizdas, XIX a. pr. Aut. K. Tyzenhauzas. Nacionalinis M. K. Čiurlionio dailės muziejus. Mg 2358, BI 3634

gyvulių pūslėmis). Stogas pagal to laikotarpio architektūrą galėjo būti dviejų tarpinių. Dengtas įvairių rūšių medinėmis malksnomis, skiedromis ir čerpėmis.⁹

Inventoriuje minimas dvaro komplekso įrengimas, būdingas XVI a. pab.–XVII a. pr. įtvirtintoms dvarvietėms, kurios būdavo statomos ant kalvos ir apjuosiamos gynybiniais pylimais. „<...> Parko gale stovėjo lobynas, pastatytas iš tašyto medžio, su žemutine ir viršutine slėptuvėmis, dengtas gontais. Netoliese už lobyno buvo ratinė, dengta šiaudais pagal prūsišką būdą.

Už ratinės buvo dvi arklidės po vienu stogu, dengtu sausu apdangalu; toliau buvo statinių tvora, taip pat tarnautojų namas, tuo pačiu ir virtuvė, dengtas skiedra, jį sudarė: priebutis, priemenė, virtuvė, trys kambariai, miegamasis, kamara,

kamaraitė ir maisto sandėliukas. Šalia šio namo buvo vyšnių sodas, aptvertas statinių tvora, o prie sodo du svirnai; už jo daržas, aptvertas atskira tvora, toliau senas dvaro pareigūnų namas, dengtas skiedromis, jame buvo priemenė su pertvara, moterų kambarys, kamara, išvietė, pareigūnų kambarys ir kamaraitė. Visi šie pastatai buvo dvaro teritorijoje <...>.“

1715 m. buvo sudarytas paskutiniojo Krošinskių giminės atstovo Juzefo Krošinskio testamentas, kuriuo Rokiškio dvaras paliekamas jo patėviui Steponui Tyzenhauzui.¹⁰

1744 m. buvo sudarytas naujas dvaro inventoriūs. Aprašoma ne tik pakitusi pagrindinio dvaro pastato išorė bei vidus, bet ir kitų pastatų pakitusi padėtis: „Didysis rūmas dengtas malksnomis, dūmtraukiai apkalti skarda. Vietoje anksčiau buvusio valgomio – gyvenamoji

patalpa su dviem langais, žalia kokių krosnimi.“¹¹ Gali būti, kad čia minima krosnis puošta heraldiniais kokliais, kurių fragmentai rasti tyrimų vietoje.

„<...> kairėje pusėje buvo pieninė, prie jos arklidė, toliau vežiminė, už jos lobynas. Už dvaro buvo mūrinis rūsys, šone nemažas, tik apleistas ir krūmais apaugęs sodas. Vandens malūnas stovėjo senoje vietoje, bet jau senas ir netaisytas, be vandens, be tvenkinio, nes užaugęs žole. Prie malūno – kūdra taip pat apaugusi žolėmis, prie jos senas bravoras, paverstas virtuve. Prie bravoro – pirtis. Kiti pastatai tebestovi senoje vietoje <...>.“¹²

XVIII a. pabaigoje Ignatas Tyzenhauzas pradeda formuoti naują dvaro sodybą kitoje vietoje, apie 300 m į rytus nuo senosios dvaro sodybos. Senosios dvaro sodybos pastatų likimas neaiškus. Šalia

1848 m. Rokiškio grafystės žemėlapio fragmentas. RKM 2315

tvenkinio, rytinėje miestelio pusėje, pastatytas angliškas malūnas, alaus darykla, o 1808–1809 m. pastatytas olandiško tipo vėjo malūnas.¹³ Jį sunaikino 1932 m. kilęs gaisras. Jau 1813 m. Konstantino Tyzenhauzo piešinyje pavaizduotas puošnus alaus daryklos pastatas, stovintis kitoje tvenkinio pusėje, buvusioje Krošinskių dvaro vietoje.¹⁴ 1810 m. Rokiškio ir Ignalinos palivarkų generaliniame plane¹⁵ senojo dvaro teritorijoje, kur iki šių dienų yra išlikęs dvaro bravoro pastatas, pažymėti 2 atskiri pastatai ir vėjo malūnas, o šalia esanti teritorija gali būti grįsta akmenimis. 1848 m. Rokiškio gra-

1810 m. Rokiškio ir Ignalinos palivarkų generalinio plano fragmentas. Ukrainos centrinis valstybinis istorijos archyvas. F. 878, 1 apr., b. 178-a.

fystės žemėlapyje¹⁶ matome jau pasikeitusią situaciją – kampu sujungtus ilgus pastatus ir vėjo malūną. Taigi galima daryti prielaidą, kad senojo

dvaro pastatai galėjo būti perstatyti, panaudoti kitų pastatų statybai ar tiesiog nugriauti.

Kai XIX a. pabaigoje miestą valdė grafai Pšezdzieckiai, vietoj alaus daryklos veikė lentpjūvė, vėliau – milo vėlykla, karšykla.

Šios teritorijos situaciją XX a. pirmojoje pusėje galima pamatyti fotografijose, darytose XX a. pradžioje ir Pirmojo pasaulinio karo metais. Jose matomas alaus daryklos pastatas, į pietus nuo jo ant kalvos stovintis vėjo malūnas ir kiti mediniai pastatai, iš vakarų pusės aptverti mūrine (?) siena. Nuo 1932 m.

Mühle mit Blick auf Schloß Rakischki (Rußl.)

gerinant Rokiškio miesto vaizdą, buvo nugriauta keliasdešimt įvairios paskirties pastatų, taip pat ir dvaro sodyboje.¹⁷ Kad buvusioje senojo dvaro teritorijoje pokario metais veikė lentpjūvė ir malūnas, rodo 1947 m. Valstybinės architektūrinės kontrolės skyriaus projekto „Dėl priskyrimo Rokiškio aps. sveikatos skyriui Rokiškio dvaro rūmų ir parko sanatorijai steigti“ paaiškinimas: „sklype nr. 2. įrengtos kūdros, per kurias teka upelis. Dabar čia kūdros teršiamos greta esančio malūno ir lentpjūvės.“¹⁸ Iki 1950 m. Rokiškio dvaro teritorija priklausė Rokiškio tarybiniam ūkiui. 1950 m. balandžio 30 d. rūmai buvo perduoti Kultūros, švietimo ir darbo skyriaus žinion. Buvęs dvaro alaus daryklos pastatas ir teritorija šalia pagal panaudos sutartį toliau liko Rokiškio tarybiniam ūkiui. Ten įkurtas Rokiškio rajono pramonės kombinatas. Nuo 1962 m. Rokiškio rajono buitinis gyventojų aptarnavimo kombinatas, akmens apdirbimo dirbtuvės.

1956 m. liepos 28 d. Rokiškio kultūros rūmų (buvusių dvaro rūmų) aprašymo skyriuje „Kiti pastatai“ (aut. K. Čerbulėnas) randami tokie duomenys: „<...> atkreiptinas dėmesys į esantį prie pietų pusės tvenkinio dabartinį lentpjūvės pastatą iš akmens ir plytų <...> čia yra išlikęs apsauginis bokštas ir gotikiniai motyvai, pasižymintys senųjų rūmų fragmentais. Bokštas ir ši fragmentinė rūmų dalis yra seniausi pastatai dvare, šio pastato fragmentai yra įdomūs istoriniu atžvilgiu, o taip pat savo gotikiniais išlikusiais elementais – plytų smailių arkų kompozicija sienų plokštumose. Kitų rūmų situaciniame plane įeinantieji pastatai niekuo

XVII a. II p. heraldinio koklio fragmentas su Petro Jurgio Krošinskių šeimos herbo dalimi. RKM 54180. Nuotr. G. Kujelio

įdomesniu nepasižymi. Statyti XIX a. pradžioje.“¹⁹ Tačiau tai visiškai neatspindi bendros teritorijos situacijos, tik leidžia teigti, kad tuo metu alaus daryklos pastate veikė lentpjūvė.

Atkūrus Lietuvos Respublikos nepriklausomybę, senojo dvaro teritorijoje dar apie dešimtmetį veikė įvairios įmonės. 2004 balandžio 29 d. ši teritorija su alaus daryklos pastatu perduota Rokiškio krašto muziejui.

Šiuo metu pastatas yra avarinės būklės, rengiami rekonstrukcijos projektai pritaikant pastatą miesto ar muziejaus reikmėms. Buvusio dvaro teritorijoje suformuoti 4 sklypai. Vienas jų pagal panaudos sutartį priklauso Rokiškio krašto muziejui. Kiti trys priklauso privatiems asmenims. Sklypas, esantis muziejaus panaudoje, ir dalis privataus sklypo, kuriame yra pastatas su mūriniu rūsiu, įtraukti į nekilnojamojo kultūros vertybių teritorijos ribas.²⁰

Šioje teritorijoje pradėti žvalgomieji archeologiniai tyrimai, kurių tikslas – lokalizuoti kunigaikščių Krošinskių dvaro vietą. Iškasta 12 šurftų ir ištirtas 50,54 m² plotas. 6-ame ir 11-ame šurfluose rasti buvusių pastatų pamatų fragmentai su išlikusiu nesunaikintu XVI a. vidurio–XVII a. pr. kultūriniu sluoksniu ir to laikotarpio radiniais.²¹ 6-ame šurfte taip pat rasti 3 glazūruoto kampinio heraldinio koklio fragmentai, kurie susiklijavo į vieną pusę koklio. Išlikusioje koklio dalyje pavaizduotas heraldinis dešinės pusės herbas. Herbo pagrindas – gotikinis skydas, apsuptas augaliniais motyvais. Skydas padalytas į dvi dalis – apatinę ir viršutinę. Viršutinėje dalyje kunigaikščių Krošinskių herbas – žvakidė (*Lichtarz*), apatinėje dalyje Veselovskių herbas – uodega (*Ogonczyk*). Apatinėje dalyje, po skydu, yra raidė „P“.

Kaulinių šukų rankenėlės. RKM 54153. Nuotr. Romos Songailaitės

Rastas heraldinis koklis yra tiesioginis įrodymas, kad šioje teritorijoje stovėjo senieji Rokiškio dvaro rūmai.

Be minėtų koklių fragmentų, rasta ir kitokių koklių: frizinio Maskvos tipo koklio fragmentas su neįskaitomais rašmenimis kirilica, kvadratinis polichrominis ir neglazūruotas koklis su rozetėmis fragmentai, siužetinio renesansinio koklio fragmentas ir daugelis kitokių koklių dalių. Taip pat rasta daugybė buitinės keramikos fragmentų, geležinių gaminių, tarp kurių stalo įrankis – tridantė šakutė, vitražinio stiklo šukių, kurios, manoma, yra iš inventoriuje minimų Krošinskių dvaro įstiklintų langų. Iš viso į Rokiškio krašto muziejaus fondus perduoti 132 radiniai. Vienas įdomiausių radinių, rastų 2012 m. tyrimų metu – kaulinis dirbinys, dekoruotas taškeliais, širdele ir stilizuotu kryžiumi. Manoma, kad tai kaulinių šukų rankenėlė.

2014 m. pradėti detalieji archeologiniai tyrimai. Jie buvo vykdomi 8,4 × 5,0 m dydžio plote, sujungus

Livonijos ordino magistro Hermano Briugenės (1535–1549) sidabrinis šilingas, data neįskaitoma, skersmuo – apie 18,5 mm. RKM 57616. Nuotr. R. Songailaitės

Lietuvos didžiojo kunigaikščio ir Lenkijos karaliaus Žygimanto Augusto (1544–1572) sidabrinis 1567 m. dvidenaris, skersmuo – 17 mm. RKM 57618. Nuotr. R. Songailaitės

Lietuvos didžiojo kunigaikščio ir Lenkijos karaliaus Jono Kazimiero (1648–1668) varinis 1660 m. šilingas, skersmuo – 15 mm. Nuotr. R. Songailaitės

2012 m. tirtus 6-tą ir 11-tą šurfus. Šiame plote buvo atidengtas XVI a. II pusės–XVII a. kultūrinis sluoksnis bei pamatų fragmentai. Išanalizavus gautus duomenis, padaryta išvada, kad tyrimai vyksta pastato viduje, dviejose patalpose ir vienos jų dalyje gali būti užverstas rūsys.²²

Šių tyrimų metu taip pat rasta daug buitinės ir statybinės keramikos fragmentų, vitražinio stiklo

šukių, 2 geležiniai strėlės antgaliai, 3 monetos (Livonijos ordino magistro Hermano Briugenės (1535–1549) sidabrinis šilingas (data neįskaitoma), Lietuvos didžiojo kunigaikščio ir Lenkijos karaliaus Žygimanto Augusto (1544–1572) sidabrinis 1567 m. dvidenaris bei Lietuvos didžiojo kunigaikščio ir Lenkijos karaliaus Jono Kazimiero (1648–1668) varinis 1660 m. šilingas). Taip pat

XVI a. I p. renesansiniai siužetiniai kokliai. RKM 57607, RKM 57603, RKM 57599. Nuotr. G. Kujelio

Archeologinių tyrimų vieta, 2014 m. Nuotr. R. Songailaitės

rausta sveikų koklių bei jų fragmentų, datuojamų XVI a. pirma puse–XVII a. pradžia. Tokių koklių analogai rasti Valdovų rūmų teritorijoje, Vilniuje, Šv. Mykolo gatvėje, Trakuose – Salos pilyje bei Karaimų gatvėje.²³ Vienas įspūdingiausių radinių – XVI a. renesansinis siužetinis koklis, kuriame vaizduojamas jaunuolis prie lango. Koklis su tokiu pat siužetu rastas Valdovų rūmų teritorijoje.²⁴

Trijų tipų stačiakampių renesansinių koklių, kuriuose vaizduojami vyrai apsirengę renesansine apranga ir laikantys kardus (kariai?), analogų Lietuvoje kol kas nerasta. Taip pat šių tyrimų metu rastas viršutinio kairiojo kampo herbinio koklio fragmentas su raidėmis „KC (G?)“ uždavė naują mįslę istorikams – kam galėjo priklausyti šis herbas?

2014 m. spalio 3 d. senojo Rokiškio dvaro vietoje Klaipėdos universiteto Jūrų technologijų ir gamtos mokslų fakulteto darbuotoja dr. Natalija Juščenka atliko georadiolokacinius tyrimus. Jų metu

nuskenuota apie 2200 m² grunto. Nuskenuotoje teritorijoje aptikta anomalių zonų ir neaiškių struktūrų, kurių kilmę gali patvirtinti tik detalieji archeologiniai tyrimai.²⁵

2015 m. detalieji archeologiniai tyrimai buvo tęsiami, kurių vienas iš tikslų – patikslinti rastų pamatų dydį bei pastato struktūrą. Tyrimų metu bandyta atidengti visą pamatų perimetrą, tiriant tik paviršių iki pamatų viršaus. Tai buvo galimybė apytiksliai nustatyti pastato dydį neardant kultūrinio sluoksnio ir numatyti būsimųjų darbų apimtį bei rastų pastatų struktūrų eksponavimo galimybes²⁶, tačiau tokiems sprendimams reikia rajono savivaldybės administracijos pritarimo ir palaikymo bei Europos Sąjungos struktūrinių fondų investicijų.

Šių tyrimų metu naujai atidengtas ir ištirtas 47 m² plotas, rasta XVII a. II pusės pastato patalpos pamatų fragmentų.²⁷ Per 360 radinių perduota Rokiškio krašto muziejui. Didžioji jų dalis yra buitinės keramikos fragmentai – įvairių puodinių ir kitų keraminių indų šukės. Taip pat

rausta nemažai statybinės keramikos fragmentų. Tai įvairių tipų koklių šukės, tarp kurių buvo ir neglazūruotų renesansinių siužetinių XVI a. pirmosios pusės bei heraldinių žaliai glazūruotų XVII a. antrosios pusės koklių fragmentų. Taip pat rasti 3 Jono Kazimiero šilingai, metalinių gaminių, langų ir indų stiklo šukių, gargažių liekanų.

2016 m. archeologiniai tyrimai vyko suformuotoje apie 160 m² teritorijoje, į kurią patenka XVII a. ir XIX a. pastatai. Tyrimų tikslas – ištirti iki 30 m² plotą, patikslinti rastų pamatų dydžius, buvusių pastatų struktūrą ir juos datuoti. Remiantis pateiktomis preliminariomis geofizinių tyrimų išvadomis, dvaro teritorijos ribose iškasti 8 šurfai (2 × 2 m). Tyrimų metu bus patikrintas ir įvertintas dvaro vakarinėje dalyje išlikęs kultūrinis sluoksnis. Archeologinių tyrimų pobūdis – detalieji ir žvalgomieji archeologiniai tyrimai.²⁸ 2016 m. tyrimus planuojama užbaigti lapkričio mėn. Tyrimo rezultatai bus paskelbti 2016 m. tyrimų ataskaitoje, o visi

radiniai perduoti Rokiškio krašto muziejui.

Iki šiol Rokiškio krašto muziejuje nebuvo nė vieno eksponato, bylojančio apie kunigaikščių Krošinskių giminės valdymą Rokiškyje. Dažnai Rokiškio istorija buvo skaičiuojama nuo grafų Tyzenhauzų valdymo laikotarpio, pamirštant prieš juos 200 m. Rokiškį valdžiusią giminę. Tačiau jau ketvirtus metus vykstantys archeologiniai tyrimai atvėrė galimybę naujai pažinti Rokiškio renesanso epochos istoriją. Į muziejaus fondus pateko per 1050 eksponatų. Patys vertingiausi ir unikaliausi radiniai buvo restauruoti Lietuvos nacionalinio dailės muziejaus Petro Gudyno restauravimo centre. Pagal analogus atkurti ir iš šukių suklijuoti XVI–XVII a. kokliai, išvalyti ir konservuoti geležiniai dirbiniai. Restauruoti eksponatai bus eksponuojami Rokiškio krašto istorijos ekspozicijoje Rokiškio krašto muziejuje.

P. Gudyno restauravimo centre iš tyrimų metu rastų heraldinio koklio

fragmentų atkurtas visas heraldinis koklis, kuriame gotikinio skydo fone vaizduojami 4 herbai ir įrašyta legenda: KG, KK, PB, HT, KK, PB. Pagal tai pavyko nustatyti, kad šis herbas priklauso kunigaikščio Karolio Jurgio Krošinskio šeimai. Kairiajame viršutiniame kampe (heraldinė dešinė) vaizduojamas kunigaikščių Krošinskių herbas Žvakidė (*Lichtarz*), dešiniajame viršutiniame kampe (heraldinė kairė) – Karolio Jurgio žmonos Elžbietos (*Halszka*) Tyzenhauzaitės herbas Buivolai (*Bawól*), kairiajame apatiniame kampe Karolio Jurgio Krošinskio motinos Elžbietos Veselovskytės herbas Uodega (*Ogonczyk*), dešiniajame apatiniame kampe Elžbietos Tyzenhauzaitės motinos Kotrynos Ciechovskos herbas Žaltys (*Wąz*). Legenda: KG – Karol Grzegory (Karolis Jurgis), KK – Kniaz Kroszynski (kunigaikštis Krošinskis) PB – Podkomorzy Braslawski (Breslaujos pakamorė), HT – Halszka Tyzenhaus (Elžbieta Tyzenhauzaitė), KK – Kniażowa Kroszynska (kunigaikštienė Krošinskienė), PB – Podkomorzowa Braslawska (Breslaujos pakamorienė).

Anot heraldikos specialisto kraštiečio dr. Edmundo Rimšos, šio koklio datavimą galima sieti su 1652–1668 m. (Karolio Jurgio Krošinskio vedybų ir mirties datos) laikotarpiu. Tokiu atveju tai yra

ankstyviausias žinomas tokiu principu sudarytas herbas, nes iki tol jungtiniuose herbuose būdavo vaizduojami tėvų ir senelių iš tėvo ir motinos pusės herbai. O čia matomi vyro, žmonos ir jų motinų herbai. Tokiu principu sudarinėjami herbai išplito tik XVII a. pabaigoje.

Rokiškio senojo dvaro vietoje, be mokslinių archeologinių tyrimų, kuriuose savanorišku principu dalyvavo visuomenininkai, Rokiškio jaunųjų šaulių 9-osios kuopos šauliai, Jurgio Kairio skautų draugovės nariai, Lietuvos kariuomenės Krašto apsaugos savanorių pajėgų Vyčio apygardos 5-osios rinktinės 506-osios pėstininkų kuopos kariai, Panevėžio apygardos probacijos tarnybos Rokiškio skyriaus įskaitoje esantis jaunimas ir kiti gimtojo krašto istorijai neabejingi asmenys, vyko ir edukacinė veikla. Rokiškio krašto muziejaus istorikai kartu su Rokiškio jaunimo centro dailės mokytoju Arūnu Augučiu bei Mažosios Lietuvos istorijos muziejaus Archeologijos ir restauracijos skyriaus vedėja archeologe Roma Songailaite Rokiškio ugdymo įstai-

P. Gudyno restauracijos centre restauruotas koklis su Karolio Jurgio Krošinskio šeimos herbu. Nuotr. G. Kujelio

Kamajų A. Strazdo gimnazijos edukaciniai užsiėmimai. Nuotr. G. Kujelio

Juodupės gimnazijos edukaciniai užsiėmimai. Nuotr. G. Kujelio

gų moksleiviams parengė edukacinę programą „Gyvosios archeologijos pamokos“, kurių metu moksleiviai galėjo susipažinti su archeologijos mokslo ypatybėmis, patys dalyvauti tyrimuose ir iš molio pasigaminti heraldinių koklių reprodukcijų. Taip pat Rokiškio krašto muziejuje parengtos archeologinių tyrimų metu rastų radinių parodos.

Renesanso epocha Rokiškyje – mažai tyrinėtas laikotarpis, kuris kelia daugiau klausimų nei turi atsakymų. Tačiau vykdomi archeologiniai tyrimai atveria tyrinėtojams naujus pažinimo klodus ir suteikia galimybę prisiartinti prie 500 m. skaičiuojančios gyvosios istorijos. Apčiuopiamos tiesioginės sąsajos su sostinės Valdovų rūmais ir Livoni-

jos Rygos miestu leidžia teigti, kad Rokiškis nebuvo niekam nežinomas valstybės pakraštys, o čia stovėję kunigaikščių rūmai niekuo nenusileido to meto analogams.

Galima tik tyliai pasvajoti, kokių naujų atradimų dar atneš įsibėgėję tyrimai ir kad kada nors Rokiškio kunigaikščių rūmai bus atstatyti kaip ir sostinės LDK Valdovų rūmai.

Paaiškinimai

¹ Леонтович О. Н. *Акты Литовской метрики 1499–1507 г.* Т. 1. – Варшава, 1897. p. 36 – 38.

² Pajedaitė Ingrida. Rokiškio dvaro rūmai // *Rokiškis. Miestas, kraštas, žmonės.* – Vilnius, 1999, p. 226

³ RKM 54785

⁴ Deksnys Bronius. Kunigaikščiai Krošinskiai Rokiškio dvare // *Prie Nemunėlio*, Nr. 2 (23), 2009. p. 3.

⁵ Темушев В.Н. *Феномен Московско-литовского порубежья XV века.* – Минск: Беларус. Навука, 2011.

⁶ Vilniaus universiteto biblioteka, Rankraščių skyrius, F. 5. B. 28–2334. L. 229.

⁷ Vilniaus universiteto biblioteka, Rankraščių skyrius, F. 5. B. 28–2334.

⁸ Vertimą užsakė visuomeninė organizacija „Tyzenhauzų paveldas“.

⁹ Širvys Aurimas. *Dvarų sodybų raida XVI a. antrojoje pusėje, XVII a. pirmojoje pusėje.* Medžiaga muziejaus terminalui.

¹⁰ Deksnys Bronius. Kunigaikščiai Krošinskiai Rokiškio dvare. // *Prie Nemunėlio*, Nr. 2 (23), 2009, p. 3.

¹¹ *Ten pat.*

¹² *Ten pat.*

¹³ Miškinis Algimantas. Rokiškio miesto istorinė urbanistinė raida (iki 1969 m.) // *Rokiškis. Miestas, kraštas, žmonės.* – Vilnius, 1999, p. 83.

¹⁴ RKM 2315.

¹⁵ Ukrainos centrinis valstybinis istorijos archyvas. 878 fondas, 1 aprašas, 178-a byla.

¹⁶ RKM 44956.

¹⁷ Miškinis Algimantas. Rokiškio miesto istorinė urbanistinė raida (iki 1969 m.) // *Rokiškis. Miestas, kraštas, žmonės.* – Vilnius, 1999, p. 83.

¹⁸ Rokiškio krašto muziejaus mokslinis archyvas. Byla nr. 1 c. Rokiškio dvaro rūmai. Raštai statybų ir restauracijos klausimais.

¹⁹ *Ten pat.*

²⁰ Rokiškio miesto istorinės dalies nekilnojamojo kultūros paveldo apsaugos specialusis planas. <http://www.rokiskis.lt/lt/teritoriju-planavimas/patvirtinti-specialieji-planai.html>

²¹ Songailaitė Roma. Rokiškio dvaro sodybos teritorijos (1010) // *Rokiškio r. sav. Rokiškio m., detaliųjų archeologinių tyrimų 2015 m. ataskaita*, p. 5.

²² Songailaitė Roma. Rokiškio dvaro sodybos teritorijos (1010) // *Rokiškio r. sav. Rokiškio m., detaliųjų archeologinių tyrimų 2015 m. ataskaita*, p. 5–6.

²³ Songailaitė Roma. Rokiškio dvaro sodybos teritorijos (1010) // *Rokiškio r. sav. Rokiškio m., detaliųjų archeologinių tyrimų 2015 m. ataskaita*, p. 6.

²⁴ Rackevičius Gintautas. Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės valdovų rūmai Vilniuje. XVI a. koklių krosnių rekonstrukcija // *XVI a. koklių katalogas.* – Vilnius, 2012, p. 378.

²⁵ Juščenko Natalija. Krošinskių dvaro Rokiškyje georadiolokacinio tyrimo išvados. Songailaitė Roma. Rokiškio dvaro sodybos teritorijos (1010) // *Rokiškio r. sav. Rokiškio m., detaliųjų archeologinių tyrimų 2015 m. ataskaita*. Priedas nr. 1, p. 1.

²⁶ Songailaitė Roma. Rokiškio dvaro sodybos teritorijos (1010) // *Rokiškio r. sav. Rokiškio m., detaliųjų archeologinių tyrimų 2015 m. ataskaita*, p. 7.

²⁷ *Ten pat.*, p. 11.

²⁸ Songailaitė Roma. Rokiškio dvaro sodybos teritorijos (1010) // *Rokiškio r. sav. Detaliųjų archeologinių tyrimų 2016 m. projektas*, p. 3.

Baibokų kaimo legenda

INDRA DREVINSKAITĖ-ŽILINSKIENĖ
Biržų r. savivaldybės Jurgio Bielinio viešosios bibliotekos
metodinė viešiesiems ryšiams

Yra Lietuvoje tokių vietų, kuriose dar gyva šimtmečių dvasia – jeigu ne aukštyn kopiantys elektros stulpai, kažin kur plentu pravažiuojančios mašinos garsas, atrodytų, kad laikas kaip pernykštė vasarinė uogienė susicukravo senose trobose ir soduose.

Mistiškų vietų nereikia ieškoti toli – viena tokių yra vos už 20 kilometrų nuo Biržų, nuo pagrindinio kelio Biržai–Vabalninkas, pasislėpusi medžių pataluose ir savęs link paklojusi lėtai vingiuojantį vieškelį. Baibokai. Rašytojo Balio Sruogos tėviškė. Tas netiesus vieškelis ne šiaip sau nuvingiuoja – tai gyvenimo, istorijos, likimo posūčiai ir duobės.

Pats kaimo pavadinimas yra kilęs iš rusiško žodžio „Байбаки“. Tai kaip ir savotiški plėšikai, kaip seniau sakydavo „razbainikai“. Senuose rusiškuose dokumentuose Sruogų vienkiemis vadinamas *Viselki Baibaki*. Dar anksčiau šis vienkiemis buvo kunigų valda ir vadinosi Skiautiškių palivarku, kurį išpirko ūkininkai Šalčiai. Jie neturėjo vaikų ir įsisūnijo Pranciškų Sruogą, kuriam po Šalčių mirties ir atiteko Baibokai.

Rašto ir knygos žmogus iš Baibokų

2016 m. pradžioje, vasario 2 d., iš Biržų krašto, Baibokų kaimo, kilusiam poetui, dramaturgui, pro-

Balys Sruoga – Petrogrado miškų instituto studentas, 1915 m. Nuotr. iš asmeninio Algirdo Sruogos archyvo

zininkui, teatrologui, literatūros tyrinėtojų, vertėjui, publicistui, kritikui, Kauno ir Vilniaus universitetų profesoriui Baliui Sruogai sukako 120 metų.

Jis – vienas žymiausių istorinių dramų kūrėjų lietuvių literatūroje (jį sukūrė 15), rašė mokslinius darbus–studijas, straipsnius (iš viso apie 500), į lietuvių kalbą išvertė daugiau kaip 40 užsienio autorių kūrinių.

Jo neilgi 51-eri gyvenimo metai talpina savyje visus tuos 120 – juose būta tiek daug meilės ir kančios, kūrybos ir jos teikiamo džiaugsmo.

Skaitydamas apie rašytojo gyvenimą, netikėtai suvoki, kad garsųjį romaną „Dievų miškas“ B. Sruoga parašė gana jaunas, likus vos keletui metų iki savo mirties. Mūsų pašmonėje lyg ir užkoduota, kad, jeigu jau rašytojas, tai būtinai brandaus amžiaus. B. Sruoga viską patyrė anksti. Galbūt net per anksti.

1943 m. jis buvo išvežtas į Štuthofio koncentracijos stovyklą netoli Gdansko. Tais pačiais metais, po kelių mėnesių, savo žmonai Vandai laiške jis rašė: „Aš pasidariau jau daug daug senesnis. <....> Kai važiuosiu namo, visos mano sielos žaizdos užgis.“

Namo, į Kauną, jis grįžo po poros metų. Gyvenimą už spygliuotos vielos savo laiškuose jis buvo priverstas vadinti „pajūrio kurortu“ arba „prabangiu viešbučiu“ – dėl cenzūros visos koncentracijos stovykloje buvusios klaikybės jis negalėjo įvardyti tiesioginiais žodžiais.

Dar po poros metų, 1947-aisiais, B. Sruoga mirė. Taip ir nebeišvydęs nei žmonos, nei vienintelės dukters Dalios, kurios pasitraukė į JAV. Jo dukra Dalia Sruogaitė-Bylienė, į Lietuvą grįžusi prieš 15 m., Anapilin iškeliavo 2015 m. vasaros pradžioje, sulaukusi 89-erių.

Baibokai, rašytojo tėviškė, nuo seno priklausė Šalčiams, kurie buvo bevaikiai ir užaugino savo giminaičių sūnų Pranciškų Sruogą.

Šalčiams mirus, Pranciškus paveldėjo jų ūkį, vedė Agotą Lomonaitę. Agotos giminėje buvo daug kunigų, ir jai buvo užrašytos bažnyčios žemės. Sruogų šeima valdas gerokai prasiplėtė. Žemės tęsėsi daugiau nei du kilometrus, todėl Pranciškus Sruoga vadino jas „velnio abrūsu“. Augino viską – bulves, linus, rugius, miežius, kviečius.

Agotos ir Pranciškaus Sruogų šeimoje užaugo penki sūnūs. Balys Sruoga turėjo keturis brolius. Vidurinis – Aniolas (1890–1936) liko ūkyje, Juozas (1886–1957) dirbo diplomatu, daugiausia Vokietijoje, Adolfas (1887–1941) buvo Lietuvos paštų, telegrafų ir telefonų valdybos direktorius, Kazys (1889–1974) – Finansų departamento referentas. Gausioje vyriškoje šeimoje augo ir dukra Emilija, bet ji, būdama 16 metų, mirė.

Balys Sruoga Baibokuose užaugo, po to mokėsi Vabalninko pradžios, Panevėžio realinėje mokyklose, studijavo Sankt Peterburge, Maskvoje, Miunchene. Po studijų grįžo į Lietuvą.

Balys Sruoga su žmona Vanda ir dukra Dalia Kaune. 1926 m. Nuotr. iš asmeninio Algirdo Sruogos archyvo

Ūkį Baibokuose paveldėjęs Aniolas Sruoga su pirmąja žmona pragyveno dvejus metus. Su antrąja žmona Salomėja susilaukė trijų sūnų – Algirdo, Vytauto (jau mirę) ir Aniolo (mirė šių metų birželį, palaidotas jo paties prašymu prie Baibokų esančiose Jasiuliškių kapinaitėse).

Mirus Anioliui Sruogai, jo žmona Salomėja ištekėjo už Liongino Kaziliūno. Visa šeima gyveno sodyboje, kol sovietmečiu visi, išskyrus Algirdą ir Vytautą, buvo ištremti į Sibirą. Sodyba atiteko „Aušros“ kolūkiui. Kolūkio valdžia name apgyvendino stribo Juškos šeimą, kuri visiškai apleido sodybą. Po Sibiro šeima iš pradžių grįžo į Šiaulius, o vėliau persikėlė į Baibokus. Juška buvo išvarytas. O sodyba pradėjo rūpintis Aniolo sūnus Vytautas. Mirus Lionginui Kaziliūnui, Salomėja Sruogienė-Kaziliūnienė liko sodyboje viena ir pragyveno joje iki mirties – iki 2004 metų.

Nemažai Sruogų gyvena ir užsienyje, ypač Argentinoje. Į šią Pietų Amerikos šalį dar Smetonos laikais pasitraukė Adolfo Sruogos, Balio Sruogos vyresniojo brolio, žmona su 3 vaikais, kai vyras pateko į kalėjimą. Tai susiję su pašto ženklų byla, kuri ypač išgarsinta tarybiniais metais. Tarybiniai laikraščiai ir žurnalai nuolat aprašydavo tuos įvykius kaip kapitalistinės valstybės piktžaidzes.

Kelias į Baibokus. Nuotr. Aurimo Markevičiaus

Iš kairės: Balys Sruoga, Birutė Sruogaitė, Virginijus Sruoga ir Algirdas Sruoga.
Nuotr. Aurimo Markevičiaus

2015 m. vasaros pradžioje apie tuos įvykius, susietus su pašto ženklų vadinamąja „afera“, „Delfi“ portale aprašė žinomas Lietuvos bankininkas – filatelistas Vygintas Bubnys, žinomo rašytojo Vytauto Bubnio sūnus. Remdamasis archyviniais duomenimis, jis tvirtina, kad Adolfo Sruogos kaltė šioje byloje nebuvo visiškai įrodyta. Aiškumo dėlei reikia patikslinti, kad Adolfas Sruoga dalyvavo atkuriant paštų sistemą Lietuvoje ir buvo pirmasis nepriklausomos Lietuvos paštų departamento direktorius.

Yra Sruogų, gyvenančių ir Amerikoje. Į šią šalį karo metais pasitraukė ir B. Sruogos žmona su dukra Dalia, kuri su savo dukra Aušrine grįžo į Lietuvą 2000 metais ir gyveno Vilniuje. Kaip jau minėta, 2015 m. birželio pradžioje Dalia mirė. Pats jausias B. Sruogos brolis Kazys Sruoga karo metais taip pat pasitraukė į JAV, kur mirė 1975-aisiais. Jis turėjo dukrą Vitą. Jo žmona gydytoja Slavinskaitė buvo kilusi iš Biržų. Karo metais ją vokiečiai mobilizavo į karo ligoninę, su kuria ji ir jos šeima atsidūrė Vokietijoje. JAV gyvena Kazio Sruogos vaikai-

tis ir vaikaitė bei Vytautas Sruoga, jaunesniosios kartos giminės atstovas (B. Sruogos brolio Aniolo, to pačio, kuriam atiteko Baibokų ūkis, vaikaitis arba Balio Sruogos sūnėno Algirdo sūnus).

V. Sruogos brolis Algirdas Sruoga yra vienas iš Sruogų giminės atstovų, kuris šiuo metu prižiūri ir rūpinasi Baibokais. Nė kiek nesuklysiu pasakiusi, kad tiesiog „serga“ jais.

Algirdas Sruoga: „Prosenelių giminės išsaugojimas – mano pareiga“

Šis interviu su Vilniuje gyvenančiu Algirdu darytas 2015 m. vasarą Baibokuose. Jis buvo publikuotas Biržų rajono laikraštyje „Šiaurės rytai“.

Veido bruožais, ūgiu (B. Sruogos būta labai aukšto, apie 190 cm) Algirdas primena garsųjį savo giminaitį rašytoją. Atrodo, kad jis tuoj tuoj užsidės skrybėlę ir čia, Baibokuose, praeis tuo linguojančiu vieškeliu, skiriančiu gyvenamąją trobą nuo ūkinių pastatų. Rūpintis Baibokuose išlikusiais statiniais –

pats didžiausias A. Sruogos ir jo žmonos Patricijos rūpestis ir darbas. Į sodybą A. Sruoga nuo pavasario iki rudens stengiasi atvykti kiekvieną savaitgalį. Joje nuolat lankosi ir Aniolo Sruogos sūnus Virginijus Sruoga su žmona Jolanta (gyvena Vilniuje), Vytauto Sruogos dukra Birutė Sruogaitė su vyru Almantu (kauniečiai), iš Kauno užsuka jos brolis Balys Sruoga (vienintelis, turintis garsiojo rašytojo vardą) su žmona Rasa.

– Algirdai, kad atgaivintumėte Sruogynę, jūs, keli Balio Sruogos giminaičiai, įdėjote nemažai pastangų.

– Tam 2000 m. buvo įkurtas Balio Sruogos paramos fondas. Jo iniciatorius – a. a. mano dėdė Vytautas Sruoga. Jam mirus, tėvo veiklą perėmė dukra Birutė Sruogaitė. Fondo veikloje taip pat aktyviai dalyvauja ir Aniolas Sruoga (šiuo metu jau miręs – *aut. past.*). Pradėtą veiklą tęsiame toliau.

– Kokius darbus jau nuveikėte?

– Dabar sodyba atrodo kitaip nei Balio Sruogos vaikystės metais, nors dviejų galų pirkios išorė, jos perimetras mažai pakeistas.

Tokia pat originali yra išlikusi fasadinė pusė, tik nedidelė veranda – pristatyta. Pakeisti langai, stogo danga, restauruoti trobos pamatai. Išlikę autentiški akmeniniai laipteliai. Sutvarkėme sodybos aplinką, išgenėjome sodą. Taip pat restauravome gyvenamosios trobos vidų – sutvarkėme dvi krosnis, duonkepę, du kaminus, vadinamąjį Balio Sruogos „svečių kambarėlį“. Šiuo metu tvarkoma priemenė.

Kadaiše šalia trobos, palei vieškėlį, buvo išsidėstę 11 įvairių pastatų. Deja, išliko tik klėtis, klėtelė, dūminė pirtis ir senasis šulinys. Visiems sodybos pastatams – apie 200 metų. Daug pastatų nugriauti karo metu arba sudegė, nes, kaip pamenu iš pasakojimų, Baibokai buvę fronto linijoje. Ir – koks stebuklas – iš bu-

vusio kelių kiemų kaimo išlikusi tik Sruogų valda. Neiškilo senojo Sruogų vėjo malūno, stovėjusio kitoje kelio Vabalninkas–Biržai pusėje. Dabar kol kas liūdniausia dūminės pirtelės ir klėties būklė.

– Šiuo metu visame sodybos ansamblyje gražiausiai atrodo 2013 m. restauruota klėtėlė.

– Ji buvo beveik nepakitusi, apgadinta tik laiko ir apdengta šiferio stogu. Asmeniniame archyve saugau maždaug 1936 m. nuotrauką, kurioje – visai mažytis Balio Sruogos sūnėnas, mano a. a. tėtis Algirdas su savo broliu Vytautu stovi prie tos klėtėlės. Remdamasis ta nuotrauka, auksinių rankų meistras iš Biržų pastatą ir rekonstravo.

– Tokie projektai reikalauja daug investicijų...

– Pirmieji fondo rėmėjai – Biržų rajono savivaldybė, remianti ir palaikanti mūsų vykdomą veiklą. Už pagalbą, rūpestį ir supratimą dėkojame Vabalninko seniūnijai. Kasmet ką nors sutvarkome iš asmeninių lėšų.

Balio Sruogos muziejus Baibokuose. Nuotr. Aurimo Markevičiaus

– Algirdai, ką jums reiškia Baibokai?

– Esu užaugęs Jurbarko krašte, kiek vėliau, paauglystės metais, mirus mamai, su tėčiu persikėlėme į Vilnių. Baibokai visuomet man buvo vaikystės vasaros namai – sodas, bobutė, pusbroliai, miegas

ant krosnies. Beje, ant jos telpa net keturi žmonės. Iki šiol mane žavi rūkytos mėsos kvapas, kuris išlikęs nuo senų laikų – mėsos dabar seniai niekas nerūko. O tai darydavo kamine, kuris turi duris – jas pravėrus, galima patekti į rūkyklą. Ten taip pat virdavo alų. Labai tikiuosi, kad

Baibokai, 2016 m. rugpjūtis. Nuotr. Aurimo Markevičiaus

Balys Sruoga yra svarbus ne tik man, mūsų giminei, bet ir Lietuvai. Kaip galėtume leisti, kad jo gimtinė, tikras kultūros paveldas, pamažu nugrimztų į nežinią? Todėl ir metai po metų su dėde Aniolu, jo sūnumi Virginijumi su šeima, dėdės Vytauto dukterimi Birute ir jos šeima, žmona Patricija, kuri yra idėjų generatorė, ėmėmės gaivinti sodybą. Šiuo metu rengiamas sodybos klėties restauravimo projektas, jis bus pateiktas Lietuvos kultūros paveldo departamentui. Ateityje dar būtina atstatyti dūminę pirtelę, pakeisti namo stogą, atnaujinti buvusį sodybos parką. Pasinaudodamas proga, labai norėčiau padėkoti bitininkui Romui Poškai, kuris prižiūri Balio Sruogos tėviškės sode esančius avilius – jų medumi vaišiname atvykstančius turistus. Neseniai Baibokuose lankėsi turistai iš Kauno. Tuo metu medaus neturėjau, bet kiek vėliau paštu išsiunčiau jo į Balio ir Vandos Sruogų namus-muziejų Kaune – žmonės ten nueis ir atsiims Baibokų pievų medų.

Dėkoju ir Romo Poškos žmonai Vandai, kurios rūpesčiu rudeniop Baibokai pražysta jurginų žiedais.

– *Ar jūsų giminėje gyva Balio Sruogos legenda, aura?*

– O kurioje giminėje nėra auros, prisiminimų ir pagarbos protėviams? Stengiamės laikytis tam tikrų tradicijų – pavyzdžiui, kiekvienais metais per Žolinę renkame Baibokuose. Kodėl būtent per Žolinę? Todėl, kad ir pats Balys Sruoga į tėviškę stengdavosi grįžti būtent tada. Giminės vyrai mėgsta alų, rašytojui jis irgi patikdavo.

– *Kokia Baibokų vizija?*

– Ta vizija – mano prosenelių gimtinės išsaugojimas ir palikimas ainiam – tai lyg būtinybė ir pareiga. Kadangi jau daugelį metų į šią sodybą užsuka pavieniai žmonės, šeimos, stengiamės, kad aplinka būtų kuo gražiau aptvarkyta, renkame medžiagą mūsų mažajam muziejui. Ateityje Balio Sruogos gimtinė turėtų tapti kultūros paveldo, edukacijos ir tautinės atminties objektu.

Teigiantis gyvenimą stebuklas

Taigi šie metai yra jubiliejiniai. 2016 m. vasario 10 d. Baliui Sruogai sukako 120 metų. Biržų rajono savivaldybės Jurgio Bielinio viešoji biblioteka, parašiusi projektą Lietuvos kultūros tarybai ir gavusi jos finansavimą, prieš pat Žolinę iš Biržų krašto kilusio rašytojo gimtadienį kartu su jo kūrybos gerbėjais atšventė Baibokuose, B. Sruogos tėviškėje.

Bibliotekos idėja paminėti šį didį lietuvių literatūros žmogų jo autentiškoje sodyboje ir pačių Sruogų giminės noras atgaivinti Baibokus pasiteisino su kaupu – visos dienos renginyje nestigo nei žmonių, nei gerų emocijų, nei prasmingų susitikimų ir pokalbių. Darniai susijungė meniniai, pramoginiai ir moksliniai interesai.

Projekto pavadinimą „Teigiantis gyvenimą“ padiktavo paskutinis rašytojo laiškas iš Štuthofo koncentracijos stovyklos. B. Sruoga jame rašė: „Aš nepražysiu, ir jokių būdu man neatsitiks nieko bloga. Mano nuotaika puiki, ir į ateitį aš žiūriu labai ramiai. Esu sveikas ir nusiteikęs optimistiškai, koks ir privalo būti gyvenimą teigiantis rašytojas.“

Baibokuose tą dieną vyko šie renginiai: dviejų parodų atidarymas, liaudiškos ir džiazos muzikos koncertai, 4 pranešimai apie B. Sruogą ir jo kūrybą, susitikimas su kino režisieriumi Algimantu Puipa, filmo peržiūra.

Renginį sudarė kelios dalys: „Balys didysis“, „Baibokų kaimo legenda“, „Balio Sruogos modernizmas“. Ketvirtoji renginio dalis „Sruogynė gyva“ persikėlė į rugpjūčio 15 d., kai buvo lankomos Jasiuliškių kapinaitės, kuriose palaidoti B. Sruogos tėvai ir kiti giminaičiai.

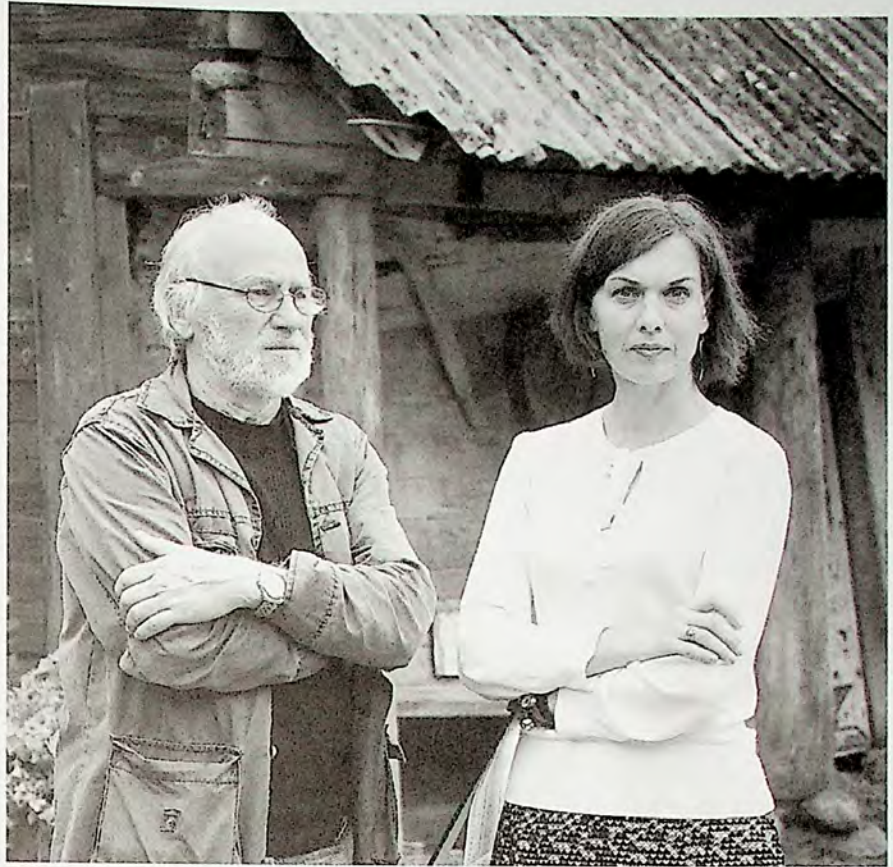

Sruogų giminės amžinojo poilsio vieta Jasiuliškių kapinaitėse, Biržų r. Nuotr. Aurimo Markevičiaus

Pirmąją renginio dieną, rugpjūčio 14-tą, gražaus ir optimistiško gyvenimo teigti atvyko keturios lektorės iš įvairių Lietuvos universitetų. Tai B. Sruogos gyvenimo ir kūrybos tyrinėtojos: Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto Teknologijos skyriaus mokslo darbuotoja dr. Neringa Lašaitė-Markevičienė (kalbėjo apie „Dievų miško“ rašymo ypatumus, redagavimo labirintus ir mįsles, leidybos niuansus, kūrinio rengimą ateityje); Vilniaus universiteto Kauno humanitarinio fakulteto Lietuvių filologijos katedros profesorė dr. Gabija Bankauskaitė-Sereikienė skaitė pranešimą „Maištingasis poetas B. Sruoga“; Lietuvos edukologijos universiteto Lietuvių ir lyginamosios literatūros katedros profesorė dr. Reda Pabarčienė (kalbėjo apie Baibokų kaimo humorą B. Sruogos kūryboje; kas lengviau – prajuokinti ar pravirkdyti skaitytoją?); Kauno Balio ir Vandos Sruogų namų-muziejaus darbuotoja Vaida Bareišaitė (skaitė pranešimą „Susitikimai su Baliu Sruoga“).

Antrosios dalies metu – „Baibokų kaimo legenda“ – Vabalninko Balio Sruogos gimnazijos direktorius Laimutis Štirvydas pristatė buvusios mokinės Guodos Baradinskaitės fotografijas „Baibokai – B. Sruoga gimtinė“. Fotografijose – šiuolaikiniai Baibokai, tačiau bylojantys ilgametę istoriją. Daugelį žavėjo ekspozicijos vieta – išorinė restauruotos klėtelės siena. Ji, pasipuošusi spalvotomis nuotraukomis, daug kam netikėtai tapo fotosesijos vieta.

Antroji paroda, pristatyta troboje esančiame nedideliame muziejėlyje, į Baibokus atkeliavo iš Biržų rajono savivaldybės Jurgio Bielinio viešosios bibliotekos fondų. „Balys iš Baibokų“ jau vasario mėnesį, kai Lietuva minėjo B. Sruogos gimtadienį, buvo pristatyta pačioje bibliotekoje. Tuomet parodos atidaryme svečia-

Kino režisierius Algimantas Puipa ir projekto „Teigiantis gyvenimą“ autorė Indra Drevinskaitė-Žilinskienė. Nuotr. Aurimo Markevičiaus

vosi ir keli Sruogų giminės atstovai. Parodos rengėja – bibliotekininkė Nijolė Taujanskienė. Parodą sudarė kelios dalys, renginio dalyviai buvo supažindinti su B. Sruogos kūryba, kritine, populiariąja literatūra apie ją ir B. Sruogą, taip pat iš Biržų krašto kilusių fotomenininkų bei istorikų darbais.

Viso lauke vykstančio veiksmo nesustabdė net prapliupęs lietus; tuo metu kaip tik koncertavo Biržų kultūros centro etnografinis ansamblis „Bočiai“. Jie atliko romansus, šoko, skaitė eiles.

Laukiamiausias tos dienos svečias – kino režisierius Algimantas Puipa, pastatęs filmą „Dievų miškas“ pagal to paties pavadinimo B. Sruogos romaną, Baibokuose kartu su savo žmona, aktore ir režisiere Janina Lapinskaite viešėjo pirmą kartą.

Klaustytojus itin domino pagrindinio vaidmens atlikėjas aktorius Valentinas Masalskis. Anot režisieriaus A. Puipos, dirbti su juo

nebuvo lengva. Bendrauti, beje, irgi. „Kai ieškai stiprios asmenybės, susiduri su dar stipresne, – taip kalbėjo A. Puipa. Ir pridūrė: – V. Masalskis pagrindiniam vaidmeniui pasirinktas būtent dėl stiprios asmenybės bruožo.“

Autentišką senojo kaimo dvasią kurstė į šventę atvykę garbaus amžiaus aplinkinių kaimų gyventojai, kurių daugelis vis dar mena tikrus ir gyvybingus Baibokus. Nosį kuteno Rinkuškių bendruomenės kepamų blynų ir verdamos sriubos aromatas, o šiltu gėrimu viliojo Vabalninko laisvalaikio ir šeimos centro „Aš Jis“ įsteigtas arbatos sodas. O kur dar patys Sruogos... Algirdas, Virginijus, Birutė, Balys... Ir visi jie – su antrosiomis pusėmis, toliau tęsiantys Baibokų kaimo legendą ir nuoširdžiai teigiantys gyvenimą.

Biržų bibliotekos bendruomenė viliasi, kad graži draugystė, užsimezgusi su Sruogų gimine, inspiuruos dar ne vieną gražų renginį.

Apie mano seną draugą – bardą, dailininką, pedagogą – Edmundą Petrovą

ARŪNAS AUGUTIS

Dailininkas

2016 m. rugpjūčio 1 d. Edmundui Petrovui būtų sukakę tik 60 metų. Jau ketveri metai jo nėra tarp mūsų.

*Mano senas drauge,
Kur laužai be dūmų,
Kur daina be skausmo,
Vynas be kartumo.
Kur tiesa kaip medis
Nemačiom užaugęs,
Kur geltonas javas
Nepavirtęs šiaudu...
Elena Mezginaitė*

Pagal šį eilėrašį kartu su Egidijum Štaru parašyta, Edmundo aranžuota ir atliekama daina daugybei žmonių tapo mūsų kartos simboliu, todėl noriu prisiminti ir rokiškėnams priminti, koks talentingas, o kartu kuklus asmuo ketvirtį amžiaus šalia mūsų gyveno, dirbo, kūrė.

Edmundo Petrovo senelis – carinės Rusijos armijos inžinerinių dalinių papulkininkis, kartu su senele – vokiečių kilmės baronaite, prasiėjęs pilietiniui karui, pabėgo nuo bolševikų į Lietuvą. Neabejoju, jog svarbiausią talentą – muzikinį – Edmundas Petrovas paveldėjo iš savo tėčio Jurgio Petrovo, kuris vaikystėje muzikos mokėsi kartu su tuometinio Šiaulių miesto burmistro sūnumi, vėliau tapusiu žymiu dirigentu Saulium Sondeckiu. Edmundo tėtis buvo akordeonistas virtuozas,

*Bardas Edmundas Petrovas.
Nuotr. Arūno Augučio*

savo karjerą pradėjęs vos 15-kos ir Antrojo pasaulinio karo metu grojęs atostogaujantiems ir sužeistiems vokiečių kareiviams Palangos kurhauze ir taip padėjo išlaikyti sunkiai besiverčiančią, iš visiškai sugriautų Šiaulių pabėgusią šeimą. Oficialiai nebaigęs jokių mokslų, iki senatvės galėjo sugroti sudėtingiausius kūrinius, nors pagrindinė profesija buvo dailininkas apipavidalintojas.

Edmundas pradėjo groti taip pat anksti. 16-kos m. Šiaulių 7-ojoje

vidurinėje mokykloje su draugais įkūrė roko grupę, kurioje grojo ritmine gitara ir dainavo. Repertuaras buvo labai rafinuotas ir sudėtingas, o grupė tarp Šiaulių jaunimo labai populiari. Kai įstojo į Šiaulių pedagoginį institutą, buvo pakviestas groti ir dainuoti į šios aukštosios mokyklos roko ansamblį. Visi roko grupės dalyviai vėliau tapo žinomų muzikinių kolektyvų nariais: Romas Šiaudkulis tapo grupės „Vairas“ būgnininku, Silvestras Dirginčius bosine gitara grojo „Estradinėse melodijose“ ir kituose Vilniaus filharmonijos ansambliuose, Artūras Kelpša tapo žinomu klasikinės gitaros atlikėju ir dėstytoju. Į koncertus ir šokių vakarus, kuriuose grodavo, patekti buvo gana sunku. Jaunimas verždavosi tokiais būriais, kad tvarką prižiūrėdavo gausios milicijos pajėgos, dažnai net Sovietų armijos kareiviai iš Šiaulių karinio oro uosto.

Paskutiniuose kursuose Edmundas susidomėjo dainuojamąja poezija arba, kaip dabar sakoma, bardų judėjimu. Pasipylė dainos pagal J. Strielkūno, M. Martinaičio žodžius, kartu su dabar visoje Lietuvoje žinomu klasikinės gitaros atlikėju Artūru Kelpša sudarė duetą, kuris dalyvavo visuose įmanomuose dainuojamosios poezijos festivaliuose ir koncertuose. Edmundas ypač vertino iš Rokiškio krašto kilusios

Elenos Mezginaitės nuoširdžias ir muzikalias eiles. Su poete buvo asmeniškai pažįstamas.

Kolegos bardai gyrė Edmundą Petrovą už virtuozinę grojimą gitara, puikias muzikines kompozicijas ir aranžuotes. Štai atsiverčiu Rūtos Oginskaitės knygos apie Vytautą Kernagį „Nes nežinėjau, kad tu nežinai“ 312 puslapį ir nuotraukoje šalia Vytauto Kernagio, Laimio Vilkončiaus, Gintarės Jautakaitės, Vilijos Grigonytės, Alfredo Kukaičio, Artūro Kelpšos matau jauną, ilgaplaukį Edmundą, kuris kartu su visomis šiomis žymybėmis dalyvavo garsiuosiuose Palangos muzikiniuose festivaliuose. Jis pažinojo daugybę muzikantų, dainininkų, aktorių, kurie iki šiol atsimena jo sukurtas dainas. Virgis Stakėnas, Paulius Arlauskas, Aleksas Andriuškevičius, Romas Naidzinavičius, Rolandas Paulauskas, Romas Gižys, Ilona Papečkytė, Alfredas Kukaitis ir daugybė kitų autorinių dainų atlikėjų buvo artimi Edmun-

Edmundas Petrovas – Šiaulių pedagoginio instituto roko ansamblio narys.
Nuotr. iš Arūno Augučio asmeninio archyvo

do draugai. Daugumos iš jų dainos pateko į 1991 m. išleistą vinilinę dainuojamosios poezijos plokštelę „Dabar, kai galima“. Edmundas Petrovas šiame diske prisistatė su daina pagal Elenos Mezginaitės žodžius „Tamsa į mane...“ Ant plokštelės voko nurodyta autoriaus gyvenamoji vieta – Rokiškis...

Edmundas Petrovas buvo aktyvus Šiaulių dainuojamosios poezijos klubo, kurį įkūrė Virgis Stakėnas, dalyvis. Klubo nariai koncertavo visuose didžiuosiuose Lietuvos miestuose, aplankė daugumą Lietuvos miestų ir miestelių. 1987 m., kai Edmundas persikėlė gyventi į Rokiškį, jis tebeplaukė tvirtus

Šiaulių pedagoginio instituto roko grupė. Antras iš kairės – Edmundas Petrovas. Nuotr. iš Arūno Augučio asmeninio archyvo

Mokytojo Edmundo Petrovo dailės pamoka gamtoje. Nuotr. Arūno Augučio

melodijoms ir pasirinktiems dainų tekstams būdinga elegiška nuotaika, pilna susimąstymo apie žmogaus gyvenimo prasmę ir egzistenciją. Tačiau artimų draugų būryje Edmundas dažnai nustebindavo nuostabiu išradingumu, sugebėjimu viską paversti kūryba. Kartą parašė dainą prie originalios melodijos priderinęs grubius vieno savo pažįstamo posakius. Daina vadinosi „Tavo figūra kaip du šunys surišti“ ir buvo tikras juodojo humoro šedevras, gaila, išlikęs tik kelių artimų draugų prisiminimuose. Su savo gitara išdarinėdavo neįtikėtinus dalykus, pavyzdžiui, stygas suderindavo tik jam vienam žinoma tvarka ir grojant pasigirdavo egzotiški garsai, primenantys japonų ar indų melodijas. Vienas iš Edmundo muzikinių triukų buvo grojimas viena gitara keturiomis rankomis. Labai gaila, kad šių ir daugybės kitų Edmundo sugalvotų dalykų niekas niekada nebeįvyko.

Jis taip ir nesugebėjo išleisti išsamios savo dainų kompaktinės plokštelės, nors kai kurių dainų įrašus pasidaryti įkalbėjo senas jo draugas, ansamblio „Vairas“ va-

ryšius su daugybe muzikuojančių asmenybių. Rokiškyje koncertuodamas su juo visada susitikdavo ir į savo koncertus pakviesdavo Gytis Paškevičius, visiems gerai pažįstami „Vairo“ ir „Jonio“ muzikantai. Gytis Paškevičius net ketino į savo repertuarą įtraukti keletą Edmundo kūrinių, kuriais nuoširdžiai žavėjosi. Artima pažintis siejo su „Bix“ lyderiu Saulium Urbonavičium (geriau žinomu pravarde Samas) ir kitais šios grupės muzikantais. Yra dalyvavęs bendruose projektuose su dainininkėmis Saule Laurinaityte-Saule ir Neda Malūnavičiūte.

Puikus muzikinis skonis, preciziškas ir virtuoziškas grojimas, jaunatviškai nuoširdus, nestiprus, tačiau skaidrus balsas iš vienos pusės ir nepaprastas kuklumas iš kitos buvo dvi neatsiejamos Edmundo Petrovo asmenybės dalys. Šiuo atžvilgiu jis buvo visiškai nešiuolaikinis – niekur nesiverždavo pats, laukdavo kvietimų į festivalius, renginius, nesidraskydavo dėl honorarų. Jis bjaurėjosi

visokių muzikinių realybės šou dalyviais, nepaisančiais padarumo ir menkų muzikinių gabumų vidutinybėmis, bandančiomis įsiteikti žiūrovui pigiomis, nuvalkiotomis dainelėmis. Pats iki visiško tobulumo nušlifudavęs savo dainas ir kruopščiai ruošdamasis koncertams, jis negalėdavo suprasti, iš kur lietuviškoje muzikoje tiek vulgarumo, banalumo ir popso. Dainuojamosios poezijos koncertuose Edmundas niekada nebuvo publikos linksmintojas – jo

Rokiškio dailininkai dailės studijoje. Iš kairės: Arūnas Augutis, Edmundas Petrovas ir Raimondas Gailiūnas. Nuotr. iš Arūno Augučio asmeninio archyvo

Edmundas Petrovas (trečias iš kairės) su langinių tapybos plenero dalyviais. Nuotr. iš Nidos Lungienės asmeninio albumo

dovas Vytautas Katilius. Vis dėlto kompaktinę plokštelę su 7 dainomis nedideliu tiražu LNK televizijos studijoje išleido kitas artimas bičiulis – Kastytis Stumbrys, labiau žinomas televiziniu pseudonimu Vaiduoklis. Skaudžiausia tai, kad ne visos dainos įrašytos, įamžintos, nes Edmundas savo dainų niekada neužrašinėdavo natomis, nors iš natų groti mokėjo. Galėjo sugroti įmantrias pjeses, skirtas klasikinei gitarai, sudėtingas roko balades iš „The Beatles“, „Police“, „Led Zeppelin“, „T. Rex“ ir kitų roko ansamblių repertuaro, bet savo daugumos dainų neišsaugojo, vis sakydavo, kad dar bus laiko, o vėliau pritrūko jėgų. Liko neįrašytos pačios geriausios Edmundo dainos, kurios, sėkmingai susiklosčius aplinkybėms, galėjo atnešti jam įžymybės statusą. Tai galėtų būti puikiausia iliustracija devizui: „Niekada neatidėliok ateičiai to, ką gali padaryti dabar.“

Edmundas Petrovas ruošiasi tapyti langinę. Šalia – Bronius Pranaitis. Nuotr. Arūno Augučio

Savotiškas Edmundo kūrybos įvertinimas įvyko 2011 m. rudens Panevėžio muzikiniame teatre susirinkusiai miesto kūrybinei visuomenei minint poetės Elenos Mezginaitės septyniasdešimtmetį. Vakaras prasidėjo ir baigėsi jau minėta daina „Mano senas drauge“, kuri pradžioje skambėjo iš 1979 m. Edmundo įgrotu įrašo, o finale ją atliko muzikinio teatro orkestras ir mišrus choras, džiazo vokalinis kvartetas

„Camerata“ bei solistas G. Jakubėnas. Mačiau, kaip dainos autoriaus skruostu nusirito ašara. Po šio renginio Panevėžio muzikinio teatro orkestro vadovas kreipėsi į Edmundą ir prašė iš jo daugiau kūrybinių, stebėjosi jo meistrišku grojimu, dainos aranžuote. Edmundas pažadėjo, bet neištesėjo, nes jam buvo likę gyventi penki mėnesiai. Jėgos seko.

Rokiškio dailininkai Sigitas Daščioras (kairėje) ir Edmundas Petrovas pakeliui į parodą.
Nuotr. Gintauto Dainio

Mažai kas žino, kad Edmundas buvo puikus fotografas, ne tik fotografuodavęs, bet ir pats ryškines fotojuostas bei fotografijas. Kurį laiką šį darbą jis dirbo Šiaulių elektros tinkluose ir net surengė meninės fotografijos parodą.

Tačiau antra pagal svarbą kūrybinės raiškos sritis jam buvo dailė. Nors personalinių parodų taip ir nesurengė, bet, atstovaudamas Rokiškio dailei ir dailininkų klubui „RODA“, dalyvavo daugiau kaip 50 įvairiausių parodų Vilniuje, Panevėžyje, Ukmergėje, Utenoje, Anykščiuose, Rokiškyje, daugybėje kitų miestų ir kaimyninėje Latvijoje. Rokiškio dailininkų klubo pavadinimą „RODA“ (pagal žodžių „Rokiškio“ ir „dailininkai“ pirmąsias dvi raides) sugalvojo taip pat Edmundas. Jo tapybos darbai pasklido po Lietuvą. Kol nesiskundė sveikata, buvo nepamainomas Rokiškio langinių tapymo plenerų

dalyvis. Šalia Edmundo ir jo gitaros visada susiburdavo linksma kompanija.

Dar daug ką galima būtų parašyti apie Edmundą: apie tai, koks jis buvo dailės pedagogas, apie jo meilę gamtai, pomėgį keliauti, apie jo subtilų humoro jausmą, apie tai, kaip sunkiai sirgdamas jis stengėsi neapsunkinti savo artimųjų ir draugų. Mano senas draugas buvo nuostabus pasakotojas. Labai gailiuosi, kad neįrašiau nė vienos jo papasakotos istorijos iš nuotykių pilno muzikanto gyvenimo, kurios išspausdintos ant popieriaus galėjo tapti tobulais literatūriniais kūriniais, pilnais šmaikštumo ir liūdesio, susimąstymo apie gyvenimo prasmę ir kūrybos džiaugsmą. Kai Edmundui užeidavo ūpas, kupinos paradokso istorijos skleidėsi viena po kitos.

Šio žmogaus istorijoje man įdomiausia ir skaudžiausia tai, kad,

matyt, mūsų šalis yra labai nepalanki terpė kūrybingai ir talentais apdovanotai asmenybei. Edmundas Petrovas beveik 25-erius m. pragyveno Rokiškyje ir, jam iškeliavus Anapilin, neliko beveik jokių kūrybinių pėdsakų, išskyrus jo tapytas langines ir kelis pas draugus likusius paveikslus.

Per 25-erius nepriklausomybės metus niekam iš Rokiškio valdžios ir kultūros skyriaus veikėjų net į galvą neatejo pradėti kaupti kad ir kuklią Rokiškio dailininkų darbų kolekciją, nupirkti nors vieną ar du paveikslus per dešimtmetį, antraip ateities kartos manys, kad po Liongino Šepkos šiame krašte dailės srityje nieko nevyko, o siautėjo didžiulė kultūrinė KRIZĖ.

P. S. Išlydint Edmundą į paskutinę kelionę, draugai į jo karstą įdėjo Elenos Mezginaitės eilėraščių knygą „Mano senas drauge“...

Edmundas Petrovas. *Ties riba*. 2002 m., kartonas, akrilas, 25x25 cm

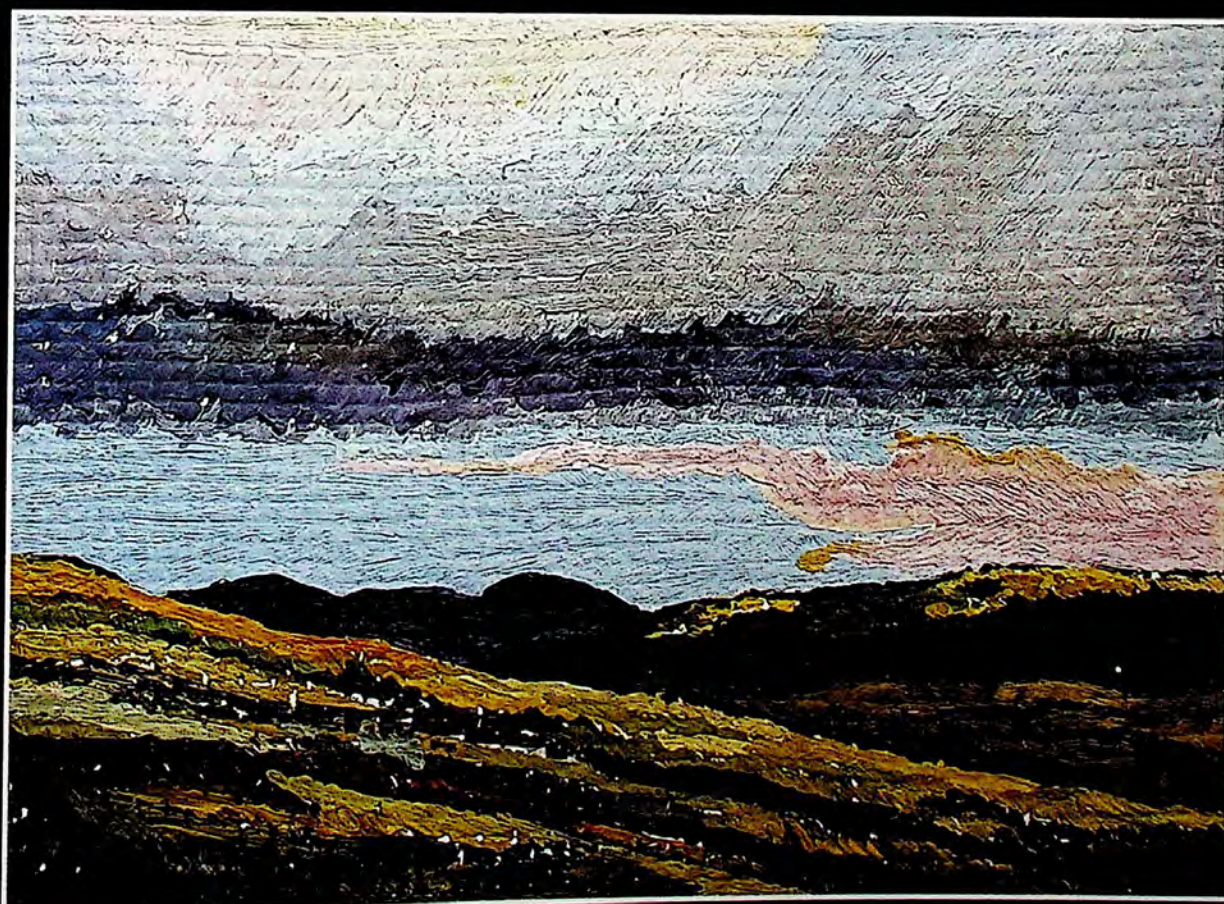
Edmundas Petrovas. *Siena*. 1999 m., kartonas, akrilas, 50x75 cm

Edmundas Petrovas. *Vizija*. 2000 m., kartonas, akrilas, 50x75 cm

Edmundas Petrovas. *Rieduliai*. 1999 m., kartonas, akrilas, 50x75 cm

Edmundas Petrovas. *Peizažas. Miniatiura*. 1985 m., kartonas, aliejus, 9x12 cm

Edmundas Petrovas. *Pilnatis*. 2002 m., kartonas, akrilas, 25x25 cm

Šimtmečius puoselėtos vertybės Ilzenbergo dvare

RASA VINGELIENĖ

Rokiškio Juozo Keliuočio viešosios bibliotekos dailininkė

Rokiškio rajone esantis, prie pat Latvijos sienos, šalia Ilgio ir Apvalasų ežerų įsikūręs daugiau nei 500 m. istoriją menantis ir atgimęs Ilzenbergo dvaras šiandien puošia ir garsina Lietuvą. Jei 2003 m. šia vieta nebūtų susidomėjęs verslininkas Vaidas Barakauskas, kuris kartu su aplinkine žeme įsigijo nykstantį dvarą, dvaro ansamblio pastatai būtų sugriuvę, o parkas pavirtęs sunkiai pereinamomis džiuŅglėmis. Dvaro sodyba prikelta naujam gyvenimui – nepriekaištingai sutvarkyta milžiniška dvaro teritorija, įrengtas didžiulis ir įspūdingas parkas, parko teritorijoje iškasti užpelkėję tvenkiniai, pasodintas naujas sodas,

sutvarkyta ežero pakrantė, įrengtas Meilės tiltas, nutiesti vaikščiavimo takai, įrengtos įvairios poilsio ir pramogų aikštelės, pastatyta renginių estrada. Dvaro teritoriją juosia įspūdingo ilgio akmeninė tvora. Dvarvietė sugrįžo prie savo šaknų – remiantis istorinėmis dvarvietės nuotraukomis ir aprašymais iš griuvėsių autentiškai atstatyti sunykę statiniai – svirnas, ūkinis pastatas, rūkykla, arklidė, ledainė-sandėlis, pirtis ir kiti statiniai. Čia auginama ir gaminama tik itin švari ir natūrali žemės ūkio produkcija. Ilzenbergo dvaras tapo vienu didžiausiu Baltijos šalyse įkurtu biodinaminiais pagrindais veikiančiu ūkiu.

Dvaro įkūrimo istorija

I šeštą šimtmetį įkopus Ilzenbergo dvaras buvo įkurtas 1515 m. Jį įkūrė Livonijos ordino vasalas Berndtas Kersenbrockas. Jam priklausė 615 ha žemės ir dar 2234 ha žemės su valstiečiais. Dvaras pirmiausia paminėtas vokiečių šaltiniuose. Šią teritoriją nuo XIII a. valdė Livonijos ordinas. Pirmasis jo savininkas Livonijos ordino riteris Berndtas Kersenbrockas šią nuostabią vietą atrado važiuodamas apžiūrėti jam paskirtų žemių. Jis žinojo, kad Leno teisėmis paskirta valda reiškę, jog Kersenbrockai, jeigu jiems patiks, Ilzenberge galės įsikurti iki gyvos galvos, o beveik

Fasadinė rūmų pusė, 2016 m. Nuotr. R. Vingelienės

Bajoriškasis Ilzenbergo dvaro periodas

Idiliškam pirmajam Ilzenbergo dvaro gyvavimo šimtmečiui pasibaigus, kraštą užgriuvo karas su Švedija, kuris tapo gyventojams sunkių išbandymų laikotarpiu. Karo metais buvo nusiaubtos ir ištuštėjusios Ilzenbergo dvaro apylinkės. Spėjama, kad XII a. trys švedų paliktos patrankos Ilzenbergo dvare įrodo, kad dvarą taip pat palietė kariniai veiksmai (1926 m. Livija Dimšaitė tris istorines patrankas padovanojo Kaune esančiam Vytauto Didžiojo karo muziejui; šiuo metu šalia svirno stovi patrankų dvynės, padirbdintos pagal XVII a. karo pabūklų gamybos technologiją). Keitėsi dvaro šeimininkai. Viduramžiais bajorai tuokdavosi tik su savo luomo atstovais, todėl nepaisant jokių aplinkybių, dvaras atitekdavo vien tik į bajorų rankas. 1616–1642 m. dvaro šeimininku buvo Vilhelmas Heikas (Wilhelm Heyck), vėliau, 1642–1653 m. – Nikolausas fon Korfas (Nicolaus von Korff), 1653–1677 m. dvare šeiminkavo Ernstas fon Zakenas (Ernst von Sacken), 1677–1687 m. – Magnusas Ernstas fon Korfas (Magnus Ernst von Korff). Korfų giminės

Rūmai prieš rekonstrukciją. Nuotr. iš: www.ilzenbergas.lt

3 tūkst. ha žemės su valstiečiais paveldės jų vaikai ir anūkai. Tačiau Berndtas save laikė ne tik kariu, bet ir prekybininku. Jo giminė ne tik valdė žemes ir vertėsi žemės ūkiu, bet ir per Rygos uostą prekiaavo su užsieniu grūdais, sviestu, derva, prieskoniais ir kitais žemės ūkio produktais. Berndtui šis užsiėmimas patiko, ir jis, jo manymu, buvo naudingas, todėl ir Ilzenbergą jis norėjo aplankyti grynai verslo sumetimais. Šiltą ir sausą rudenį Berndtas Kersenbrockas iškeliavo iš Vokietijos į Livonijos ordino

pakraštį. Karietai (dabartiniai dvaro lankytojai taip pat gali pasivažinėti XIX a. viduryje Austrijoje pagaminta karieta „Victoria“) sustojus ant aukštos Ilzės kalvos (vokiškai – *Ilzenberg*), Berndtą sužavėjo nepakartojamas vaizdas nuo kalvos į papėdėje esantį Ilgio ežerą. Čia jis pastatė dvarą, kuriam ir prigijo vokiškas kalvos pavadinimas Ilzenbergas. Dvaro įkūrėjui puikiai sekėsi ne tik valdyti savo žemes, bet ir prekiauti čia užauginta produkcija. Kersenbrockų giminė jį valdė ilgiau kaip šimtmetį – iki 1616-ųjų.

Dvaro rūmai iš toli, 2016 m. Nuotr. R. Vingelienės

atstovai paliko žymų pėdsaką Livonijos, Kuršo, Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės, Abiejų Tautų Respublikos, Vokietijos ir Rusijos istorijoje, taip pat bendradarbiavo ir giminiavosi su pirmaisiais Ilzenbergo dvaro savininkais Kersembrockais. 1687–1863 m. Ilzenbergo dvarą valdė bajorų von Orgies-Rutenbergu giminė. Pirmasis giminės atstovas Adamas von Orgies gen. Rutenberg, 1679–1716 – Fridrichas Vilhelmas (Friedrich Wilhelm von Orgies gen. Rutenberg). 1712–1775 Ilzenbergo dvaro paveldėtojas – Kristofas Georgas (Christoph George von Orgies gen. Rutenberg). 1775 m. Ilzenbergo dvarą kaip vyriausias sūnus paveldėjo Kristoferis Johanas (Christoffer Johann von Orgies gen. Rutenberg), kai kuriuose šaltiniuose įvardijamas Johanu Kristoferiu. 1809 m. dvarą paveldėjo Georgas Fridrichas (Georg Friedrich von Orgies gen. Rutenberg).

Bajoriškojo Ilzenbergo dvaro periodo pabaiga

1863 m. baigėsi bajoriškasis Ilzenbergo dvaro periodas. Paskutinis Orgies-Rutenbergu giminės dvaro valdytojas buvo didikas Ernstas Ditrichas (Ernst Dietrich Victor von Orgies gen. Rutenberg), kuris neturėjo palikuonių. 1861 m. prasidėjus žemės reformai, baudžios panaikinimui ir 1863 m. sukilimui, Ernstas Ditrichas spruko į Paryžių, o Ilzenbergo dvarą pardavė iš Rusijos atvykusiam vokiečių kilmės geležinkelio inžinieriui N. N. Fuchsui (N. N. Fuchs), jau neturėjusiam bajoro titulo. Jis valdė trumpai – trejus metus, nors per tą laiką jis sugebėjo perstatyti dvaro rūmus, kurie iš esmės nepakeisti tokie išliko iki mūsų dienų. Pasak gamtininko G. Isoko, užrašiusio vietinių žmonių pasakojimus apie Ilzenbergą, buvo sukurta legenda apie Ilzenbergo dvaro pa-

Livijos Dimšienės dukros dvaro rūmų verandoje, 1935 m. Nuotr. iš: www.ilzenbergas.lt

adinimo kilmę, kurioje teigiama, kad XIX a. vokiečių kilmės carinės Rusijos inžinierius tiesė šiame regione geležinkelį, vėliau nusipirko šioje vietoje žemės ir pastatė joje rūmus, kuriuos žmonos Ilzės garbei (nėra išlikę žinių, koks buvo tikslus N. N. Fuchso žmonos vardas – Ilzė ar Elza) pavadino Ilzenbergu.

Dvaro valdytojai – bajorų Dimšų šeima

Vokiečių valdymo era Ilzenbergo dvare baigėsi 1896 m. Buvęs dvaro savininkas N. N. Fuchsas pardavė dvarą iš Zdoniškės (Telšių r.) kilusiam lenkų bajorui Eugenijui Dimšai (Eugeniusz Dymśa, 1853–1918), dirbusiam carinės Rusijos geležinkeliuose. Bajorų Dimšų šeima dvarą valdė iki Antrojo pasaulinio karo. Aukštosios kelių ir komunikacijos mokyklos (Peterburge) absolventas Eugenijus Dimša vedė iš žymios rumunų šeimos kilusią rumunę Liviją Majorescu (Livia Maiorescu, 1863–1946). Pirmojo pasaulinio karo metais E. Dimša su šeima gyveno Peterburge. Tuo metu (1915–1916 m.) Ilzenbergo dvare buvo įsikūręs vokiečių oku-

Eugenijus Dimša su šeima. Nuotr. iš: www.ilzenbergas.lt

pacinės kariuomenės aštuntosios raitelių gvardijos štabas su generolu priešakyje. E. Dimša susirgo sunkia onkologine liga. Norėdamas gydytis nuo vėžio, kartu su šeima išvyko iš Peterburgo į Švediją, gydymas nepadėjo ir 1918 m. jis mirė. Lietuvoje prasidėjus žemės reformai, dvaras smarkiai nuniokotas. Dvaro valdytojai ir jo apylinkių gyventojai buvo lietuviai, tai nulėmė šios teritorijos likimą. 1920 m. brėžiant sieną tarp Lietuvos ir Latvijos, dvaro teritorija atsidūrė nedideliame Lietuvai priklausančiame, bet į Latvijos teritoriją įsiskverbusiame iškyšulyje, perpus buvo padalytas ir Ilgio ežeras, deja, ta dalis dvaro žemių, kuriose daugiausia gyveno latviai,

Svirnas – tvirčiausias statinys, 2016 m. Nuotr. R. Vingelienės

atiteko Latvijai ir dvaro valdos labai sumažėjo. Dar labiau jų sumažėjo per 1935 m. vykdytą žemės reformą. 1920 m. Livija Dimšienė (Majoresku) grįžo į nuniokotą Ilzenbergo dvarą, kurį kartu su dukromis Janina Klara Dimšaitė (1894–1991) ir Livija Emilija Dimšaitė (1899–1970) valdė iki 1940 metų.

Ilzenbergo dvarą valdžiusios moterys

Apie moterų valdymo metus išlikę tik gražūs prisiminimai: buvę dvaro tarnautojai ir jų palikuonys pasakojo, kad dvarą valdžiusios moterys buvo labai jautrios ir teisingos, mylėjo žmones, mėgdavo artimai bendrauti, bėdai ištikus, gailėdavo ir užjausdavo, įvairiomis progomis tarnams ir jų vaikams dovanojo dovanas. Dvarą valdžiusios moterys nebuvo reiklios maistui, mėgo paprastus valstietiškus patiekalus, kasdien vilkėjo paprastus, nuo tarnų nesiskiriančius drabužius, nors įvairių progų metu, kaip ir derėjo aukštuomenės damoms, mėgo puoštis. Pasak Ilzenbergo dvare dirbusios virėjos, tarnaitės ir ekonomės Vero-

nikos Prakopavičienės–Griškėnaitės „dvarininkė Livija Dimšienė buvo rumunė dainininkė, dainavo Rumunijos karalienei“, „nepaprastai gražiai grojo pianinu“, „mokėjo rusų, lenkų, prancūzų, anglų, vokiečių kalbas, o lietuviškai silpnai“. Kaip rašo rumunų istorikas Vasile Docea, 24 m. Livija Majoresku buvo karalienės Elžbietos freilina Rumunijos karaliaus Karolio I (1866–1914) dvare. Jos tėvas Titu Majoresku (Titu Liviu Maiorescu, 1840 02 15 Krokva – 1917 06 18 Bukareštas) buvo išskirtinė asmenybė Rumunijoje XIX a. pabaigos – XX a. pradžios istorijoje. Livija Dimšienė artimai draugavo su Onuškie dvaro šeimininke Marija Adomina Komariene, o Livija Emilija Dimšaitė – su Komarų dukra Marija Vitolda Diana Komaraite. Remiantis Aldonos Radeckienės–Trečiokaitės, Veronikos Prakopavičienės–Griškėnaitės atsiminimais, tarpukariu Livija Dimšienė su dukra Livija Emilija dvare gyveno ne vienos, dalį dvaro gyvenamųjų patalpų nuomojo joms patarnavusiems dvariškiams bei valstybinių tarnybų pareigūnams.

Taip pat kurį laiką dvare gyveno Ilzenbergo dvaro žemės nuomininkas Pranas Budreika su šeima, Onuškie apylinkės policijos viršininko, prižiūrėjusio nemažą Lietuvos–Latvijos pasienio dalį, Vinco Urbono šeima. Labai šiltus santykius dvaro savininkės palaikė su kambarine ir senuoju ūkvedžiu Kondrotu, kuris, kaip ir ponių kambarinė, rūpinosi dvaro ūkiu, buitimi bei tvarka. Kurį laiką vienas rūmų kambarys buvo išnuomotas Lietuvos–Latvijos sienos Ilzenbergo perėjimo punkto raštinei. Dvare nuolat virė kultūrinis ir ūkinis gyvenimas: į Ilzenbergo dvarą dažnai atvykdavo svečių iš kitų Lietuvos dvarų, Rumunijos, Belgijos ir Lenkijos. Svečiai puotaudavo, pramogaudavo didžiuliam dvaro parke, plaukiavo, irstydavosi valtele, žvejodavo, vėžiaudavo Ilgio ežere, medžiodavo dvaro apylinkėse. Ne tik svečiai, bet ir vietiniai gyventojai galėjo nebūdžiami gaudyti ežero gėrybes, miškuose uogauti ir grybauti. Dvaro sodyboje buvo švenčiamos bendros latvių ir lietuvių šventės (tokios kaip Joninės, gegužinės ir kt.), kurių metu dvaro valdytojos, būdamos kartu su

samdiniais ir laisvaisiais ūkininkais, stebėdavo linksmybes iš šalies.

1940 m. Sovietų Sąjungai aneksavus Lietuvą ir prasidėjus šalies sovietizacijai, dvarai ir dvarininkams priklausiusios žemės buvo konfiskuojamos, o jų savininkams grėsė tremtis. Paskutinėms dvaro savininkėms pavyko išvengti tremties. Livija Dimšienė su dukromis išvyko į gimtinę, kur mirė 1946 m. ir buvo palaidota Majoresku šeimos kape šalia tėvo Titu Serban Voda (Belu) kapinėse Bukarešte.

Dvaro nykimo dešimtmečiai

1948 m. Ilzenbergo dvaras atiteko kolūkiui „Aušra“, vėliau tapusiam Onušio tarybiniu ūkiu. Pokario metais sovietų valdžia Ilzenbergo dvaro rūmus ir parką naudojo įvairiems kultūriniais bei visuomeniniams renginiams. Dvaras tapo svarbiausia regiono kultūrinių susibūrimų, koncertų ir švenčių

Trys švediškos patrankos, 2016 m. Nuotr. R. Vingelienės

vieta. 1963 m. parkas įtrauktas į saugomų objektų sąrašą, kurio apsauga ir priežiūra buvo patikėta tarybinio ūkio vadovams. Naujieji šeimininkai mažai dėmesio skyrė rūmų ir parko tvarkymui. Turėdama didelių užmojų dvare įkurti sveikatingumo profilaktoriumą, 1966 m. dvarvietę su retų augalų parku ir neblogai

išsilaikiusiu rūmu bei pradėjusiais griūti ūkio statiniais įsigijo Panevėžio „Ekranas“ įmonė, tačiau šio sumanymo ji nerealizavo. 1970 m. dvaro rūmai iš dalies rekonstruoti – buvo įrengti gyvenamieji kambariai, pramogų salė, restauruoti didžiuliai dvaro vyno rūšiai, pagražinta rūmų išorė ir vidaus patalpos, tačiau visi

Tvarka sugrįžo ir į Ilgio ežero pakrantę, 2016 m. Nuotr. R. Vingelienės

dvaro rūmai ir aplinkiniai pastatai nebuvo sutvarkyti.

1990 m. Lietuvai atkūrus Nepriklausomybę, prasidėjusios permainos turėjo lemtingų pasekmių Ilzenbergo dvaro sodybos likimui – tai buvo vienas nykiausių periodų dvaro istorijoje. Nuo 1992 m. dvarvietė neturėjo šeimininko, neprižiūrimi ir apleisti jos pastatai ėmė nykti, dalis dvarvietės pastatų visiškai sugriuvo, rūmai buvo pritaikyti kolūkinio gyvenimo reikmėms, o parkas virto menkai prižiūrimu mišku. Dar daugiau žalos niekieno neprižiūrimam dvarui padarė į dvaro sodybą įsisukę vagys, kurie vogė viską, jie net sugėbėjo išlupti pastatų akmenis.

Dvaro prikėlimas naujam gyvenimui

2003 m. naujam gyvenimui iš beveik griuvėsiais virtusių dvarvietė prikėlė ir modernų biodinaminiais pagrindais veikiančią ūkį įkūrė verslininkas Vaidas Barakauskas. 2012 m. pradėtas dvarvietės atstatymas. „Tuomet visi jautėmės pakylėti. Supratome, kad darome kažką svarbaus – neleidžiame numirti tam, kas nusipelnė ilgo gyvenimo. Tai

lyg ilga istorinė drama su laiminga pabaiga,“ – šaltą gruodžio rytmetį Ilzenberge prisiminė Vaidas Barakauskas. Dvaro atgimimo pradžiai įamžinti į žemę buvo įkasta kapsulė su dvaro istorija ir palinkėjimais ateinančioms kartoms. Naujasis dvaro šeimininkas per penkerius metus atstatė visus dvarvietės pastatus ir pritaikė juos biodinaminio ūkio reikmėms. „Ketverius metus vykę atnaujinimo darbai pareikalavo ne tik finansinių, bet ir didelių laiko bei energijos investicijų. Kita vertus, galimybės leido, jog Ilzenbergo dvaras taptų turbūt greičiausiai atnaujinta dvarvietė visoje Lietuvoje. Kitos dvarvietės, kaip žinome, tvarkomos dešimtmečiais ir dažnai tik rekonstruojami pastatai. Šiuo atveju yra sutvarkytos visos aplinkinės žemės ir įrengtas didžiulis parkas, taip sutvarkytą turi nebent Tiškevičių rūmai Palangoje,“ – pasakojo dvaro savininkas. Tačiau didžiosios dalies išsibarsčiusių dvarvietės žemių sutelkimas į vieną juridinę vietą užtruko ilgiau kaip dešimt metų. Verslininkas iš pradžių įsigijo tik 10 ha žemės, jos reforma dar nebuvo baigta ir

daugiau žemės nusipirkti nebuvo galimybių. „Norint dvare imtis ūkinės veiklos, žemės reikia keletu šimtų hektarų. Tad pati didžiausia parengiamojo etapo dalis ir buvo – kaip supirkti žemę dvarui, kad jame būtų galima ūkininkauti,“ – teigė Vaidas Barakauskas. Šiuo metu bendrovei „Ilzenbergo dvaras“, kuriai vadovauja Vaidas Barakauskas, priklauso beveik 500 ha žemės šalia dvaro esančiose teritorijose.

Ilzenbergo dvare veikiantis biodinaminis ūkis

Kitaip nei dauguma verslininkų, kurie atstatomus dvarus paverčia viešbučiais, muziejais ar įvairiomis erdvėmis laisvalaikiui, Vaidas Barakauskas Ilzenbergo dvarvietę skyrė ne tik pramogoms, bet ir prikėlė jį naujai misijai: čia įkūrė didžiausią Baltijos šalyse biodinaminiais pagrindais veikiančią ūkį, kuriame jau trečią ūkininkavimo sezoną auginama ir gaminama tik itin švari ir natūrali žemės ūkio produkcija bei pardavinėjami sveiko maisto produktų krepšeliai. Dvarvietė sugrįžo prie savo šaknų: dvare daroma tai,

Tiltas į Meilės salą. 2016 m. Nuotr. R. Vingelienės

kas buvo daroma beveik visus istorijos šimtmečius, net ir pirmieji Ilzenbergo dvaro savininkai bajorai Kersenbrockai 1515 m. buvo įsikūrę Ilzenberge pirmiausia dėl galimybės verstis žemės ūkiu ir plėtoti prekybą ūkio produktais. „Dvarvietė sugrįžo prie savo šaknų: čia vėl gyvena ir dirba žmonės, auginami gyvuliai, sėjami laukai, verda bendruomenės gyvenimas. Norime priminti istoriją ir parodyti lankytojams, kad dvaras – tai ne tik puošnūs rūmai, bet ir kasdienis rūpestis bei sunkūs ūkio darbai,“ – teigia Ilzenbergo dvaro savininkas Vaidas Barakauskas. Nuolat greitėjantis gyvenimas nustūmė į šalį šimtmečius puoselėtas vertybes. Pasikeitus požiūriui į maistą, natūralūs, sveiki produktai tapo retenybe ant mūsų kasdieninio stalo, dažnai vartojame įvairiomis cheminėmis medžiagomis užterštus maisto produktus, nesusimąstydami apie jų žalą organizmui. Ūkininkaujant pagal biodinaminius principus, žemės ūkio produkcija užauginama be trąšų, o maisto produktai pagaminami be jokių dirbtinių priedų. Visa natūraliai užauginta dvaro ūkio produkcija perdirbama ir pačių parduodama. Toks ūkininkavimo būdas, kai procesas „nuo grūdo iki valgytojo stalo“ – tose pačiose rankose, yra Ilzenbergo ūkininkavimo veiklos pagrindas ir svarbiausias principas. Ilzenbergo dvaro ūkyje ganosi kelių dešimčių aubrakų (mėsinių galvijų) banda, karvės, avys, narvuose gausias šeimynas veda triušiai, aptvaruose vaikšto pulkai vištų, žąsų, kalakutų. Gyvūnai šeriami tik natūraliai išaugintais pašarais, susirgę gydomi pelynų, dilgėlių ir kitų vaistinių augalų nuovirais. Erdviuose šiltnamiuose auga agurkai, pomidorai, pankoliai, baklažanai. Daržuose auginamos braškės, bulvės, laukuose – grikkiai,

Lauko estrada su sėdimomis vietomis, 2016 m. Nuotr. R. Vingelienės

javai, žirniai. „Kas Lietuvoje auga, tą ir auginame, – sako ūkio direktorius J. Dalis. – Paisome sezoniškumo. nevartojame jokių priemonių sezonui prailginti. Auginame be trąšų ir pesticidų. Ką žemė duoda, tuo ir džiaugiamės.“ Kaip ir dera natūriniam ūkyje, čia pat viskas perdirbama ir gaminami įvairūs produktai. Malūne

malami vertingi visadaliai kviečių, rugių, avižų, grikių miltai, vėliau iš jų didžiulėje krosnyje kepama duona, pyragai ir konditerijos gaminiai. Modernioje rūkykloje rūkoma mėsa ir sūriai. Veikia net aštuoni maisto gamybos cechai: pieninė-sūrinė, mėsos, medaus, vaistažolių, bierių produktų pakavimo cechai ir t. t.

Skulptūra „Angelų medis“ (aut. Kęstutis Dovydaitis), 2016 m. Nuotr. R. Vingelienės

Akmeninė pirtis, 2016 m. Nuotr. R. Vingelienės

„Stengiamės, kad mūsų pirkėjai galėtų gauti visko, ko reikia, pradedant mėsa ir sūriais, baigiant žalumynais,“ – sako J. Dalis. Dalis šio ūkio gaminių keliauja į sveikų bei ekologiškų produktų parduotuves, likę dedami į vadinamuosius krepšelius, kuriuos klientai užsisako internetu.

Atgimęs parkas ir pastatai

2016 m. vasaros pabaigoje baigtas tvarkyti ir įgavęs puikų vaizdą Ilzenbergo dvaro parkas tapo lankytojų pamėgta turistine vieta. Ta proga atidengta bronzinė angelų skulptūra. Anot skulptoriaus Kęstučio Dovydaičio, angelų skulptūra –

savotiškas dvaro atgimimo simbolis. „Medis, angelai arba amūrai – gyvybės simboliai. Dvaras atgimsta taip, kaip atgimsta medis. Šalia – Meilės sala, o dvaras prisikelia naujam gyvenimui. Siekiau pavaizduoti džiaugsmą. Džiaugsmą, kad dvaras nesunyko, todėl ir angelai džiaugiasi. Skulptūra – fontano akcentas, o vanduo ir gyvybės simbolis,“ – skulptūros atidengimo iškilmėse kalbėjo Kęstutis Dovydaitis. Ilzenbergo dvaro parkas valstybės saugomas nuo 1963 m. ir užima apie 15 ha teritoriją, jame auga daugiau kaip 23 medžių rūšys. Parke gausu senų, galingų medžių – dvarvietė garsėja savo ąžuolais galiūnais. Didžiausias Ilzenbergo dvaro parke augantis ąžuolas paskelbtas valstybės saugomu gamtos paveldo objektu (kamieno apimtis – 6,3 m, skersmuo – 2 m, aukštis – 30,5 m.). „Didžiuojamės, kad dvaro ąžuolas paskelbtas saugomu gamtos paveldo objektu, nes rekonstruodami Ilzenbergo dvarvietę su rūmais, ūkiniais pastatais, parku,

Dvaro tvėnkiniai atgavo pirmąsį grožį, 2016 m. Nuotr. R. Vingelienės

Preciziškai sutvarkyta parko teritorija, 2016 m. Nuotr. R. Vingelienės

sodu ir kita infrastruktūra, būtent ir stengiamės išsaugoti paveldą, atkurti autentišką dvarvietės išvaizdą ir atmosferą. Šiame dvare istorinė patirtis derės su moderniomis technologijomis ir šiuolaikiniu gyvenimo būdu, plėtojant darną su gamta. Todėl čia kuriamas pirmasis Baltijos regione biodinaminis ūkis,“ – pasakojo Vaidas Barakauskas. Kita parko įžymybė – Meilės tiltas į Ilgio ežero salą, pastatytas pagal vietos žmonių legendą. Pasak jos, saloje auga stebuklingas ažuolas, prie kurio išarti meilės žodžiai išlieka tvirti ir ilgaamžiai kaip pats ažuolas. Daug pastangų prireikė, kol Ilzenbergo dvaro parkas buvo prikeltas naujam gyvenimui: nusausta pelkė, iš naujo iškasti parko tvenkiniai, sutvarkyta medžių sąvartynu virtusi Ilgio ežero pakrantė, nutiesti nauji takai. „Be to, dvaro svečiams įrengėme poilsio zoną su paplūdimiu, pastatėme renginių estradą, tiltelį per dvaro tvenkinius jungiantį upelį, įrengėme patrankų aikštelę. O visą

šią dvarvietės kompoziciją įrėmina parko pakraštyje esantis sodas ir akmenų siena su vartais. Aš vardiju atskirus objektus tam, kad būtų galima geriau suprasti, koks sudėtingas ir įvairialypis buvo parko atkūrimo projektas,“ – pasakojo dvaro savininkas.

Didelės žmonių kantrybės, meilės, darbo ir laiko prireikė dvaro ansamblio pastatams atkurti. Kaip pasakojo dvaro atstovai, atkuriant Ilzenbergo dvarą, teko perstatyti ne vieną statinį, daug ką patobulinti. Iš viso didžiulėje dvaro teritorijoje yra 24 dvaro pastatai, atkurti ant buvusių pamatų ir sienų pagal nuotraukas bei architektūrinius brėžinius. Mažiausiai pasikeitę, tik labai apžeisti buvo centriniai dvaro rūmai, šiandien tapo puošniausiu dvarvietės statiniu (dvaro rūmų vidus dar rekonstruojamas). Dvaro teritoriją puošia įspūdingo dydžio atstatytas akmeninis svirnas, šalia kurio stovi trys švediškos patrankos, paežerėje stovinti senoji rūkykla, vaizdingiau-

sioje Ilgio pakrantės vietoje esanti pirtis, iš griuvėsių prikeltos arklidės, ūkinis dvarvietės pastatas, kuriame įrengtas Amatų namas, galvijų fermos ir kiti statiniai.

Dvaro lankytojai

Šiandien legendomis apipintas Rokiškio rajone, Juodupės seniūnijoje, esantis Ilzenbergo dvaras sulaukia vis daugiau lankytojų, norinčių ne tik apžiūrėti Lietuvos–Latvijos pasienyje įsikūrusį dvarą, bet ir turiningai praleisti laisvalaikį, pasivažinėti karieta, išsimaudyti dvaro pirtyje, surengti įspūdingas fotosesijas parke ir ant Meilės tilto, taip pat susipažinti su vieninteliu Baltijos šalyse biodinaminiais pagrindais veikiančiu ūkiu. Ilzenbergo dvare rengiamos teatralizuotos ekskursijos „Prisilietimas prie dvariško gyvenimo“, iš ūkyje užaugintos ir pagamintos produkcijos rengiamos įvairios degustacijos ir gaminami pietūs. Taip pat vyksta įvairūs renginiai, šventės.

Tautodailės parodos Rokiškio krašto muziejuje

MARIJONA MIELIAUSKIENĖ

Rokiškio krašto muziejaus direktorės pavaduotoja

Rokiškio krašto muziejus nuo pat įkūrimo daug dėmesio skyrė tautodailės sklaidai. Jis buvo kuriamas kaip etnografinis muziejus. Dar XX a. 3-ojo dešimtmečio pab. – 4 dešimtmečio pr. mokytojas Petras Bliūdžius (1901–1942) su kitais istorijos mylėtojais rinko senienas patys ir tai daryti skatino mokinius. Pavyko surinkti gausią drožinėlių verpsčių, senosios skulptūros, medinių indų, įrankių kolekciją.

1940 m. Rokiškio krašto muziejus pirmasis Lietuvoje įsikėlė į dvaro rūmus ir labai išplėtė savo veiklą. Jo akiratyje atsidūrė ne tik liaudies meno lobiai, bet ir profesionalioji dailė, dvaruose sukaupti meno turtai. Tačiau per visą gyvavimo laikotarpį išliko dėmesys ir liaudies menui, tautodailei, nes liaudies menu domėjosi ir jį kaupė Rokiškio dvaro savininkai grafai Pšezdzieckiai. 1908 m. Jonas Pšezdzieckis pakvietė lenkų dailininką Pranciškų

Kšyvdą-Polkovskį, kuris aplankė apie 100 kaimų Novoaleksandrovsko ir Vilkmargės apskrityse ir nupiešė per 100 kryžių, koplytėlių, architektūros detalių. Jono Pšezdzieckio lėšomis 1909 m. Krokuvoje išleistas šių piešinių albumas „Kryžiai Lietuvoje“ („Krzyże na Litwie“).

Karo ir pokario metais muziejus buvo blaškomas iš vienos vietos į kitą, o nuo 1952 m. vėl visam laikui grįžo į dvaro rūmus. Po įkūrimo suaktyvėjo ir parodinis darbas.

Rokiškio rajono tautodailininkų ataskaitinė kūrybos paroda, 2014 m. Nuotr. iš Rokiškio krašto muziejaus archyvo

XIII respublikinės prakartelių parodos dalyviai, 2012 m. Nuotr. iš Rokiškio krašto muziejaus archyvo

Muziejuje saugomi dokumentai liudija, kad 1957 m. surengta liaudies meno paroda iš M. K. Čiurlionio dailės muziejaus fondų. Tais pačiais metais organizuota festivalinė liaudies meno paroda.

1958 m. vyko tarprajoninis jaunimo festivalis ir dainų šventė. Ta proga muziejuje surengta liaudies kūrybos paroda. Joje ypač daug eksponuota garsaus audėjo ir staklių konstruktoriaus Juozo Pipinio išsustų kilimų ir kilimėlių. Paminėtina, kad parodoje drožinius eksponavo ir jauni meistrai, ir 90-metis medžio drožėjas J. Vabolis iš Onuškio apylinkės („Po spalio vėliava“, 1958 06 14, Nr. 47, p. 3). Tai pirmosios liaudies meistrų parodos Rokiškio krašto muziejuje.

Prieš įkuriant Liaudies meno draugiją, muziejuje 1964 m. organizuota didelė liaudies meno paroda. Joje dalyvavo 35 autoriai, kurie

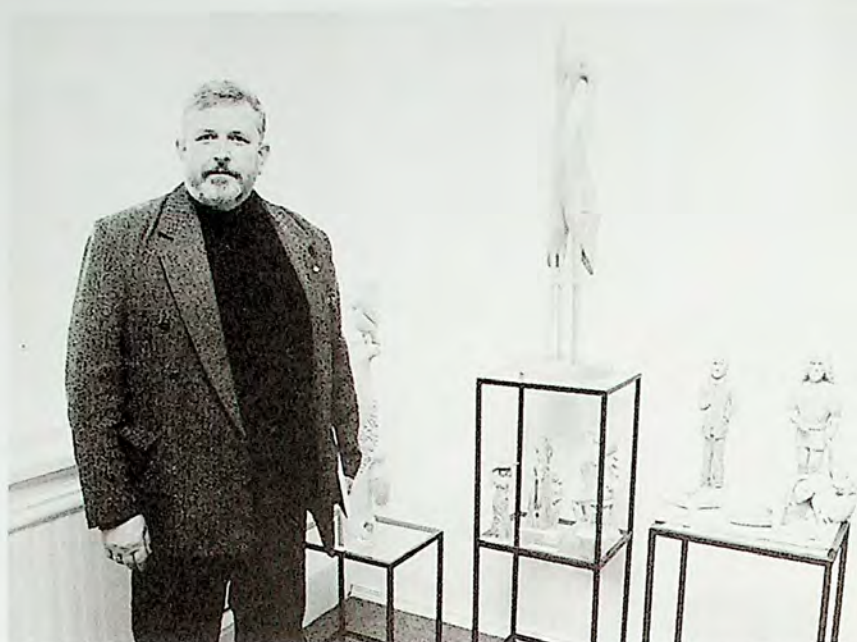
eksponavo 157 darbus (metiniai muziejaus darbo planai ir ataskaitos, byla Nr. 12, p. 6).

Įkūrus Liaudies meno draugiją, muziejaus darbuotojai buvo aktyvūs pagalbininkai organizuojant ne tik

Rokiškio skyriaus narių, bet ir kitų rajonų meistrų parodas. Štai 1971 m. organizuota Anykščių rajono liaudies meistrų kūrybos paroda. Imta organizuoti personalines liaudies meistrų parodas.

Palmiros Damijonaitienės juostų paroda, 2003 m. Nuotr. iš Rokiškio krašto muziejaus archyvo

Rokiškėnas Vidmantas Zakarka prie savo drožinių XI respublikinėje medžio drožėjų parodoje L. Šepkos premijai laimėti, 2004 m. Nuotr. iš Rokiškio krašto muziejaus archyvo

1990 m. muziejuje įkurtas Liaudies meno skyrius, kuris 1995 m. pervardintas Dailės skyriumi. Tai labai suaktyvino parodinę veiklą.

Iš Rokiškio krašto muziejaus dokumentų matyti, kad nuo XX a. 9-ojo dešimtmečio labai pagausėjo liaudies meistrų kūrybos parodų, išsiplėtė jų geografija. Muziejus pradeda organizuoti kaimynų latvių meistrų parodas. Štai 1981 m.

organizuota Jekabpilio rajono liaudies meistrų kūrybos paroda, po metų rokiškėnai grožėjosi Ludzos rajono meistrų darbais, o 1987 m. visos muziejaus parodinės salės buvo atiduotos Rezeknės keramikų darbams. Ši paroda sulaukė ypač didelio pasisekimo, nes Rokiškyje keramikos menas buvo nunykęs. 1999 m. Jekabpilio meistrai vėl parodė, ką naujo sukūrė, kaip jų

kūrybai atsiliepė naujas, nepriklausomas gyvenimas. Ypač įsimintina paroda vyko 2012 metais. Ją surengė Latvijos Latgalos regiono meistrai. Parodoje 50 autorių pristatė per 500 eksponatų. Tai buvo ir keramika, ir lininės bei vilnonės lovatiesės, raštuotos pirštinės, takai, takeliai, metalo gaminiai, tautiniai kostiumai. Rokiškėnai galėjo susipažinti ne tik su latvių, bet ir su Lenkijos tautodailininkų kūryba (2005 m.).

Per keliolika metų susidarė tam tikra sistema organizuojant tautodailininkų parodas. Kiekvienais metais vyksta ataskaitinės tautodailininkų parodos. Jau kokie penkeri metai jaučiamas Rokiškio skyriaus stiprėjimas, tautodailininkais tapo nemažai jaunų narių, aktyviai reiškiiasi ir vyresnieji.

Nuo 1999 m. kasmet rengiamos tautodailininkų jubiliatų parodos. Personalines parodas surengė tautodailininkai Elena Pipinienė, Elena Pupienienė, Povilas Siniauskas, Palmira Ivanauskienė, Robertas Žaliukas, Alė Gegelevičienė, Aleksandras Spundzevičius, Genovaitė Šimėnienė, Elvyra Keršulienė,

Latgalos regiono (Latvija) liaudies meistrų kūrybos paroda, 2012 m. Nuotr. iš Rokiškio krašto muziejaus archyvo

Utenos tautodailininkų kūrybos parodos uždarymas, 2001 m. Nuotr. iš Rokiškio krašto muziejaus archyvo

Vidmantas Zakarka, Juozas Čepulis, Elena Matuzonienė, Gita Kolosovienė. Muziejininkai visas parodas stengiasi užfiksuoti fotografijose ir vaizdajuostėse. Be to, ateities kartoms liks įdomūs muziejininkų sukurti vaizdo siužetai apie pynėjo iš vytelių Povilo Sinausko, audėjų Genovaitės Šimėnienės, Veronikos Siminonienės gyvenimą ir kūrybą.

Neeiline jubiliejine paroda galima laikyti 2005 m. vykusią Bronislovo Stanislovo Milaknio 90-mečiui skirtą parodą. Ta proga muziejus kartu su rėmėjais išleido ir jo darbų katalogą.

Kiekviename rajone rasime išskirtinių tautodailės meistrų, užsiimančių tautodailės šakomis, kurios nėra paplitusios. Labai įdomu pažinti kaimynų kūrybą. Tam tikslui nuo XX a. pabaigos organizuojamas parodų ciklas „Mūsų kaimynų kūryba“. Rokiškio muziejuje savo kūrybą rodė akmens skulptūrų meistras Vytautas Jasinskas iš Kupiškio. Ypač aktyviai savo kūrybą pristatė uteniškiai. Tai šiaudinių sodų pynėja Rūta Jonuškienė, karpinių meistrė Odeta Tumėnaitė-Bražėnienė, keramikas Vytautas Valiušis, medžio drožėjas Jonas Semėnas, tapytoja Genovaitė

Adiklienė, keramikas Kazimieras Adiklis, audėja, drožėja ir tapytoja Anelė Araminienė, spalvingą keramiką pristatė anykštietė Dangira Pyragaitė. Įvairiais raštais išdailintais margučiais rokiškėnai žavėjosi alytiškės tautodailininkės Audronės Lampickienės surengtoje parodoje. Meistrė vedė ir edukacinius kiaušinių marginimo užsiėmimus.

Rokiškio krašto muziejuje lankosi ne tik kaimynų, bet tolimų rajonų tautodailininkai. 2013 m. Danutė Saukaitienė iš Marijampolės pristatė šieno skulptūrų parodą „Šieno virsmas“ ir vedė edukacinius užsiėmimus. Tais pačiais metais sulaukėme garsios Akmenės krašto tapytojos Elenos Adomaitienės darbų parodos.

2011 m. muziejuje jubiliejine parodą surengė Vilniaus dailės studija „Paletė“. Po to vyko dviejų šios studijos tapytojų Virginijos Guršnienės ir Irenos Valiulienės kūrybos parodos.

Jau 16 metų muziejuje kasmet organizuojama Kalėdoms skirta paroda-pardavimas. Šis renginys visada sulaukia didelio susidomėjimo, nes tautodailininkai paruošia gražių ir mielų kalėdinėms dovanoms tinkančių dirbinių.

Bronislovas Stanislovas Milaknis jo 90-mečiui skirtoje parodoje, 2005 m. Nuotr. iš Rokiškio krašto muziejaus archyvo

Minėtu laikotarpiu organizuotos ne tik vietinių liaudies meistrų ataskaitinės ir personalinės parodos. Gimtinėje savo kūrybą pristato žemiečiai, išgarsėję ne tik Lietuvoje, bet ir užsienyje. Tai – garsiausia Lietuvos tapytoja primityvistė Monika Bičiūnienė. Jos parodos vyko 1986, 1999, 2000, 2010, 2015 metais. Ypač išskirtina 2010 m. paroda, skirta autorės gimimo šimtmečiui. Ji organizuota naujai restauruotose parodų salėse. Rajoninis laikraštis

V respublikinės prakartėlių parodos uždarymas. Jaunieji parodos dalyviai su Europos Parlamento vicepirmininku Guido Podesta (viduryje su juosta) ir parodos rėmėju Angelo Frosio (kairėje). Nuotr. iš Rokiškio krašto muziejaus archyvo

rašė: „Parodoje per 50 įvairių laikotarpių dailininkės darbų ir tiek pat vėlyvesnio meto piešinių. Muziejininkai, rengdami neeilinę ekspoziciją, nepagailėjo šilumos ir meilės – įpynę ir etnografinių elementų, kurie susisieja su paveikslais, juos papildo ir praturtina. Tarkim, šalia paveikslo stovi sena siuvamoji mašina ar garinis, žarijom kūrenamas lygintuvas, senovinė kėdė ar kraičio skrynia, kurios spalvos atkartoja paveikslo gėles“ (Milaknienė Reda. Parodoje per 100 darbų // *Gimtasis Rokiškis*, 2010 07 27).

2000 m. pirmą kartą gimtinėje savo kūrybą parodė tapytoja tauto-

dailininkė Danguolė Raudonikienė, vėliau Rokiškio krašto muziejuje surengtos dar kelios jos pačios ir vyro, dukrų bei vaikaičių kūrybos parodos. Pastaraisiais metais savo paveikslus ji eksponuoja ir Niujorko galerijose.

Rokiškėnams ir svečiams didžiulis atradimas buvo žemietės Palmiros Damijonaitienės 2000 m. Rokiškyje pirmą kartą eksponuota juostų – siaurų, plačių, padabintų įvairiausiais raštais – paroda, kuri buvo tarsi atsisveikinimas su XX amžiumi ir perėjimas į naują amžių.

2013 m. Rokiškio r. tautodailininkai iškėlė idėją rengti paro-

das-konkursus, skirtus gražiausiai pavasario šventei – Velykoms. Šio renginio tikslas – skatinti Kupiškio, Biržų, Ukmergės ir Rokiškio tautodailininkų bei jų šeimų bendradarbiavimą, aktyvų dalyvavimą tautodailės veikloje, užtikrinti tautodailės tradicijų puoselėjimą ir sklaidą. 2013 ir 2014 m. parodos „Velykų laukimas“ parodė didelį ne tik tautodailininkų, bet ir jų šeimų norą kurti, bendrauti, dalytis idėjomis. Tikimės, kad ši paroda gyvuos ir ateityje.

Tautodailės puoselėjimui, sklaidai, naujų talentingų kūrėjų paieškai pasitarnauja ir seniūnijų tautodailės dienos. Jas Rokiškio r. savivaldybė ėmė organizuoti dar XX a. pabaigoje. Geriausi darbai parodai atrenkami muziejuje. Štai 2003 m. iš visų rajono seniūnijų parodų į muziejaus parodą atrinkta 87 autorių 250 darbų.

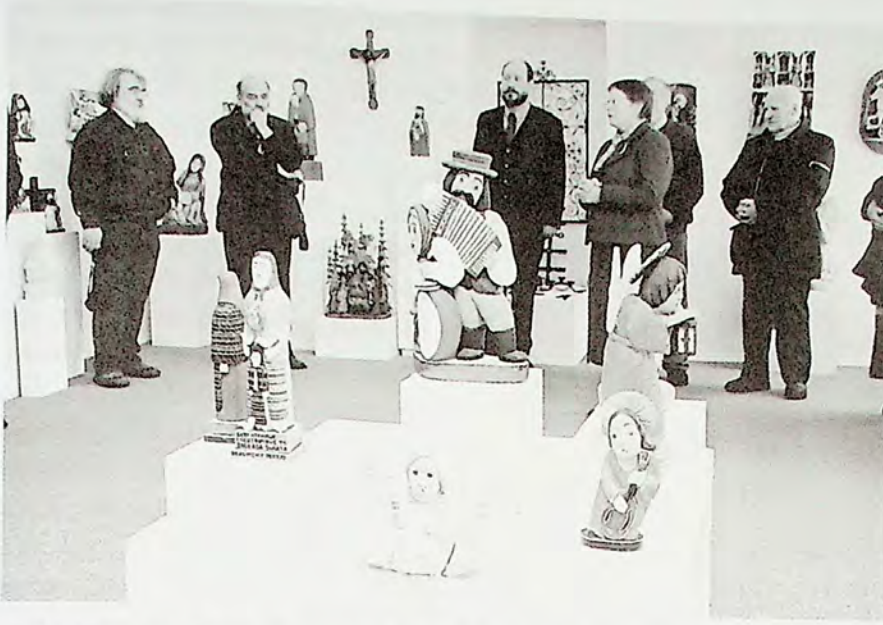
2010–2011 m. muziejaus erdvėse šurmuliavo respublikinė konkursinė liaudies meno paroda „Aukso vainikas“. 2014 m. rokiškėnai grožėjosi respublikinės karpinių parodos „Lietuvos karpytojų pasakojimai“ subtiliais darbais. Joje dalyvavo 23 autoriai, pateikę 100 karpinių.

Ribotos apimties straipsnyje neįmanoma išvardyti visų Rokiškio krašto muziejaus organizuotų tautodailės parodų. Bet būtina paminėti jau daug metų vykstančias medžio drožėjų konkursinės parodos Liongino Šepkos premijai laimėti ir prakartėlių parodas.

L. Šepka (1907–1985) – neeilinis menininkas, kurio kūryba darė ir daro įtaką ne tik tautodailininkams, bet ir profesionaliems skulptoriams, įkvepia dailininkus ir kitus meno kūrėjus. 1993 m. Rokiškio r. savivaldybė pritarė Rokiškio krašto

Monikos Bičiūnienės 90-mečiui skirtoje tapybos darbų parodoje, 2000 m. Nuotr. iš Rokiškio krašto muziejaus archyvo

*Lenkijos meistrų kūrybos paroda, 2005 m.
Nuotr. iš Rokiškio krašto muziejaus archyvo*

muziejaus pasiūlymui organizuoti respublikines medžio drožėjų konkursines parodas ir geriausių darbų autoriui skirti 20 MGL dydžio premiją. Šios respublikinės konkursinės parodos prasidėjo nuo 1994 m. Iki šių metų jau įvyko 18 parodų, kuriose dalyvavo 438 drožėjai iš visų Lietuvos etnografinių regionų. Jie pateikė per 3100 darbų, paskelbta 19 L. Šepkos premijos laureatų. Daugiausia jų – net 11 – iš Aukštaitijos.

Parodose dalyvavo ir patyrę, ir jauni medžio drožėjai.

Vienas iš parodos tikslų – skatinti jaunimą kurti, perimti senąsias etnines drožybos tradicijas, daryti jas gyvybingas. Kartu su patyrusiais meistrais dalyvauja jų mokiniai, vaikai. Šios konkursinės parodos Lietuvoje tapo prestižinės, „jos suformavo visų Lietuvos regionų skulptūros aukso žiedą. Turime talentingus, puikius meistrus...“ –

Liongino Šepkos premijos laureatų kūrybos paroda, skirta L. Šepkos 100-osioms gimimo metinėms, 2007 m. Nuotr. iš Rokiškio krašto muziejaus archyvo

taip XVII parodoje kalbėjo Kultūros ministerijos atstovė Irena Seliukaitė, apibendrindama konkursinių parodų rezultatus.

Šiose parodose išryškėja šiuolaikinių kūrėjų etnoregioninis savitumas. Keletą kartų darbų vertinimo komisijoje dirbęs menotyrininkas hum. m. dr. Vytautas Tumėnas teigia, kad šiuolaikinėje skulptūroje „daugėja postmodernizmo bruožų – jaučiama masinės kultūros įtaka, pasaulėjautos tragizmas, gyvuojantys šalia savo priešingybės – stiprios tautiškos pasaulėžiūros, anksčiau skulptūroje nematyto itin gaivaus, archajiškai paprasto jaunatviško optimizmo.“

Nuo seno manoma, kad medį prakalbinti gali tik tvirtos vyriškos rankos. Tačiau kas geriau už moterį gali atskleisti ažuolo taurumą, pajusti liepos švelnumą? Tai liudija Liongino Šepkos konkursinės parodos moterų dalyvių kūryba. Bene daugiausia kartų – net septynis – parodoje dalyvavo uteniškė Anelė Araminienė. Už sakralumą,

Kalėdinės parodos-pardavimo atidaryme pristatyti tautodailininkės Vidos Ersloviienės megzti drabužiai, 2006 m. Nuotr. iš Rokiškio krašto muziejaus archyvo

dėmesį drožybos detalėms ši menininkė ne kartą įvertinta specialiais prizais. Rokiškio krašto muziejaus lankytojai turėjo progą pažinti elektrėniškės Vandos Umbrasienės, jonaviškės Janinos Listvinos, plungiškės Reginos Jonušienės kūrybą, jos dalyvavo penkiose parodose. Ne kartą Rokiškyje savo drožinius eksponavo iš Rokiškio kilusi Žemaitijoje gyvenanti Rūta

Kavaliauskienė (2003 m. laureatė), birštonietė Rimantė Butkuvė ir mažeikiškė Cecilija Mikulskienė.

Ši paroda kaip reiškinys, kuriame atsispindi meninių sprendimų, patirties įvairovė, tapo svarbi ne tik muziejui, bet ir pačiam Rokiškiui. Parodos eksponavimo laikas sutampa su miesto švente, pritraukiančia į muziejų daug lankytojų ir svečių. Šio renginio reikalin-

gumą rodo padidėjęs muziejaus lankytojų skaičius. Per 1,5 mėn. parodą aplanko 3000–5000 lankytojų. Jas apžiūri ne tik turistai, bet ir mokiniai su dailės ir technologijų mokytojais, drožybos būrelių nariai, dailininkai ir tautodailininkai. Parodos, galimybė pabendrauti su garsiais drožėjais paskatino ne vieną kūrybingą žmogų imtis šio darbo. Geriausi šio reiškinio pavyzdžiai – rokiškėnas Juozas Čepulis, drožti pradėjo 1999 m., o 2012 m. tapo Liongino Šepkos premijos laureatu, ir rokiškietis Vidmantas Zakarka drožti pradėjo 2003 m., o 2012 m. tapo prizininku. 2004 m. debiutavo jonavietė Redita Narkevičienė, kurią meile medžiui užkrėtė vyras Artūras ir parodos Rokiškio krašto muziejuje.

IX respublikinę medžio drožėjų darbų parodą Liongino Šepkos premijai laimėti apžiūri darbų vertinimo komisija, 2002 m. Iš kairės: V. Mažukna, V. Tumėnas, M. Mieliauskienė, N. Šniokienė ir A. Kynas. Nuotr. iš Rokiškio krašto muziejaus archyvo

„Esame Liongino Šepkos medinės grandinės nariai. Ji iš gyvo medžio, ir tas medis tebeauga,“ – taip I parodoje kalbėjo darbų vertinimo komisijos pirmininkas skulptorius Robertas Antinis. Šiuos žodžius galima pakartoti ir po 23-ejų metų.

Džiugu, kad L. Šepkos premijos laureatai muziejuje rengia ir personalines parodas. Žiūrovai pamatė įspūdingas Sauliaus Lampicko, Rimanto Zinkevičiaus, Juozo Čepulio drožinių kolekcijas.

Nuo 1998 m. Rokiškio krašto muziejus prieš Kalėdas sulaukia gausaus būrio prakartėlių kūrėjų. Šios parodos idėją pasiūlė italų verslininkas mecenatas Angelas Frosio. Dabar mūsų muziejus nebeįsivaizduojamas be šių parodų. Respublikinėse prakartėlių parodose dalyvauja ne tik tautodailininkai, bet ir moksleiviai, darželinukai, šeimos. Kūrėjų amžius – nuo darželinukų iki 90-metės močiutės. Parodų rengėjai ir idėjos autorius neriboja dalyvių fantazijos dėl medžiagų pasirinkimo. Prakartėlės kuriamos iš medžio, molio, stiklo, akmenukų, kriauklių, džiovintų

*Elenos Matuzonienės (Rokiškis) verbų ir margučių paroda, 2001 m.
Nuotr. iš Rokiškio krašto muziejaus archyvo*

augalų. Jos gali būti išdrožtos iš medžio, pasiūtos, pagamintos iš šieno, šiaudų, sūrios tešlos ir kitų neįprastų medžiagų. Svarbu viską daryti su meile.

Prakartėlių parodos populiarios ir tarp kūrėjų, ir tarp muziejaus lankytojų. Buvo pasiekti ir prakartėlių kūrėjų, ir lankytojų skaičiaus rekordai. 2001 m. sausio mėn. per vieną dieną prakartėlių parodą apžiūrėjo per 600 lankytojų.

V parodoje eksponuotas rekordinis prakartėlių skaičius – 120; jų kūrėjų buvo žymiai daugiau, nes kai kurias prakartėles kūrė atskiri kolektyvai – šeimos, klasės, draugų būreliai. Šių parodų dėka Rokiškio krašto muziejus sukaupe vienintelę Lietuvoje prakartėlių kolekciją, joje per 100 įdomiausių ir vertingiausių eksponatų.

Respublikinė prakartėlių paroda tuoj įžengs į trečiąjį dešimtmetį, o medžio drožėjų konkursinė paroda L. Šepkos premijai laimėti skaičiuoja jau 23-ečius metus. Per tokį netrumpą laiko tarpą galima stebėti, kaip bręsta kūrėjai, kaip auga jų meistriškumas, kaip jauni meistrai tampa savitais menininkais.

Straipsnyje paminėta tik maža tautodailininkų kūrybos parodų Rokiškio krašto muziejuje dalis. Kiekvienais metais čia surengiama po 13–15 įvairaus pobūdžio tautodailės parodų. Per nepriklausomos Lietuvos valstybės 26-erius m. jų susidarytų gerokai per 300. Parodos praturtina kultūrinį ne tik Rokiškio, bet ir Lietuvos gyvenimą.

Straipsniui panaudota muziejaus archyvo medžiaga ir metiniai muziejaus darbo planai bei ataskaitos.

*Aleksandro Spundzevičiaus 80-mečiui skirtoje tapybos darbų parodoje, 2014 m.
Nuotr. iš Rokiškio krašto muziejaus archyvo*

Kas džiaugiasi gyvenimu – maži vilties paukščiukai

Apie Rimgaudo Valentino Graibaus
naujausių eilėraščių knygą „Jausmų paveikslai“

VILIUS GUŽAUSKIS

Literatūrologas

Mūsų kalbėjimas apie literatūrą dėl suprantamų priežasčių (reikia greitai ką nors pasakyti apie neperskaitytą kūrinį) yra apaugęs standartinėmis nieko nesakančiomis klišėmis. Vienur kitur perskaitai iš neatsakingų praėjusio šimtmečio anotacijų perrašytus žodžius, esą Graibus – *tradicinės lyrinės poezijos apie meilę ir gamtą poetas*. Bet juk tai tik nuoroda į poeto eilėraščių tematiką, tai nieko esmingo nesakančios bendros charakteristikos. Akivaizdu, kad poeto kūryba kardinaliai keitėsi su laiku, kad joje

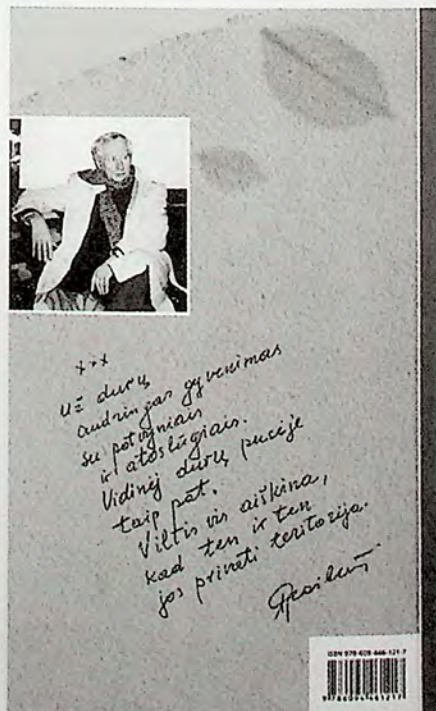
kaupėsi skaudžios patirties ironiškai nuspalvintas sluoksnis, kad poetas pastaruoju metu vis dažniau nuo išorinių realybės, gamtos vaizdų („Dangus tamsa užsiūtas, / Žaibų išlindę siūlai“) pereina prie žmogaus vidinio pasaulio vaizdavimo – minties, jausmo metaforos: „Laikas iš lauko / Parlinguoja lyg senas kaimietis arba Sutresę jausmų namai / Šmežuoja piktžolės liūdesio.“ Todėl, kai perskaitai viešojoje erdvėje dūlančias charakteristikas, kad ne vieną Graibaus eilėraščių lydi švelni ironija, tai suima noras pacituoti eilėraščių, sklidiną aštrių *sarkastiškų* metaforų:

*Apriušęs, apanglėjęs, užpustytas
Jausmų koridorius,
Perdegiusios visos juoko lemputės,
Ant nervų laidų
Pakibę pajuodę žodžiai
Kalbasi su mirties angelais.
Liūdesys, užspeistas koridoriaus
kampe,
Džiaugiasi gyvenimu.
Eil. „Sumaištis“*

Naujojoje Pauliaus Širvio premijos laureato Rimgaudo Graibaus knygoje skaitytojas dar išvelgs emociingojo lyrizmo tradicijai būdingus jausmų paveikslus, bet juose jau atsi-

veria ypač įvairi spalvų paletė – nuo šviesių pilkų iki dramatiškai juodų. Gyvenimas neina atgal, žmogus nebręsta jaunyn. Jautresnes sielas skaudina buvusių tokių kaip mes patys besaikis turto troškimas, liūdina brolių, sūnų, dukterų, giminių išvažiavimai į turtingesnius kraštus. Istorinis gyvenimo koloritas sklidinas negatyvių ženklų: esame liudytojai *mažos tautos su dideliu žodynu* balansavimo ties istorinės bedugnės kraštu.

Poetas Rimgaudas Graibus nerąšo apie tai – apie tai nuolat praneša

bejausmė žiniasklaida. Bet poetas kaip grynos sąžinės mediumas prabyla apie tvyrantį slogutį, apie dvasinį nerimą, kylantį iš individo lūkesčių ir objektyvios tikrovės disbalanso. Jo eilėraščių subjektas nevengia ir asmeninės retrospektyvos, itin intymių išpažinčių. Atviras nervas ir ironiška distancija, nuoširdi išpažintis ir paradoksali jos atomazga pažadina netikėtą mintį, kuri sarkastišku šypsniu prasiskverbia pro painų sukauptos išminties ir gyvenimo realybės audinį. Gal tai ir paradoksalu, bet Rimgaudas Graibus – rudens ir vilties poetas: *čia švyti rudenio gėlės, čia gyvena gervės, čia – skyla kaštonai, čia dažnai aptinkami vėjas ir lietus, bet čia taip pat plaikstosi ir išplautos vilties užuolaidos, o originali poeto metafora maži vilties paukščiukai – kaip tie vis retesni saulės spinduliai rudenį – ypač šildo savo giesmėmis.*

Naujajame R. Graibus eilėraščių rinkinyje – nemažai sarkastiškų žodžių, bet nemažiau ir jaunatviškų tyros meilės posmų. Vilčių, iliuzijų, galų gale gyvenimo ruduo ir viso to atsinaujinimo pavasaris – šios kaitos poetinė refleksija nuo Donelaičio iki Gedos yra daug įvairesnė ir sudėtingesnė, nei įmanoma nusakyti keliais žodžiais. Rimgaudas Graibus dalyvauja šiame diskurse.

Būkim nuoseklūs, dėl poezijos prasmingumo (= suprantamumo) diskutuojama amžių amžius nuo seniausių laikų. Kažkada netgi Vinco Mykolaičio-Putino „Margi sakalai“ daug kam buvo didelė mįslė. Bet poetinis mąstymas negali nuolat tekėti ta pačia vaga, jis turi nuolat laužyti mąstymo užtvartas, plėsti horizontus, pratinti skaitytoją prie naujų vaizdinių, kitokių stereotipų, kad nauja stilistika vėl grįžtų prie svarbiausių žmogui ir žmonėms

rūpimų dalykų. Taip buvo ir bus, o kol kas... kažkas kalbasi tarpusavyje. Todėl visados džiaugiesi radęs eilėraštyje minties ir jausmo vienovę, originalią nenulaižytą metaforą, aukštakulniais nenutryptą rimą, galų gale – paprastą, bet savą ir suprantamą mintį:

Sninga

*Į mūsų pusę tyliai sninga.
Tikiesi liūdesį užsnigs.
Diena dar niekur nepradingo,
Tačiau žinai, pradings.*

*Ji atgailauti neišmoko,
Nors vakaras arti.
Žinojo, kad šį snaigių šokį
Paslėps naktis.*

*Bus nelaimingų ir laimingų.
Kokia esi?
Išaušo rytas, tebesninga.
Baltesnis liūdesys.*

Algimantas Bučius

Vienas su savimi

*

Jau baigiasi mano vieškelis.
Gale jo – klevai apšarmoję.
Lazdos pamestos nebeieškau –
sovyruodamas vienas klampoju

per sniegą šiltą ir gilų.
Likimo savo nekeikiu.
Mylėjau aš jį ir myliu:
daug džiaugsmo ir laimės atseikėjo.

*

Šviesa man – tai gyvenimo moto.
Su ja aš gimiau, žaidžiau ir užaugau.
Ji kelia aukštyn mano sielą lyg gotika,
nuo klystkelių, spąstų tamsybės apsaugo.

Aš daug tos šviesos iš kitur pasisėmiau:
iš knygų, iš teatrų, iš genijų protų.
Norėčiau iš savo širdies mažo kiemo
išnešt ir dalint ją visiems neribotai.

Savy šviesą gera ir lengva nešioti,
bet šoyturiu būt ne bet kam Dievo duota.

*

Protingos mintys – juvelyrinės vertybės.
Nepagailėčiau joms aukštų karatų.
Gyvenimo rūke jos ryškiai žiba,
ir akys jų šviesoje kitaip jau mato.

Minčių lobyną aš kaupiu nuo pat vaikystės metų.
Tėvai ir mokytojai daug ką dovanojo,
paskui profesoriai iš mano alma mater,
iš knygų – filosofai ir senoliai.

Todėl turiu minčių vertingų visą rinkinį,
galvoj jį saugau atskiroj dėžutėj.
Kada kely grėsmių klaustukai pasitinka,
žinau – atsakymai dėžutėj turi būti.

*
*Apniukęs, vangus ir tingus
tas mano vidinis dangus.*

*Pilka ir šiurkšti jo rudinė
lyg kevalas spaudžia krūtinę.*

*Ilgiaus aš šviesių debesų,
jų burių grakščių judesių*

*ir saulės skaistaus šilto veido,
aušros ir saulėlydžio reidų.*

*Šaukiu vėją, audrą ir škvallą –
te jie mano dangų nuvalo.*

*
Dialogas su Salomėja Nėrim

*Aš nenoriu tapt arimų sliuku,
ar kaip rugiagėlė sužydėt laukuos.
Žmogumi gimiau ir mano siekis –
juo tebūti ir daugiau niekuo.*

*Neišklysti iš man skirto kelio
ir keliaujant su savim kartu
neštis dešimtį akmens lentelių,
Mozei paties Dievo įteiktų.*

*
*Sapne kas naktį laiptų vaizdinys –
svetys nelauktas braunasi į smegenis.
Lipu tiktai viena kryptim – aukštyn.
Pakopos, kuriomis lipau, pradingsta. Regis,*

*į aukštį kelia jas nematoma jėga,
ir maršus, vedančius į viršų, vis pailgina.
Mintis į galvą sminga kaip kulka:
žemyn nultipti negalėsiu. Tąd sudirgina*

*tas laiptų paslaptinių vaizdinys.
Girdžiu: mane vardu kažkas vis šaukia.
Sustoju ir svarstau: stovėt ar lipt aukštyn,
nes nežinau, kas laiptams pasibaigus laukia.*

*
*Žmogus kiekvienas neša savo kryžių,
kurį jam ant peties dangus uždėjo.
Priimt šią našią reikia be kaprizų,
ir tempti ją vienam, be padėjėjų.*

*Gyvenimo kelionėje žygiuodamas,
to kryžiaus nejaučiau – gal buvo mažo svorio.
Lyg vėjas skuodžiau aš lengvai alsuodamas,
kol kelią ilgą, skirtą man, sukoriau.*

*Dabar gūdžioj senatvės girioj mano sielą
kas dieną kirvis graužaties vis tašo,
kad savo kryžių ant pečių kitiems užkėliau
ir jie su savo kryžiumi ir mano kryžių nešė.*

Greta su gamta

*

*Gamta ir aš – du artimi bičiuliai.
Ta bičiulystė jau daug metų tęsiasi.
Į vieną audinį tvirčiausiais siūlais
susiūtos jos ir mano dvasios.*

*Gamta – peizažų didelė galerija.
Joje miškų ir ežerų, sodybų drobės,
laukų, gėlių, upelių akvarelės,
gėlynų naturmortai, sodų lobiai.*

*Patinka vėjų muzikos klausytis,
mane perkūno mušamieji žavi.
Į žemės klavišus atsimuša nukritę
lietaus lašai ir skamba juos užgavę.*

*Koks nuostabus rytinis paukščių choras,
atrodo, patekau į filharmoniją:
minoras liūdina, bet linksmina mažoras,
gamta čia kompozitorė ir skamba jos simfonija.*

*Gamta – pirmasis Dievo kūrinys,
Aukščiausiasis ne šiaip jį sugalvojo:
žmogus – tos dieviškos kūrybos tęsinys
ir jam Kūrėjas gamtą dovanojo.*

*

*Daržely melsvi katilėliai
linguoja linksmi ant stiebų.
Atėjus senatvei man gėlės
lyg žmonės, su jom vis kalbu.*

*Gerai suprantu aš jų šneką –
tyli ji: be žodžių, garsų.
Taip kalba tik moterų akys –
girdėti nereikia ausų.*

*Slapčiausias svajas patikėti
darželių princesėms galiu.
Nelinkusios gėlės plepėti –
tuo skirias nuo damų mielių.*

*

Manai, kad aš kalbuosi vienas
su savimi. Žvelk atidžiau – matai,
kad mano pašnekovai du varnėnai
ir šnekučiuojosi su jais rimtai.

Turiu aš daug gerų draugų sparnuotų:
geniai ir kielės, žalvarniai, strazdai.
Bet dar vaikystėje priregistruoti
širdy varnėnai. Jų giesmių aidai

iš praeities su dabartim sumišę,
paskendę mano gyslų kraujyje,
mano senatvės sienoj radę nišą
kasdien pralinksmina, paguodžia ją.

Iš prigimties aš priklausau varnėnams –
tiktai iš jų eiles kuriu aš vienas.

*

Vaikšto saulė ilgom kojom –
spinduliais po mano veidą.
Medžių skėčiai neužstoja
ir mane bučiuoti leidžia.

Man atokaita patinka,
karščio rankos nebaugina.
Saulės glėbyje aš linkęs
džiaugtis lig kapų smėlyno.

*

Aš nekenčiu širdy tamsių dienų,
nepermatomo debesų apsiausto.
Nemėgstu ūkanų spalvos lyg pelenų
ir tiršto ūko, rytmečio išausto.

Man reikia mėlyno švaraus dangaus,
kuris man dovanotų gerą nuotaiką
kaip šviesios akys mylimo žmogaus
ir kaip pavasarį pražydę krokai.

*

Ant tavo veido nutūpė drugelis,
keliauja skruostu, ant blakstienų supas,
mosuodamas liaunais margais sparneliais,
kojytėmis kutena tavo lūpas.

Bet nuo tavęs nuvijo svečių retą
vėjelis vakarų, papūtęs tykiai.
Aš supratau: tavy drugelis matė
darželio gėlę – ir neapsiriko.

Rokiškio choreografijos mokykla: šokio ir tradicijų sintezė kreipiama į jau du dešimtmečius srauniai tekantį „Nemunėlį“ ...

AGNĖ MACKUVIENĖ

Šiek tiek daugiau nei du dešimtmečius skaičiuojanti Rokiškio choreografijos mokykla šiemet atsisveikino su 21-ąja absolventų laida. Per šį laikotarpį nuveikta ištis nemažai: tvirtus choreografijos meno pamatus iš viso čia susilipdė per pusė tūkstančio rajono moksleivių, o savo misijai atsidavusių pedagogų dėka

Rokiškio choreografijos mokyklos vardas daugybę sykių kartotas skelbiant įvairių tarptautinių ir respublikinių šokio konkursų nugalėtojus ar laureatus. „Tačiau širdis šiandien labiausiai džiaugiasi dėl mokykloje susidariusios palankios terpės šokio ir tradicijos sintezei. Vienas iš didžiausių mūsų pasididžiavimų – organi-

zuojamas respublikinis kapelų festivalis–varžytuvės „Prie Nemunėlio“, kuriomis šiemet paminėtas mokykloje veikiančio tautinių šokių ansamblio „Nemunėlis“ ir kapelos „Bučkis“ gyvavimo dvidešimtmetis,“ – žurnalui „Prie Nemunėlio“ teigė Rokiškio choreografijos mokyklos vadovas Arūnas Skardžius.

Rokiškio choreografijos mokykloje jau dvidešimtmetį gyvuojanti kapela „Bučkis“ – nuolatinė įvairių televizijos projektų, varžytuvių ir folkloro švenčių dalyvė bei laureatė (vad. Algis Bagdonas – nuotr. antras iš kairės). Nuotr. iš mokyklos archyvo

Tautinių šokių kolektyvas „Nemunėlis“ ir jo vadovai (antroje eilėje viduryje iš kairės: A. Čepulienė, R. Bielovienė, S. Skardžiuvienė ir kolektyvo meno vadovas A. Skardžius) prieš dešimtmetį. Nuotr. iš mokyklos archyvo

Kolektyvo branduolys – entuziastai iš įvairių Lietuvos kampelių

Mintys apie tai, kad nuo seno muzikalumu garsėjančiame Rokiškio krašte vaikams būtinas ne tik muzi-

kinis, bet ir choreografinis ugdymas, „kūnu“ tapo 1989-aisiais, kai prie Rokiškio vaikų muzikos mokyklos buvo įsteigtas Choreografijos skyrius. „Pats Choreografijos skyriaus steigimas vyko labai paprastai ir

žemiškai: pas mus, studentus, besimokančius choreografijos meno Klaipėdos universitete, atvyko tuometinis Rokiškio muzikos mokyklos direktorius Stasys Davidas ir pasiūlė darbus ir būstą Rokiškyje. Tam, kad apsigyve-

nimas ir darbas čia netaptų tik tarpine stotele, jis išsyk pageidavo atvykti su šeimomis. Nors pats su Rokiškio neturėjau nieko bendro, sutikau, atvažiavau dirbti bei vadovauti Rokiškio muzikos mokyklos Choreografijos skyriui. Šiek tiek vėliau prie manęs prisijungė choreografė Rima Bielovienė, po metų, baigusi mokslus Klaipėdoje, į Rokiškį atvažiavo mano žmona Snieguolė, dar po metų kolektyvą papildė Aušra Čepulienė. Taip ir susiformavo iki šiol mokykloje dirbančių pedagogų kolektyvo branduolys, kuriame, ironiška, nėra nė vieno gryno rokiškėno: pats – gimęs ir augęs Panevėžyje, žmona Snieguolė – iš Birštono, R. Bielovienė – iš Ukmergės, A. Čepulienė – iš Vievio,“ – pasakojo A. Skardžius.

Rokiškio choreografijos mokyklos organizuojama tradicinė kapelių šventė „Prie Nemunėlio“ kiekvienais metais draugėn suburbia daugybę kolektyvų iš įvairiausių šalies kampelių. Šiomet ji buvo skirta kapelos „Bučkis“ gyvavimo dvidešimčiai paminėti. Nuotr. iš mokyklos archyvo

Apie nuomininkės dalią ir apsuktą ratą...

Pirmieji choreografinio ugdymo žingsniai Rokiškyje – kupini išbandymų ir sumaišties: nors 1989 m. Choreografijos skyrius buvo įsteigtas prie Rokiškio vaikų muzikos mokyklos, tačiau dėl vietos stokos šokio pamokos buvo vedamos tuometiniuose

ROKIŠKIO CHOREOGRAFIJOS MOKYKLA

ROKIŠKIO KULTŪROS CENTRE
BALANDŽIO 9D. 15 VAL.

Prie Nemunėlio

KAPELŲ ŠVENTĖ

SKIRTA KAPELOS „BUČKIS“ 20 – METŲ JUBILIEJUI

ROKIŠKIO CHOREOGRAFIJOS MOKYKLOS KAPELŲ ŠVENTĖS VEDĖJA NIJOLĖ ČIRŪNIENĖ, ŽADA DOVANŲ IR LINKSMYBIŲ!

LASŲ DIJONA

BILLETAS 3 EURAI.

ROKIŠKIS

Rokiškio kultūros rūmuose. „Repetuojame fojė prie diskotekos salės, kartais „įsibrauname“ į „Gastautos“ patalpas. Studiją lanko daugiau kaip šimtas rajono moksleivių. Organizuo-tai atveža tėveliai vaikučius iš Laibga-lių, Bajorų, Konstantinavos. Be šokių repeticijų, vedame muzikos teorijos, liaudies papročių, šokių istorijos pa-mokas, mokome groti pianinu arba akordeonu,“ – dar 1991-aisiais vietos laikraščiui¹ kalbėjo A. Skardžius.

1992 m. (remiantis rajono valdybos 1992 12 22 posėdžio proto-kolu Nr. 35) Choreografijos skyrius reorganizuotas į savarankišką darinį ir tapo Rokiškio choreografijos mo-kykla. Pasikeitus mokyklos statusui, pasikeitė ir mokyklos patalpos – cho-reografijos pamokos vyksta atsilaisvi-nusiose vaikų darželio „Pumpurėlis“ patalpose.² 1995-aisiais choreogra-fijos mokyklą lanko jau 140 vaikų, kuriuos moko 9 pedagogai. „Moky-kla – labai populiari, visų norinčiųjų priimti negali, nors I ir II klasių turi net po dvi,“ – teigiama to meto spaudoje³ ir čia pat užsimenama apie virš mokyklos pakibusią grėsmę, t. y.

jai gresiantį iškeldinimą iš darželio „Pumpurėlis“ patalpų.

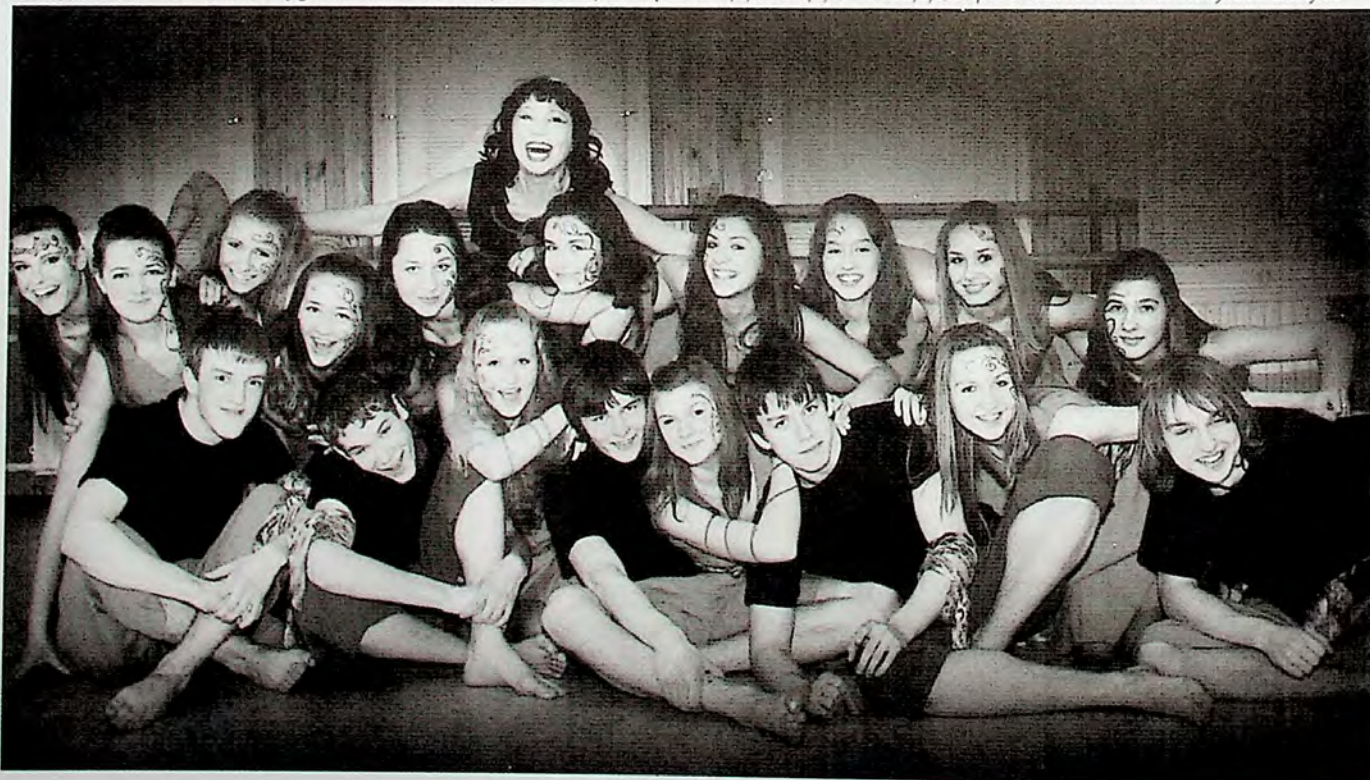
„Darželiui pradėjus kurpti mintis apie specialiai neįgaliems vaikams pritaikytas grupes, Rokiškio chore-ografijos mokyklos kolektyvas imtas prašyti lauk... Po galybės svarstymų, prašymų, aštrių diskusijų ir nesuta-rimų 1997-aisiais Rokiškio miesto kaimiškosios seniūnijos darbuoto-jams persikėlus į rajono savivaldybės pastatą, choreografijos mokyklai iš pradžių atitenka du Aušros gatvėje esančio pastato aukštai, o vėliau – ir trečias. Jausmas – labai geras, nes Choreografijos mokykla pagaliau baigė nuomininkės etapą, tačiau lai-kui bėgant euforija slūgsta: patalpos verkiant prašosi remonto, o į pamokas sugužėję vaikai žiemomis mokosi klasėse, kuriose termometro stulpelis vargiai perkopia 12 laipsnių padalą... Savarankiškai susiremontuoti patal-pas – nebuvo iš ko, todėl prabėgus trylikai metų, 2010-aisiais, Choreo-grafijos mokykla, apsukusi savotišką nuomininkės ratą po mikrorajoną, vėl sugrįžta ten, kur 1989-aisiais ir pradė-jo savo veiklą – į dabartinio Rokiškio

kultūros centro patalpas...“ – pasakoja mokyklai nuo pat įkūrimo pradžios vadovaujantis A. Skardžius.

Nuo 1989 m. choreografijos žinių „bagažą“ čia įgijo per pusė tūkstančio rajono moksleivių

Nors Choreografijos mokyklos blaškymas iš vienu patalpų į kitas kainavo nemažai jėgų ir nervų, ta-čiau, pasak A. Skardžiaus, išsikeltų tikslų ir siekių visa ši sumaištis nekoregavo: nors vis daugiau rajo-no gyventojų rinkosi emigranto ar didmiesčio gyventojų dalį, Rokiš-kio choreografijos mokykla sulig kiekviena rugsėjo 1-ąją sulaukdavo vis daugiau mokytiš norinčių vaikų, bėgant laikui mokyklos ko-lektyvas ir auklėtiniai padėjo tvirtus pamatus ne vienai gražiai tradicijai, pavyzdžiui, aktyviai įsilieti į dainų švenčių šurmulį, reprezentuoti Rokiškio kraštą įvairiuose tarptau-tiniuose ir respublikiniuose šokio konkursuose bei festivaliuose, tele-vizijos projektuose, kasmet rajono

Choreografių R. Bielovienės ir S. Skardžiuvienės vadovaujama šiuolaikinio ir modernaus šokio grupė „Fiesta“ Rokiškio choreografijos mokyklos vardą jau beveik dvidešimtmetį garsina ne tik Lietuvoje, bet ir už jos ribų – Latvijoje, Estijoje, Vokietijoje, Kipre ir kitur. Nuotr. iš mokyklos archyvo

gyventojus sukviesti į baigiamuosius absolventų koncertus bei šokio spektaklius ir pan.

1989 m. pradėjusi vos nuo 40 mokinukų, šiandien Rokiškio choreografijos mokykla jų kasmet turi apie pustrėčio šimto. Per minėtą laikotarpį choreografijos žinių „bagažą“ mokykloje iš viso įgijo 21 absolventų laida, t. y. 510 rajono moksleivių.

Augant mokinių gretoms, didėjo ir pedagogų kolektyvas: be jau minėtų klasikinės choreografijos mokytojų S. Skardžiuvienės, R. Bielovienės ir A. Čepulienės, groti fortepijonu šiandien mokinius moko ir jiems akompanuoja mokytojos Onutė Vygelytė, Virginija Pipinienė ir Lilia Savickienė, groti smuiku – Jūratė Budrienė, groti akordeonu – Algis Bagdonas. Pedagogų kolektyvo gretas šiemet papildė Choreografijos mokyklos šiuolaikinio ir modernaus šokio grupėje „Fiesta“ anksčiau šokęs rokiškėnas Eimis Šeršniovas, kuris vaikus supažindina su breiko (gatvės šokių rūšis) šokiais.

Prie Nemunėlio puoselėtoms tradicijoms graso išmaniosios technologijos...

Nuo pat pirmųjų Rokiškio choreografijos mokyklos žingsnių įstaigoje didžiulis dėmesys skiriamas mokinių ir pedagogų saviraiškos galimybėms atskiruose meniniuose kolektyvuose: 1995 m. įkuriamas tautinių šokių ansamblis „Nemunėlis“ (meno vad. A. Skardžius) ir koncertuose jam akomponuojanti mokytojų kapela „Bučkis“ (vad. A. Bagdonas), 1998 m. – šiuolaikinio ir modernaus šokio grupė „Fiesta“ (vad. R. Bielovienė ir S. Skardžiuvienė), kurios pagrindą sudaro buvę Choreografijos mokyklos mokiniai.

„Diplomais, pagyrimo raštais ir kitais įvertinimais nukabinėtos kolektyvų patalpų sienos: „Fiesta“ – daugkartinė respublikinių ir

Pasak Rokiškio choreografijos mokyklos direktoriaus A. Skardžiaus, šių metų pradžioje gyvavimo dvidešimtmetį minėjęs tautinių šokių kolektyvas „Nemunėlis“ kol kas nėra praleidęs nė vienos dainų šventės. Nuotraukoje: 2016 m. Lietuvos moksleivių dainų šventė, Ansamblių vakaras „Koks gražus tavo veidas, gimtine“ Kalnų parke, Vilniuje. Nuotr. iš mokyklos archyvo

tarptautinių festivalių bei konkursų nugalėtoja, jos pasirodymus rokiškėnai ne kartą galėjo stebėti įvairiuose televizijos projektuose bei laidose. Kapela „Bučkis“ – nenuilstantis kapelų varžytuvių dalyvis, tautinių šokių ansamblis „Nemunėlis“ – pasaulio lietuvių ir moksleivių dainų švenčių dalyvis, konkursų „Pora už poros“, „Aguonėlė“ ir kt. laureatas, – pasakoja A. Skardžius ir neslepia, kad jam didžiausius sentimentus kelia „Nemunėlyje“ susiliejančias šokis, liaudies tradicija, paprotys, kultūra, savimonė ir estetika... Tiesa, šiemet dvidešimties metų gyvavimo jubiliejų mininčiam kolektyvui tenka susidurti su nemažais iššūkiais. „Rokiškio apylinkėse tekančio upelio vardu pavadintas tautinių šokių kolektyvas – žinomas visoje Lietuvoje, tačiau tam, kad jis išliktų gyvybingas, tenka įdėti daug triūso. Didžiausių keblumų iškyla moksleiviams įžengus į paauglystę. Vieniems nedrąsu savo bendraamžiams pasirodyti apsvilkus tautinį kostiumą, kitos drovosi supintų dviejų kasų, koncerto metu skambančios šiandien nepopuliarios liaudies muzikos ar tik reto įvertinamo liaudies šokio unikalumo. Gaila,

bet taip yra: bėgant metams, keičiasi laikai, vaikai, požiūris, atsakomybės jausmo stiprumas ir t. t. Šiemet pirmą kartą nuo „Nemunėlio“ gyvavimo pradžios nesudarė didžiųjų grupės...“ – sako A. Skardžius ir neslepia, jog šiais išmaniųjų technologijų laikais užsibrėžus tikslą neleisti į nežinią nugrimzti senosioms tautos tradicijoms, papročiams ir kultūrai, didžiausiu iššūkiu pedagogams tampa gebėjimas vaikus nors trumpam atitraukti nuo kompiuterių, planšečių ir telefonų ekranų...

Kaip su naujai išskylančiais iššūkiais pavyks susidoroti Rokiškio choreografijos mokyklos pedagogams, parodys nuo 2012 m. Rokiškyje organizuojamos kapelų šventės „Prie Nemunėlio“ ir kiti mūsų krašto šokio tradicijas puoselėjantys festivaliai...

Paaiškinimai

¹ Byčkovskaja D. Mokyklinio valso sukury... // *Gimtas Rokiškis*, 1991 m., vasario 8.

² Mikalkėnas Aldevinas. Šokėjų mokykla // *Panevėžio rytas*, 1993 m., sausio 30.

³ Būti ar ne Choreografijos mokyklai darželio pastate? // *Panevėžio rytas*, 1995 m., spalio 20.

Liudvika Didžiulienė-Žmona ir jos „Lietuvos gospadinė“

AUDRONĖ BEREZAUSKIENĖ

Anykščių Liudvikos ir Stanislovo Didžiulių viešosios bibliotekos
Krašto dokumentų ir kraštotyros sk. vedėja

Interneto portaluose mirgėte mirga reklamuojamos kulinarinės knygos, beveik visuose Lietuvos knygynuose galima nusipirkti įvairiausių maisto receptų knygų, tačiau ne visi tų knygų autoriai ar sudarytojai žino pirmojo Lietuvoje kulinarinio vadovėlio autorę ir kas tai per knyga.

1893 m. kaip laikraščio „Ūkininkas“ priedas išleista knyga „Lietuvos gospadinė, arba Pamokinimai kaip prigulinciai suvartoti Dievo dovanas“ ir yra laikoma pirmuoju lietuvišku kulinarijos vadovėliu. Ją parašė Roblių k. (Rokiškio r.) gimusi, Anykščių krašte, Griežionėlių dvarelyje, gyvenusi pirmoji lietuvių literatūros moteris prozininkė Liudvika Didžiulienė-Žmona (mergautinė pavardė – Nitaitė) (1856–1925). Būdama vos dvylikos, Liudvika jau žinojo šeiminkavimą paslaptis: ne tik virė, kepė, verpė ir audė, bet savo patarimus dalijo ir kitoms kaimo moteriškėms. Sudėjusi savo maisto gaminimo patirtis L. Didžiulienė išleido knygą, skirtą jaunoms šeiminkėms. Knygos Pralkalboje (*Pratarmėje* – A. B.) autorė rašė: (*tekstas netaisytas, originalus iš knygos, išleistos 1893 m.*) „Tamstos ne viena, jaunos mano gospadinėlės, išvydusios šias knygeles, pasakysite:

L. Didžiulienė-Žmona. Nuotr. iš Anykščių Antano Baranausko ir Antano Vienuolio-Žukausko memorialinio muziejaus rinkinių fondo

„oi, kam čia man jų reikia, aš ir be knygų moku gospadinauti, o čia da nauja išlaida, nereikėjo mano motinėliai – nereikia nė man: kaip išvyrsiu, teip pavalgysiu...“ O aš tamstoms pasakysiu, kad būtinai reikia pasimokinti, nors iš knygelių, o išlaida čia visiškai maža, palyginus su visoms nereikalingoms tamstų išlaidoms. Matote, kad svietas eina vis pirmyn ir pirmyn. Nebepakanka jau šiupinio, stakanio, sarienės ir paprastų ragaišių...<...> Šioje kny-

gelėje rasite aprašyta keliatą valgių, lengvai ir pigiai sutaisomų. Viskas darosi iš naminių daiktų, tik druska, pipirai, cukrus ir keli kiti mažmožiai reikia pirkti. Išpildykite, kaip parašyta, o aš užstoviu, kad jeigu iš pirmo karto nenusiduos, tai iš antro karto tikrai pasiseks.“

L. Didžiulienė mėgdavo klausinėti kaimo moterų, kur jos išmoko tokias gardžias dešras padaryti, tokius skanius sūrius suslėgti, šios atsakydavo, kad iš knygos „Lietuvos gospadinė“ visai nežinodamos, jog jas kalbina pati knygos autorė. Papildžiusi ir parengusi „Lietuvos gospadinę“ antrajai laidai, knygelės pabaigoje autorė rašė: „Pažadinta ir padaršinta žodžiais vieno labai garbingo Lietuvio, parašiau šias knygeles. Dyvai, kad man iki šiolei neužėjo ant mislies, kad tai išties daugeliui gali būti naudinga. Taigi, jei tos mano knygelės ras skaitytojus ir bus anų maloniai priimtose, ne man, bet garbiam S. B. teesti dėka ir garbė.“

Pasak Anykščių krašto rašytojų Mildos Telksnytės ir Vygando Račkaičio, tyrinėjusių L. Didžiulienės-Žmonos rašytinį palikimą, S. B. – tai Silvestras Baltramaitis (1841–1981), bibliografas, etnografas, dirbęs

Namas, kuriame buvo saugoma Didžiulienės knyga, 1961 m. Nuotr. iš Anykščių Liudvikos ir Stanislovo Didžiulių viešosios bibliotekos archyvu

Antaninos Rėpšienės užrašas ant nuotraukos. Nuotr. iš Anykščių Liudvikos ir Stanislovo Didžiulių viešosios bibliotekos archyvu

Peterburgo (dabar – Sankt Peterburgas) viešojoje bibliotekoje, parengęs nemažai lietuvių bibliografijos ir etnografijos darbų, pasirašinęs B. Žiemkenčiu, Dagiliu, Juodulaičiu ir kitais slapyvardžiais, pasivaišinęs L. Didžiulienės dešromis, skilandžiais, ėmė ją įkalbinėti parašyti knygą apie valgių gaminimą. Pasak M. Telksnytės, jis tol nedavęs ramybės savo laiškuose, kol Liudvika ėmėsi darbo.

L. Didžiulienės knyga sulaukė didelio šeiminių dėmesio. 1893 m. ji buvo papildyta ir išleista dar kartą. Išlikusių knygų antraštiniai duomenys rodo, kad knyga dar buvo išleista 1895, 1904, 1913 ir 1927 m. 1904 m. knygelė sulaukė net kelių laidų. 1904 m. pabaigos ir 1913 bei 1927 m. laidos išleistos šiek tiek pakeistu pavadinimu:

„Gaspadinystės knyga, arba Pamokinimai kaip prigulinčiai yra sutaisomi valgiai“. 1927 m. knygoje, išleistoje jau po autorės mirties, nenurodyta Žmonos autorystė, knygoje nelikę nei autorės rašytos Prkalbos (Pratarmės – A. B.) bei

Užbaigos (Baigiamojo žodžio – A. B.), tačiau knygos pavadinimas ir joje skelbiami receptai akivaizdžiai rodo, kad tai ta pati L. Didžiulienės receptų knyga.

Knyga „Lietuvos gospadinė“ šiuo metu jau yra bibliografinė retenybė, tačiau ją galima rasti skaitmeninėje laikmenoje e. paveldo portale http://www.epaveldas.lt/e_klasikos-paieska. L. Didžiulienės-Žmonos spausdintų receptų knygų originalai saugomi didžiosiose Lietuvos bibliotekose: nacionalinėje Martyno Mažvydo, Vilniaus, Klaipėdos ir Šiaulių universitetų, Kauno technologijos universiteto, Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių bibliotekose.

1895 m. laidos L. Didžiulienės knygą savo asmeninėje bibliotekoje turi Rita Chlebauskienė, gyvenanti

Antanina Rėpšienė – pirmą iš dešinės. Nuotr. iš Anykščių Liudvikos ir Stanislovo Didžiulių viešosios bibliotekos archyvu

1961 m.

Aš su kėdikiu, šalia manęs mano knyga, šalia jos mano vyras; prie jos namo, kuriame ir buvo ši knygelė

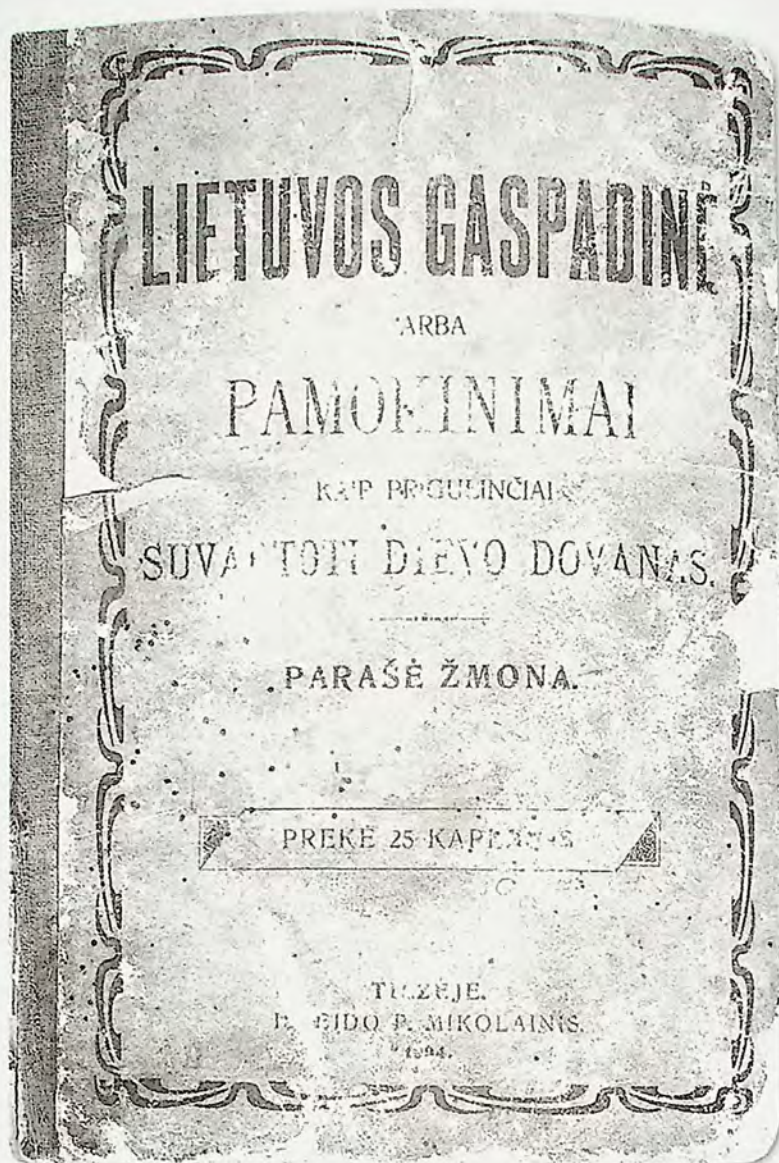

Antanina Rėpšienė – pirmą iš dešinės. Nuotr. iš Anykščių Liudvikos ir Stanislovo Didžiulių viešosios bibliotekos archyvu

Radviliškyje. Ją paveldėjo iš savo močiutės, gyvenusios Žemalės k. (Mažeikių r.). Jos močiutė knygelę gavo iš savo mamos. Apie išsaugotą knygelę R. Chlebauskienė štai ką papasakojo: „Mano istorija su šia, man brangia knygele yra tokia: aš šią knygelę perėmiau iš savo babunelės, o ši, ko gero, iš savo mamos, nes babunelė gimusi 1905 m. Žemalės k. (Mažeikių r.) t. y. 10 metų po knygelės išleidimo. Knygelė buvo be pradžios ir antraštinio lapo, todėl aš ilgai nežinojau, kas ir kada ją parašė. Pradėjau ieškoti informacijos internete ir radau L. Didžiulienės-Žmonos knygos kopiją, kuri visiškai sutampa su mano knygelės 22, 23, 24, 25 puslapiais. Todėl manau, kad mano knygelė yra 1895 m.“ (Kalba netaisyta –A. B.).

Trečios laidos (1904 m.) Žmonos knyga išsaugojo Klaipėdoje gyvenanti Antanina Rėpšienė. Ją paveldėjo iš savo vyro Jurgio Vytauto Rėpšaus, gyvenusio Juodeikių k. (Skuodo r.). Jos vyras knygelę gavo iš savo tėvo Dominyko Rėpšaus. Nuo 2016 m. spalio 24 d. ši knyga jau yra Anykščių rajono savivaldybės Liudvikos ir Stanislovo Didžiulių viešosios bibliotekos nuosavybė.

Knygos antraštiniame lape parašyta, kad knyga Tilžėje išleido P. Mikolainis (1868–1934) – knygnešys, leidėjas, publicistas, kuris, dar būdamas 18 metų, nuo 1887 m. užsiėmė caro valdžios uždraustos lietuviškos spaudos gabenimu į Lietuvą. Buvo pasivadi-

„Lietuvos gospadinės“ viršelio originalas, 1904 m. Nuotr. iš Anykščių Liudvikos ir Stanislovo Didžiulių viešosios bibliotekos archyvu

PRAKALBA.

Gamstos ne viena, jaunos mano gospadinėlės, išvydusios šią knygelę, pasakysite: „oi, kam čia man jos reikia, aš ir be knygos moku gospadinauti, o čia da nauja išlaida; nereikėjo mano motinėlei — nereikia nė man: kaip išvirsiu, teip pavalgysiu...“ O aš tamstoms pasakysiu, kad būtinai reikia pasimokinti, nors iš knygelės, o išlaida čia visiškai maža, palyginus su visoms nereikalingoms tamstų išlaidoms. Matote, kad svetias eina vis pirmyn ir pirmyn. Nebepakanka jau šiupinio, stakanio, sarienės ir prastų ragaišių; tūloj vietoj taisy kaluūnus, zrazus, bobas ir tt., bet kaip juos sutaisote, tai tik pačios težinote, — nė ne kožnas juos gal valgyti, stačiai sakant, Dievo dovana tik sugadinta. O apie pyragus nėr ką nė kalbėti. Kartą, kitą sudarkiusios, visiškai nebekepat namie, bet šaukiatės pas Jošeliene, Abromienę, ar Ickuviene. „Kaimynka, iškepk, meldžiama, man pyragus, kviečia manę į svočias,

nes ir Petru Makalojumi. 1891 m. jam pavyko gauti Motiejaus Noveskio pavarde pasą ir įsidarbinti pas spaustuvininką J. Schoenkę. 1900 m. pasitraukęs į Mažąją Lietuvą, apsigyveno Ragainėje, vėliau persikėlė į Tilžę. L. Didžiulienė savo prisiminimų knygoje „Ką aš beatmenu“ rašė, kad jų namuose lankydavosi nemažai svečių, įvairių interesantų. „Buvo kartą atvažiavęs ir p. Noveskis-Mikolainis iš Tilžės literatūros reikalais“ (p. 176). Akivaizdu, kad pažintis su P. Mikolainiu turėjo įtakos L. Didžiulienės-Žmonos knygų leidybai.

L. Didžiulienės-Žmonos receptų knyga įdomi ir kaip bibliografinė

Knygos pratarmė (Prakalba), 3 p.
Nuotr. iš Anykščių Liudvikos ir Stanislovo Didžiulių viešosios bibliotekos archyvu

Visas tiesas išleistojas pasilaiko sau.

i kūmas!“ — arba — „svečių laukiu.“ Kai-
mynka mielai apsiima iškepti, ale užtai pasi-
dalina milttais, ir dar duodat jai rugių saikelį.
Kartais ir gatavus pyragus pas žydelkas per-
kate. O kada reikia ką pataisyti, išvirti ar iš-
kepti prakilnesniems svečiams, tai nežinote nė
kur bėgti — čia jau nė Abromienė nepagelbi,
reikia gaspadinę samdyti. Ką tokia gaspadinė
jums kaštuoja, tai pačios geriau žinote. Taigi,
ar ne geriaus būtų, kad pačios sau mokėtumėti
iškepti pyragus ir sutaisyti kitioniškus valgius?
Šitose knygelėse rasite aprašyta keliatą valgių,
lengvai ir pigiai sutaisomų. Viskas darosi iš
naminių daiktų, tik druska, pipirai, cukrus ir
keli kiti mažmožiai reikia pirkti. Išpildykit,
kaip parašyta, o aš užtikrinu, kad, jeigu iš pirmo
karto nenusiduos, tai iš antro karto tikrai pa-
siseks. Ir duonelės niekas jau „rūgšties nebe-
pagadins“, nebereiks duonkubilio pušine rudyti,
nė svogūnais (cibuliais) trinti, kaip pati gaspa-
dinė turės užtektinai rūgšties.

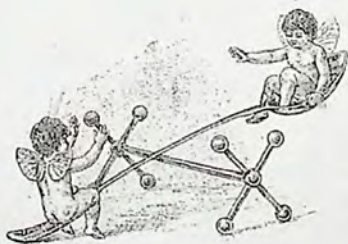
Žmona.

Užbaiga.

Pažadinta ir padrašinta žodžiais vieno labai
garbingo lietuvio, parašiau šią knygelę. Dyvai
kad man iki šiolei neužėjo ant mislies, kad tai
iš ties daugeliui gali būti naudinga. Taigi, jei
toji mano knygelė ras skaitytojus ir bus anų
maloniai priimta, ne man, bet garbingam S. B.
teesti dėka ir garbė.

Žmona.

PERSYRIMAS I.

Apie mėsą, jos sutaisymą ir dešras (raumenines).

1. Kumpiai.

Dar pirm skerdimo meitėlio reikia suruošti
druską tokiu būdu: jeigu meitėlis vidutinio di-
dumo, imti du gorčių druskos, slėnyčių (stiklą)
smulkiai sugrūstos salietros, grūstų grūdų ka-
lendros, kuri tai žolelė auga mūsų daržuose ir
verta auginimo, nes duoda gerą kvapą, gardumą
kiaulienai ir vasaros metą apgina nuo kirmėlių.
Taigi, sumaišius druską su salietra ir kalendra,
reikia tuojaus šiltus kumpius storai apibarstyti
ir apkloti lašiniais, taipogi storai apibarstytais

„Lietuvos gaspadinės“ 4–5 p. Nuotr. iš Anykščių Liudvikos ir Stanislovo
Didžiulių viešosios bibliotekos archyvu

retenybė, ir kaip etnografinis daugiau kaip šimto metų lietu-
vių buities dokumentas, parodantis spaudos draudimo metų
lietuvių kalbos būklę, išlaikęs tuo laiku vartotus indų, valgių,
prieskonių, svorio ir kiekio matų pavadinimus.

Priminsime, kad L. Didžiulienė – ne tik pirmosios lietuviš-
kos patarimų šeiminkėms knygos autorė, ji – pirmoji lietuvi-
moteris beletristė, debiutavusi spaudoje 1892 m. Tik po poros
metų spaudoje pradėjo reikštis Gabrielė Petkevičaitė-Bitė,
po to Žemaitė (Julija Beniuševičiūtė-Žymantienė), Šatrijos
Ragana (Marija Pečkauskaitė), Lazdynų Pelėda (seserys Sofija
Ivanauskaitė-Pšibiliauskienė ir Marija Ivanauskaitė-Lastauskie-
nė). L. Didžiulienė rinko ir skelbė tautosaką, prisiminimus apie
Antaną Vienažindį, Antaną Strazdą, kun. Kleopą Kozmianą,
Valerijoną Ažukalnį-Zagurskį. Gyvenimo pabaigoje Juozo Tu-
mo-Vaižganto paraginta rašė savo prisiminimus. L. Didžiulienės
prisiminimų knyga „Ką aš beatmenu“ išleista jau po autorės
mirties (1926). Knygoje daug vertingos medžiagos iš autorės
vaikystės ir vėlesnių jos gyvenimo laikų, nemažai žinių iš
lietuvių etnografijos bei XIX a. pabaigos kultūrinio judėjimo,
aprašyti žmonės, kuriuos autorė artimai pažinojo.

Knygos pabaiga (Užbaiga), 75 p. Nuotr. iš Anykščių Liudvikos ir
Stanislovo Didžiulių viešosios bibliotekos archyvu

Jonas Balaišis

1.

Taurių jokių.
Tik nuodėmių versmė.
Priklydusi giria
Neišsemta giesmė.
Pro kambarį prasuks
Juoda mirties šviesa.
Baltieji tiltai lūš.
Ir apkabins tave.

2.

Sulūžo mūsų žodžiai,
Sudygo pelenai.
Mirties žvakidę degins
Neužkalti langai.
Žalia ugnim paklydę
Girtuokliai mes vieni,
Palaiminti prieš kryžių –
Tikri ar netikri?

3.

Žaibų ugnis pragerta
Iš raštų pelenų.
Nubėgo mano stotys
Sugaudyti dainų.
Čia atlapotos durys,
Kažkur išėję žodžiai.
Seniokai be kepurių
Prie seno kapo stovi.

4.

Pražydo obelys ir kriaušės.
Vėl pasimes kažkur laiškai.
Po šimto mylių grįš neaiškūs
Sidabro vergetos – laumių takai.
Toks nežinojimas prie tiltų,
Toks nepagydomas esu.
Žalia giria užaugo smiltys,
Mažoj trobelėj dideliam šviesu.

5.

Lapkričio žvaigždės
Unt užmiršto gyvenimo.
Viskas! Nieko nerandu
Vidurnaktį parėjęs.
Didelis laivas
Kaip skęstančios dulkės.
Mažuos takuos
Tekantis laikas.

6.

Po ašara gulėjai,
Švietei senais beržais,
Kareivis ar beprotis?
Žibalinę namuos degei.

7.

Tai skambina už durų
Kalėjiman išvežti...
Žydra šviesa mėnulio
Unt žemės pakirsti.
Kada pareis vargonys
Bažnyčių aplankyt?
Ir įbridai į šaltį
Apnuoginta, sesyt.

8.

Sveika Marija,
Ar laimini tujen?
Apsikabinęs kryžių
Lauki mėnulio?
O mėnuo teka
Į šalį bedalių.
Jauna čigonėlė,
Apgirtęs kapralas...

9.

Unt vieškelio sėdi
Seržinto sūnelis.
Graudi ašarėlė
Unt smakro dar želia.
Jo kurčia motulnė
Į pilnatį eina...
Suaugę karaliai
Jau laimina vainą.

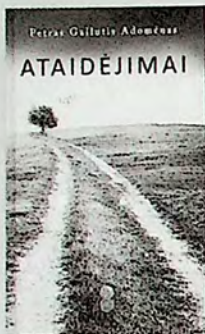
10.

Gros šviesa už durų,
Sukalti darbai.
Klaupias dešimt jūrų,
Kurgi nuklydai?
Tuštuma vis sėja
Nėra nė grūdų,
Pasirėmę žodžiai
Unt kelių stygų.
Nebūtin atvedęs –
Kokia klaikuma!
Tik nuklydęs paukštis
Garbana šiauria.

2016 metais išleisti rokiškėnų leidiniai

Sudarė RITA VISKAITIENĖ
Rokiškio J. Keliuočio viešosios bibliotekos Bibliografijos informacijos
ir kraštotyros skyriaus vedėja

Adomėnas, Petras Gailutis (1936–)

Ataidėjimai: romanas / Petras Gailutis Adomėnas. – Vilnius: Charibdė, [2016] (Vilnius: Spauda). – 358, [1] p.; 21 cm. – Tiražas [300] egz. – ISBN 978-9955-739-57-9 (jr.)

Tai pirmasis habilituoto technologijos mokslų daktaro, kilusio iš Rokiškio rajono Minkūnų kaimo, Petro Gailučio Adomėno romanas, kuriame pasakojama jo šeimos, artimųjų, giminių, bičiulių ir daugybės kitų žmonių istorija, apimanti visą XX amžių. Žmonių pasakojimai, atsiminimai papildo vieni kitus, pinasi, atkuria nepakartojamus, įdomius gyvenimus ir yra tarsi visos Šiaurės Rytų Lietuvos patirčių, išgyvenimų, išsipildžiusių ir neįgyvendintų lūkesčių liudijimas.

Aleksandravėlės Šv. Pranciškaus Serafiškojo bažnyčios ir parapijos istorija / sudarytoja Alma Mekšėnienė. – Panevėžys: Amalkeros leidyba, 2016. – 48 p. – Tiražas 50 egz. – ISBN 978-9955-659-72-3

Tai Rokiškio r. savivaldybės J. Keliuočio viešosios bibliotekos Aleksandravėlės filialo vyresn. bibliotekininkės Almos Mekšėnienės parengtas leidinys, pristatantis Aleksandravėlės Šv. Pranciškaus Serafiškojo bažnyčios ir parapijos istoriją, čia dirbusius kunigus, kitus bažnyčios tarnus. Leidinys parengtas remiantis parapijiečių prisiminimais, surinktais ekspedicijos „Atmintį išsaugokim ateinančioms kartoms“ metu. Skiriamas šios bažnyčios konsekavimo 220-osioms metinėms. Leidinys gausiai iliustruotas nuotraukomis.

Deksnys, Vytautas (1958–)

Neskubančio laiko namai: eilėraščiai / Vytautas Deksnys. – Utena: Utenos spaustuvė, 2015. – 121, [1] p. – Tiražas 200 egz. – ISBN 978-9955-35-180-1

Tai jau antroji Rokiškio Juozo Tūbelio progimnazijos fizikos mokytojo Vytauto Deksnio poezijos knygelė. Ją sudaro net septyni skyriai. Knygelę iliustravo dailininkas Arūnas Augutis.

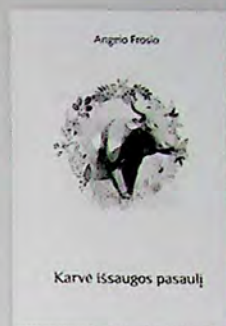
Dvarai kviečia užsukti / [sudarytoja Ingrida Semaškaitė]. – Vilnius: Algimantas, [2016] (Vilnius: Standartų sp.). – 181, [3] p.: iliustr., žml.; 17 x 23 cm. – Tiražas [500] egz. – ISBN 978-609-423-022-6 (jr.)

Knygoje aprašomi atgimę dvarai, kurių šeimnininkai įkūrė juose muziejus, viešbučius, restoranus. Jų yra 66. Tokie dvarai kviečia užsukti keliauninkus. Knygoje pristatomos dvaruose jiems teikiamos paslaugos. Čia rasime informaciją ir apie Rokiškio rajono Gačionių, Ilzenbergo bei Rokiškio dvarus. Leidinio viršelį puošia Rokiškio dvaro rūmų valgomojo nuotrauka.

Frosio, Angelo

Karvė išsaugos pasaulį / Angelo Frosio; iš italų kalbos vertė Rasa Vabuolaitė. – Rokiškis: Rokiškio sūris, 2016. – 224 p. – Tiražas 2000 egz. – ISBN 978-9955-9538-4-5

Garsus mecenatas Angelo Frosio savo knygoje lengvu, intriguojančiu, o kartais ir pikantiškai aštruku stiliumi pasakoja ne tik savo turtingą gyvenimo patirtį, bet ir dalijasi įžvalgomis apie šių dienų problemas. Jis kalba apie šiuolaikinį jaunimą, kuriam tėvai suteikė technologijas ir puikius materialinius pamatus, bet neįdiegė vertybių. Jis pasakoja apie pasaulį, kuris dūsta nuo cheminių šiukšlių, žmones, mieliau čiumpiančius maisto papildų kapsulę, užuot pasidžiaugusius natūralia gamtos dovana – sūriu, kuriame yra per šimtą pačių vertingiausių, organizmą stiprinančių ir su sunkiausiomis ligomis kovojančių medžiagų. Autoriaus akimis, karvė yra natūralaus, gamtos dovanomis ir ciklais paremto žmogaus gyvenimo, tūkstantmečius kauptos išminties, sveiko proto simbolis, kuris tarp plieno ir betono džiunglių bei plastiko kalnų gali išsaugoti tokį pasaulį, kuriame žmogus ir gamta kalba ta pačia kalba, gyvena tuo pačiu ritmu.

Gaškaitė-Žemaitienė, Nijolė (1938–2000)

Pasipriešinimo istorija, 1944–1953 metai / Nijolė Gaškaitė. – 3-ioji papild. laida. – Vilnius: „Diemedžio“ leidykla, 2016. – 344 p.: iliustr., faks., nat. – Bibliogr.: p. – Asmenvardžių ir vietovardžių r-klės: p. 328–342. – Tiražas 5000 egz. – ISBN 978-9986-23-199-8

Kraštietės istorikės, prozininkės, poetės, eseistės parašyta ir išleista studija, tyrinėjanti partizaninio karo istoriją. Čia pateikiama ir partizanų rašytų tekstų chrestomatija, dainų natos, gausu ir to meto nuotraukų bei įvairių dokumentų. Tai jau trečioji šios knygos laida.

Genys, Arvydas (1954–)

Bėgantys bangomis: eilėraščiai / Arvydas Genys. – Vilnius: Ciklonas, 2016. – 100 p. – Tiražas 100 egz. – ISBN 978-609-8122-26-8

Tai septintoji iš Rokiškio krašto kilusio poeto, prozininko, vertėjo Arvydo Genio eilėraščių knyga. Ji grįsta autobiografiniais, gentiniais (Sėlos – Šiaurės Aukštaitijos arealo), kartų kaitos ir istorinės atminties motyvais. III-ojoje dalyje (sonetai) siekiama individualumo ir visuotinumų derinių. Viršeliuose Virginijos Genienės nuotraukos.

Graibus, Rimgaudas (1939–)

Jausmų paveikslai: [eilėraščiai] / Rimgaudas Valentinas Graibus. – Vilnius: Homo liber, 2016 (Vilnius: Petro ofsetas). – 143, [1] p.; 23 cm. – Tiražas 400 egz. – ISBN 978-609-446-121-7 (jr.)

Tai 22-oji žinomo poeto, Pauliaus Širvio premijos laureato Rimgaudo Valentino Graibus poezijos knyga. Joje skaitytojas įžvelgs emociingojo lyrizmo tradicijai būdingus jausmų paveikslus, kuriuose atsivers įvairi spalvų paletė – nuo šviesių pilkų iki dramatiškai juodų: ant nervų laidų pakibę pajuodę žodžiai kalbasi su mirties angelais... Rinktinę sudaro keturi skyriai.

Grožį kuriame patys / sudarytoja Regina Šimėnienė. – Utena: Utenos Indra, 2016 (Utenos Indra). – 114 p.: iliustr. – Tiražas 60 egz. – ISBN 978-609-455-327-1

Suvainiško filialo vyresn. bibliotekininkės Reginos Šimėnienės parengtu kraštotyros darbu paremtas leidinys. 2015 m. Rokiškio rajono savivaldybės J. Keliuočio viešosios bibliotekos skelbtame konkurse „Geriausias kraštotyros darbas“ šis darbas įvertintas pagyrimu. Pasitelkus nemenką nuotraukų kolekciją prisimenami gražiausi suvainiškėnų sodybų kampeliai, šeiminių kasmet puoselėjami ir dailinami vis kitaip, tad šis leidinys – savotiškas bendruomenės žmonių darbo metraštis.

Kamajai / [sudarytojas ir mokslinis redaktorius Venantas Mačiekus]. – Vilnius: Versmė, 2016. – 1577 [2]p.: iliustr., faks., nat., portr., žml. – (Lietuvos valsčiai, ISSN 1822-489X; kn. 31). Skiriama Lietuvos tūkstantmečiui, 1009–2009; Lietuvos valstybės atkūrimo šimtmečiui, 1918–2018; Kamajų 475 metų sukakčiai, 1541–2016. – Santr. angl. – Bibliogr. str. gale ir išnašose. – Asmenvardžių ir vietovardžių r-klės: p. – Tiražas 600 egz. – ISBN 978-609-8148-41-1

„Kamajai“ – tai 31 serijos „Lietuvos valsčiai“ monografija. 1580 puslapių penkis kilogramus sveriančioje knygoje – Kamajų krašto istorija nuo seniausių laikų iki šių dienų. Monografijai straipsnius rašė 116 autorių. Monografija, kuri skirta Lietuvos tūkstantmečiui (1009–2009), Lietuvos valstybės – Karaliaus Mindaugo karūnavimo 750 m. jubiliejui (1253–2003), Lietuvos valstybės atkūrimo šimtmečiui (1918–2018), Lietuvos nepriklausomybės atkūrimo 25 m. sukakčiai (1990–2015) bei Kamajų 475 m. sukakčiai (1541–2016) iliustruota fotografijomis iš Rokiškio krašto muziejaus fondų. Monografijų serijos vyriausiasis redaktorius ir sudarytojas – Rokiškio krašto garbės pilietis Venantas Mačiekus.

Karpiniai Kalėdoms / Odeta Tumėnaitė-Bražėnienė. – Kaunas: V3 studija, 2016. – 76 p.: iliustr. – Tiražas 1000 egz. – ISBN 978-609-8077-66-7

Kraštietė, viena garsiausių Lietuvos karpytojų Odeta Tumėnaitė-Bražėnienė išleido naują knygą „Karpiniai Kalėdoms“. Ji tikisi, kad graži, spalvinga, kupina idėjų knyga pradžiugins pedagogus, kultūros darbuotojus, kūrybingus žmones, ieškančius naujų idėjų, norinčius turiningai leisti laiką. Leidinyje siūlymai, kaip artėjant gražiausioms metų šventėms šv. Kalėdoms karpiniais originaliai papuošti aplinką, pagaminti dovanėlių.

Kazulėnas, Albinas (1927–)

Turėjau tik vieną tėvynę: [atsiminimai] / Albinas Kazulėnas. – Vilnius: Petro ofsetas, 2015 (Vilnius: Petro ofsetas). – 412 p.: iliustr., faks., portr.; 25 cm. – Tiražas [200] egz. – ISBN 978-609-420-451-7 (jr.)

Tai atsiminimų knyga, pradėta rašyti dar 1989 m. ir rašyta ilgiau kaip 10 metų. Tai autobiografinis pasakojimas apie lietuvius tremtinius, kurioje atsispindi ir visa Kazulėnų giminės istorija. Leidinys iliustruotas daugybe nuotraukų iš asmeninių albumų, laiškų bei asmeninių dokumentų faksimilėmis. Pratarmės autorius – sūnus Algis Kazulėnas.

Kelio žmonės, 1965–2015 (2): AB „Panevėžio keliai“ 50-mečio istorijos / sudarytoja Rasa Čepienė. – Panevėžys: Panevėžio keliai, 2016. – 1136 p.: iliustr. – Tiražas 2500 egz. – ISBN 978-609-95826-0-3

Tai naujai užrašyta AB „Panevėžio keliai“ raidos ir kelio žmonių gyvenimo istorija. Leidinyje iš dalies sugrįžtama į pačią pradžią ir mėginama perteikti svarbiausius 2008–2015 m. laikotarpio kelininkų bendruomenei ir „Panevėžio kelių“ įmonėms reikšmingus įvykius. Leidinio pabaigoje pateikiamas 1944–2015 m. Panevėžio valstybinėje kelių tiesimo įmonėje ir AB „Panevėžio keliai“ dirbusių darbuotojų sąrašas. Čia suregistruota apie 5,5 tūkst. buvusių bei esamų darbuotojų. Leidinys gausiai iliustruotas nuotraukomis.

Maldūnienė, Zita (1946–)

Kurkliečiai mūsų gimtinė / Zita Maldūnienė; sudarytoja Irena Žindulienė. – Vilnius: Petro ofsetas, 2016. – 480 p.: iliustr. – Tiražas 250 egz. – ISBN 978-609-420-510-1

Tai Kurkliečių kaimo istorija, legendos, religinės ir šeimos šventės, vestuvių, krikštynų, šv. Kalėdų, šv. Velykų papročiai, laidotuvių apeigos, prisiminimai apie partizanų kovas, tremties sunkumus, gyventojų godos prasidėjus žemės reformoms, siaučiant karams. Šeimų istorijas surašė žmonės, gyvenę Kurkliečių kaime, prie jo prigludusiuose Vytelinės, Stumbriškio, Žikorynės vienkiemiuose. Medžiagą archyvuose rinko knygos autorė Zita Maldūnienė, sudarytoja – Konstantinos bibliotekininkė Irena Žindulienė ir kt. Leidinys gausiai iliustruotas nuotraukomis iš įvairių asmeninių bibliotekų.

Matiukaitė, Lina

Jeį Mėnulis būtų Nulis: skaičių pasakos / Lina Matiukaitė, Ieva Kilienė; iliustravo Rimas Valeikis. – Kaunas: Šviesa, 2016 (Vilnius: Standartų sp.). – 46, [2] p.: iliustr.; 26 cm. – Virš. aut.: Pleputė Lina, Smalsutė Ieva. – Tiražas 3000 egz. – ISBN 978-5-430-06503-4

Dviejų jaunų merginų iš Rokiškio rajono Kamajų miestelio Linos Matiukaitės ir Ievos Kilienės sumanyta, parašyta ir išleista pasakų vaikams knygelė, kurios pagrindiniai herojai – skaičiai. Autorės siekė įrodyti, kad matematika nėra sausas mokslas, jos galima mokytis linksmai ir nenuobodžiai. Knygelę sudaro devynios pasakaitės, atitinkančios devynis skaičius. Iliustravo Rimas Valeikis.

Nusikaltimas žmogiškumui: [apie tremtį ir žmonių likimus] / sudarytoja Genovaitė Šajaukienė. – Panevėžys: Amalkeros leidyba, 2016. – 64 p.: iliustr. – Tiražas 50 egz. – ISBN 978-9955-659-73-0

Aleksandravėlės gyventojos pedagogės Genovaitės Šajaukienės parengtas leidinys apie tremtį nuo 1941 m. birželio. Čia surinkti dar gyvų likusių liudytojų, patyrusių tremties siaubą, atsiminimai, surinkti vietos bendruomenės ekspedicijos „Atmintį išsaugokim ateinančioms kartoms“ metu. Leidinys iliustruotas autentiškais nuotraukomis, archyvine medžiaga.

Parulskis, Sigitas (1965–)

Nutylėtų lelijų miestas: romanas / Sigitas Parulskis. – Vilnius: Alma littera, 2016 (Kaunas: Spindulio sp.). – 234, [3] p.; 22 cm. – Tiražas 4000 egz. – ISBN 978-609-01-2230-3 (jr.)

Kraštiečio poeto, eseisto, dramaturgo, kritiko, vertėjo romanas, kurį autorius vadina juokingiausia ir liūdniausia savo knyga, tragikomedija. Joje netrūksta fantazijos ir tikrų biografijos faktų, išgalvotų ir tikrai egzistavusių žmonių. Šią knygą sudaro du pasakojimo srautai, atskirti grafiškai, bet juos reiktų skaityti kartu, nes jie susipina ir papildo vienas kitą.

Pasidalinkim ilgesį perpūs: šalies bibliotekininkų kūrybos rinktinė / sudarytoja Daina Sutkevičienė; redaktorė Regina Musteikienė; dailininkė Dalia Rapalytė. – Raseiniai: Raseinių Marcelijaus Martinaičio viešoji biblioteka, 2016. – 254, [2] p.: iliustr. – Tiražas 500 egz. – ISBN 978-609-95304-3-7

Raseinių Marcelijaus Martinaičio viešosios bibliotekos išleista šalies bibliotekininkų kūrybos rinktinė, kurioje 36 autorių iš 20 savivaldybių viešųjų bibliotekų ir 1 apskrities viešosios bibliotekos kūrybos puokštė. Spausdinama ne tik poezija, bet ir proza – keletas apsakymų vaikams, žurnalistinių pastebėjimų ir kt. Pateikiami ir Rokiškio rajono savivaldybės J. Keliuočio viešosios bibliotekos Lukštų filialo vyresn. bibliotekininkės Sigitos Šimanauskienės bei Kriaunų filialo vyresn. bibliotekininkės Audronės Telšinskienės pristatymai ir kūrybiniai bandymai.

Prie Nemunėlio: Rokiškio krašto kultūros žurnalas / Rokiškio rajono savivaldybės viešoji biblioteka; Juozo ir Alfonso Keliuočių palikimo studijų centras / ats. redaktorė Alicija Matiukienė. – Vilnius: Margi raštai, 2006 – .

2015, nr. 2 (35). – 92 p.: iliustr. – ISSN 1822-6221

Šis numeris skiriamas iš Rokiškio krašto kilusios išeivijos rašytojos Alės Nakaitės-Arbačiauskienės (slap. Alės Rūtos) gimimo šimtmečiui paminėti. Jai skiriamos net 4 publikacijos: pačios rašytojos atsiminimai, jos dukros pasakojimas ir dviejų literatūros tyrinėtojų publikacijose pristatomi Alės Rūtos kūrybos kontekstai. Pristatoma ir 2015 metų Liudo Dovydeno premijos laureatė rašytoja Kristina Sabaliauskaitė. Rokiškio krašto muziejiniškai pristato Rokiškio geležinkelio stoties istoriją bei muziejaus projektą „Muziejus–mokykla–moksleivis“. Pristatomas ir Rokiškio krašto dvarų maršrutas (kelionė po 12 dvarų). Prisimenamas ir šviesios atminties kalbininkas Feliksas Jukna bei žymus Rokiškio krašto poetas Paulius Širvys. Nemažai publikacijų skiriama kultūros bei meno klausimams: apie

J. Vienožinskio plenerą Obeliuose „Tik tapyba“; apie menininką Rimvydą Pupelį, apie jauną dailininkę vitražistę Eglę Mažuknaitę bei Rokiškio Šv. apaštalo evangelisto Mato bažnyčios vitražus. Tradiciškai Reda Kiselytė kalbina Juozo Keliuočio premijos laureatą, Ukmergės krašto fotomenininką, poetą Albiną Kuliešį. Literatūriniame puslapyje – jaunųjų kūryba, o žurnalo pabaigoje tradiciškai apžvelgiami 2015 m. išleisti rokiškėnų leidiniai.

Prie Nemunėlio: Rokiškio krašto kultūros žurnalas / Rokiškio rajono savivaldybės viešoji biblioteka; Juozo ir Alfonso Keliuočių palikimo studijų centras / ats. redaktorė Alicija Matiukienė. – Vilnius: Margi raštai, 2006 – .

2016, nr. 1 (36). – 92 p.: iliustr. – ISSN 1822-6221

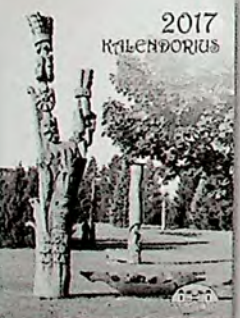
Tai jubiliejinis numeris, skirtas žurnalo 10-mečiui paminėti. Viršelį puošia Rokiškio rajono savivaldybės Juozo Keliuočio viešosios bibliotekos pastato nuotrauka ir šios bibliotekos Metų nominacijos apdovanojimas – „Lietuviškiausia biblioteka 2015“ už įdomias iniciatyvas, skaitymo skatinimo ir gimtosios kalbos bei literatūros puoselėjimo tradicijas. Skaitytojui pristatomas ir Viešojoje bibliotekoje saugomas albumas „Terra Mariana. 1186–1888“, jau du dešimtmečius Viešosios bibliotekos Vaikų ir jaunimo literatūros skyriuje veikiantis mėgėjų lėlių teatras „Padaužiukai“. Tradiciškai pristatomi Alfonso Gaškos surinkti senieji Lietuvos sėlių papročiai iš bibliotekos rankraštyno. Jubiliejinės publikacijos skiriamos ir Kurkliečių kaimo 420 m. sukakčiai bei tautodailininkės Veronikos Siminonienės 95-mečiui. Pristatomas ir Rokiškio architektūros paveldas, rokiškėnų Dranseikų namo bei jo gyventojų istorija ir net karalienės Viktorijos laikų mada. Skaitytojų dėmesiui ir pažintis su buvusiu Rokiškio pašto tarnautoju, fotografu, kolekcionieriumi Jonu Masiuliu, buvusia Ilzenbergo dvaro šeimininke Livija Majoresku-Dimšiene. Žurnalo svečias – Vilniaus rokiškėnų klubo „Pragiedruliai“ pirmininkas Algis Narutis.

Prie Nemunėlio: Rokiškio krašto kultūros žurnalas / Rokiškio rajono savivaldybės viešoji biblioteka; Juozo ir Alfonso Keliuočių palikimo studijų centras / ats. redaktorė Alicija Matiukienė. – Vilnius: Margi raštai, 2006 – .

2016, nr. 2 (37). – p.: iliustr. – ISSN 1822-6221

Naujajame žurnalo numeryje prisimenamos Liudo Dovydeno premijos įteikimo iškilmės, tautodailės parodos Rokiškio krašto muziejuje, Rokiškio choreografijos mokyklos kolektyvo „Nemunėlis“ dešimtmečiai. Pristatoma ir Rokiškio senoji dvarvietė bei Ilzenbergo dvaro vertybės, prisimenama Komorovskių giminės istorija. Žurnalo puslapiuose galima paskaityti ir apie du Rokiškio krašto dailininkus: Astą Keraitienę bei Edmundą Petrovą. Skaitytojų dėmesiui ir publikacijos apie kraštietę rašytoją Liudviką Didžiulienę-Žmoną bei Juozo Keliuočio draugą, dviejų kultūrų žmogų Juozapą Albiną Herbačiauską. Literatūriniame puslapyje – literato Jono Balaišio eilėraščiai.

Rokiškio krašto muziejus

2017 m. kalendorius / Maketavo I. Kujelė; Nuotraukos – Gintauto Dainio, Ligit Keraičio, Dariaus Baltakio ir kt. – Rokiškis: Rokiškio krašto muziejus, 2016 (DRUKA). – 14 p.: iliustr. – Tiražas 200 egz.

Rokiškio krašto muziejaus išleistas kalendorius, iliustruotas Gintauto Dainio, Ligit Keraičio, Dariaus Baltakio, Sigito Daščioro, Virginijaus Stumbrio, Giedriaus Kujelio, Dalios Kiukienės ir Ingridos Kujelės nuotraukomis.

Rokiškio krašto muziejus

Nuo akmens iki geležies: Rokiškio krašto archeologija / Sudarė Giedrius Kujelis; Fotografijos Dariaus Baltakio, Giedriaus Kujelio, Ingridos Kujelės. – Rokiškis: Rokiškio krašto muziejus, 2016 (DRUKA). – 50 p. – Tiražas 300 egz.

Rokiškio krašto muziejaus leidinys, pristatantis Rokiškio krašto archeologiją. Leidinys iliustruotas Dariaus Baltakio, Giedriaus Kujelio ir Ingridos Kujelės nuotraukomis.

Rokiškio krašto muziejus

Rokiškio dvarai: [atvirukų komplektas] / Maketavo I. Kujelė. – Rokiškis: Rokiškio krašto muziejus, 2016 (SIRMA). – Atvirukų apl.: iliustr. – Tiražas 200 egz.

Rokiškio krašto muziejaus išleistas 16 atvirukų komplektas, supažindinantis su Rokiškio krašto dvarais. Nuotraukos iš Rokiškio krašto muziejaus archyvų.

Rokiškio rajono savivaldybės švietimo centras

Švietimo aktualijos Rokiškio rajone / Rokiškio rajono savivaldybės švietimo centras. – Utena: Utenos Indra, 2016. – 12 p. – Tiražas 500 egz. – ISBN 978-609-455-318-9

Tai trumpas Rokiškio rajono savivaldybės švietimo centro leidinukas, supažindinantis su rajono švietimo statistika, pagrindiniais pasiekimais olimpiadose, įvairiuose konkursuose. Pristatomos ir suaugusiųjų švietimo aktualijos, ugdymo įstaigų naujienos.

Rokiškis [Kartografija]: rajono ir miesto žemėlapis = district and city map. – 1:50 000. – Vilnius: Briedis: Rokiškio turizmo ir tradicinių amatų informacijos ir koordinavimo centras, 2016. – 1 žml.: dvipusis, spalv.; 50 x 68 cm, sulankst. į 14 x 25 cm. – Tiražas 2000 egz. – ISBN 978-9955-26-500-9

Rokiškio turizmo ir tradicinių amatų informacijos ir koordinavimo centro išleistas Rokiškio rajono bei miesto žemėlapis, supažindinantis su visų seniūnijų lankytinomis vietomis, turistiniais maršrutais, tradiciniais amatais ir amatininkais. Dalis teksto pateikiama lietuvių ir anglų kalbomis.

Sakapilvis, Albinas

Stalino karvės pienas: [autobiografinis romanas] / Albinas Sakapilvis. – [Rokiškis]: Sakapilvis A., 2016. – 234 p.

Tai literato Albino Sakapilvio kompiuterine technika namuose spausdintas autobiografinis romanas.

Skemų socialinės globos namų 2010–2016 m. meno plenerų kūrybinių katalogas / sudarytoja Nida Lungienė; Fotografė Loreta Golyšenkova. – [Rokiškis], [2016]. – [44] p.: iliustr.

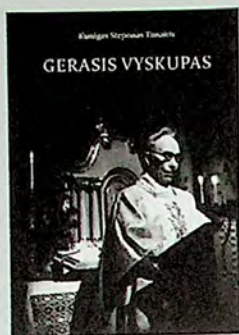
2016 m. projekto „Kultūrinių veiklų paletė“ katalogas skirtas Skemų socialinės globos namų 80-mečiui. Jame įamžinti paskutiniuose septyniuose Skemų pleneruose menininkų sukurti darbai. Pleneruose dalyvavę dailininkai sukūrė apie 150 įvairių meno kūrybinių, papuošusių socialinės globos namų interjerą ir eksterjerą. Įžanginį žodį parašė socialinė darbuotoja Daiva Vaitkevičienė.

Svidinskas, Algirdas (1954–)

... o vis dėlto būkim... [Garso įrašas]: Dainuojamoji poezija / Algirdas Svidinskas. – Vilnius: Algirdas Svidinskas, 2016. – 1 garso diskas: stereo

Buvusio Rokiškio kultūros mokyklos Etninės kultūros skyriaus steigėjo ir dėstytojo, folkloro ansamblio „Gastauta“ įkūrėjo ir ilgamečio vadovo Algirdo Svidinsko dainuojamosios poezijos garso plokštelė, kurioje 16 dainų. Daugelio dainų žodžių bei muzikos autorius jis pats. Kompaktinės plokštelės vidinėje pusėje pristatomas pats Algirdas Svidinskas ir jo kultūrinė veikla.

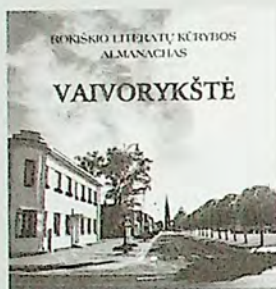

Tunaitis, Steponas (1939–)

Gerasis vyskupas: Vilniaus vyskupo Juozo Tunaičio gyvenimo ir tarnystės Viešpačiui puslapiai / Steponas Tunaitis. – Vilnius: Homo liber, 2016 (Vilnius: Petro ofsetas). – 151, [1] p.: iliustr., faks., portr.; 22 cm. – Turinyje aut.: Vaclovas Aliulis, Alfonsas Augulis, Audrys Juozas Bačkis, Jonas Boruta, Algimantas Bučius, Vytautas Gladutis, Mikalina Grabauskaitė, Juozas Kancevičius, Alfreda Kirvaitienė, Bronė Kiselienė, Žydrius Kuzinas, Antanina Morkūnienė, Mykolas Sotničenka, Nijolė Subačiūtė-Bubėnienė, Bernardas Šaknys, Kazimieras Tamošiūnas, Juozas Tunaitis, Anelė Tunaitytė-Bimbienė, Aldona Vasiliauskienė, Dalia Zibolienė, Zigmantas Zinkevičius. – Tiražas 300 egz. – ISBN 978-609-446-126-2 (jr.)

Knyga skirta žinomam dvasininkui, Vilniaus vyskupui, Rokiškio krašto garbės piliečiui Juozui Tunaičiui atminti. Joje publikuojami paties vyskupo tekstai: pamokslas, laiškas tikintiesiems, dienoraščio fragmentai, interviu ir kt. Taip pat publikuojami kitų žymių dvasininkų – Vilniaus arkivyskupo kardinolo Audrio Juozo Bačkio, Telšių vyskupo Jono Borutos, kunigo Vaclovo Aliulio – atsiliepimai bei mokslo draugų, artimųjų prisiminimai. Knyga gausiai iliustruota nuotraukomis.

Vaivorykštė: Rokiškio literatūros kūrybos almanachas. – Panevėžys: Panevėžio spaustuvė,

2000–. – kn.: iliustr.; 29 cm

Kn. 3. – Utena: Utenos Indra, 2016. – 96 p.: iliustr. – Tiražas 300 egz. – ISBN 978-609-455-330-1

Tai trečiasis rokiškėnų poezijos almanachas. Jo tikslas – nors iš dalies supažindinti skaitytoją su savo mintimis, troškimais, kurie atsiveria poezijos eilutėse. Leidinio pradžioje rajono literatūros klubo pirmininkė Salvinija Kalpokaitė trumpai primena šio klubo istoriją, aktyviausius klubo narius, globėjus bei rėmėjus. Pateikiama per 40 autorių kūrinių su trumpais prisistatymais. Pabaigoje – rokiškėnų melodijos – dainos pagal literatūros eiles. Leidinys iliustruotas nuotraukomis iš literatūros klubo archyvo.

Zibolis, Rimas

O kodėl gi ne?: praktinis naminių paukščių ūkio vadovas / Rimas Zibolis. – Rokiškis: R. Zibolis, 2016. – 240 p.: iliustr. – Tiražas 2000 egz. – ISBN 978-609-408-870-4

Knygos autorius skatina skaitytoją savo kieme susikurti gyvą oazę ir kartu pasigaminti sveiko maisto. Knygoje pateikiami patarimai paremti paties autoriaus praktika, susiformavusia per ilgą laiką kuriant savo kiemą, kurio ašimi tapo natūrali augmenija ir naminiai paukščiai. Knygoje gausu paties autoriaus augintų vištų, ančių, žąsų, kalakutų įvairiausių veislių aprašymų, nuotraukų ir patarimų.

Zovė, Jokūbas (1948–)

Kamajai: gyvenimas už Šetekšnos / Jokūbas Zovė. – [Vilnius]: [J. Zovė], [2016]. – 30, [2] p.: iliustr., portr.; 19 x 21 cm. – Tiražas 50 egz. – ISBN 978-609-408-792-9

Nacionalinės Martyno Mažvydo bibliotekos dailininko, kilusio iš Kamajų, Jokūbo Zovės prisiminimai apie gimtųjų Kamajų dalį, atskirtą Šetekšnos upelio, apie čia gyvenusius žmones, esamus ir dingusius namus, kurių už Šetekšnos būta ne tiek daug, apie pačią Šetekšną. Leidinukas iliustruotas nuotraukomis.

Laikas

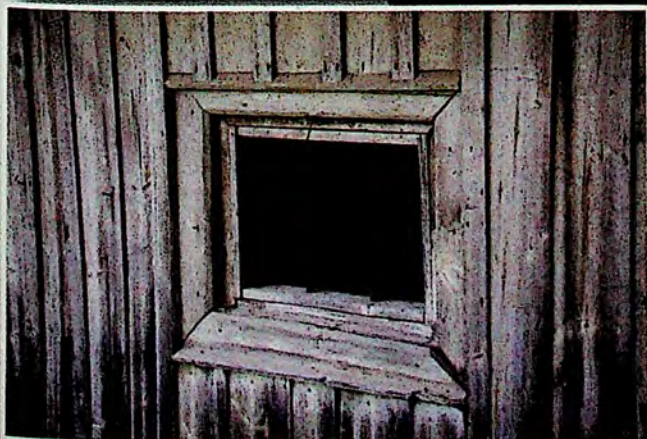
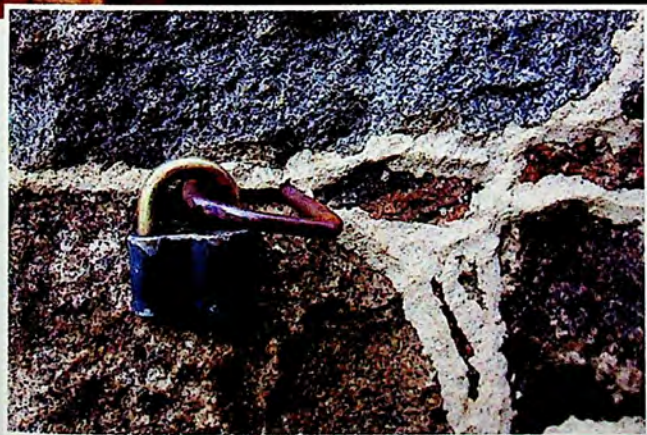
Jis sunaikina viską

Lieka tik fragmentai

Lyg praėjities laiškai

Atėjusiems vėliau...

GRAFAS A. K.

5.50€

K008(444.5)
P4-95

